

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΡΟΥΜΑΝΩΝ

Παλαιές ιστορικές μαρτυρίες. Γένη και είδη¹

Η άγραφη και ανώνυμη δημιουργία του ρουμανικού λαού αποδεικνύεται εξαιρετικά πλούσια. Πρόκειται για ποίηση, παλαιότερες μορφές θεάματος, παραδόσεις, ηρωική ποίηση, παραμύθια, παραλογές, διηγήσεις, λυρικά άσματα, σάτιρες, αινίγματα, παροιμίες, που προηγήθηκαν της γραπτής δημιουργία και η οποία φυσικό είναι να περιληφθεί σε μία *Ιστορία της Ρουμανικής Φιλολογίας*. Άλλωστε, η γνώση της προφορικής φιλολογικής δημιουργίας βοηθά στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της λογίας φιλολογίας, ιδίως από την απόψη της δημιουργίας της ποιητικής γλώσσας. Για να δώσει, όμως, ο ερευνητής της *Ιστορίας της Ρουμανικής Φιλολογίας* μία ακριβή εικόνα του ρόλου, τον οποίο διαδραμάτισε η λαϊκή δημιουργία στην ιστορία της φιλολογικής εξελίξεως, θα πρέπει για κάθε εποχή να αφιερώνει κεφάλαιο, στο οποίο να διαπραγματεύεται περί των εκάστοτε λαογραφικών όψεων του φιλολογικού βίου. Αλλά μία τέτοια ερευνά προσκρούει σε δυσκολίες απορρέουσες εκ της φύσεως της λαϊκής δημιουργίας και εκ της ελλείψεως επιστημονικών στοιχείων αναφερομένων στις εκάστοτε περιόδους.

Είναι αναπόφευκτο ότι η λαϊκή δημιουργία, όσο παλαιά και αν είναι, φθάνει σε εμάς, ως μορφή και ως περιεχόμενο, προσαρμοσμένη στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής, κατά την οποία περισυλλέγησαν και κατεγράφησαν. Μόνο η λεπτομερειακή εξέταση του υλικού, η οποία επιτυγχάνεται με τη συγκριτική μελέτη των παραλλαγών και με αναδρομές στην Ιστορία στο πλαίσιο και των ιδεολογικών καλλιτεχνικών προσανατολισμών, επιτρέπει να προσδιορισθούν στο αυτό είδος ή, ακόμη, και στο θέμα αυτό τα διαδοχικά στάδια εξελίξεως. Αλλά οι έρευνες του είδους αυτού ευρίσκονται στην αρχή και δεν προσφέρουν υλικό αρκετό, ώστε να επιτευχθεί μία ιστορική παρουσίαση της ρουμανικής λαογραφίας. Όσες έρευνες και αν γίνουν, θα μείνει οπωσδήποτε ημιτελής η εικόνα της ρουμανικής λαογραφικής εξελίξεως μέχρι του 19^{ου} αιώνα, διότι δεν περισώθηκε παν ό,τι δημιούργησε ο λαός κατά τη διάρκεια μιας χιλιετηρίδας. Και αυτό διότι κάθε γενιά διατήρησε μόνο ό,τι ανταποκρίνονται στις δικές της κοινωνικοπολιτιστικές ανάγκες. Έτσι, πολλές δημιουργίες, οι οποίες χαρακτηρίζουν μία ορισμένη εποχή, ή απωλέσθησαν ή, κατά την προφορική αυτών μεταβίβαση, έφθασαν υπό μορφή τόσο αλλοιωμένη, ώστε να μη διατηρούν παρά μόνο αόριστα ίχνη των παλαιότερων εποχών.

Η παλαιότερη μαρτυρία προ του 16^{ου} αιώνα περί του λαϊκού άσματος ανάγεται στο πρώτο ήμισυ του 11^{ου} αιώνα, και ανήκει στο Μ. Δούκα, ο οποίος, αναφερόμενος στα γεγονότα του 1396 - 1402, ομιλεί περί νέων αιχμαλώτων «*Ρωμαίων, Σέρβων, Βλάχων*» κ.ά. «*μελωδούντων τη ίδια διαλέκτω*» (βλέπε *Istoria turco - bizantină*, XV, 2). Ακολουθως, στην παρούσα εργασία σημειώνουμε τις νεωτέρες μαρτυρίες, από του 16^{ου} αιώνα μέχρι του τέλους του 17^{ου}, όταν ο εκ Μουντένιαν χρονογράφος Κ. Καντακουζηνός, στην *Ιστορία της Βλαχίας*, αναφέρεται για πρώτη φορά στην αξία της λαϊκής επικής ποίησης.

¹ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 5-7. Επισκόπηση μελέτης του Mihai Pop, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 11-16.

Ακολουθως, στη ρουμανική φιλολογική λαϊκή δημιουργία διακρίνονται δύο μεγάλες ομάδες:

α) Η συνδεόμενη με τα έθιμα ολόκληρου του έτους και με τα σημαντικά γεγονότα της ζωής του ανθρώπου (βλέπε γέννηση, γάμος, θάνατος):

β) Η ανεξάρτητη προς τα έθιμα του έτους και το βίο του ανθρώπου φιλολογική παραγωγή, στην οποία εντάσσονται οι εκδηλώσεις μίμου και θεάτρου, οι παραδόσεις, τα παραμύθια, οι διηγήσεις, η επική και ιστορική ποίηση, οι παραλογές, τα λυρικά άσματα και οι σάτιρες.

Τα γένη και τα είδη της δημόδους φιλολογίας αποτελούν συγκεκριμένα ιστορικά δημιουργήματα, μία ζωντανή ποιητική Εγκυκλοπαίδεια του λαϊκού βίου, όπου υπό πολλαπλές και ποικίλες μορφές αντικατοπτρίζονται τα συναισθήματα, οι σκέψεις και οι ελπίδες του ρουμανικού λαού και τα διάφορα στάδια εξέλιξής του.

Η παλαιότερα ρουμανική φιλολογική δημιουργία του λαού διατηρήθηκε στη λαογραφία των εθίμων και ιδιαιτέρως εκείνων, τα οποία συνδέονται με την εργασία κατά τη διάρκεια του έτους, με το γάμο και το θάνατο. Αλλά και στην ανεξάρτητη προς το βίο φιλολογική παραγωγή του ρουμανικού λαού ανευρίσκονται στοιχεία, τα οποία μεταφέρουν σε πατριαρχικές μορφές του βίου. Εντούτοις, αυτή στερείται της ευγλωττίας των ασμάτων των εθίμων. Στις ρουμανικές παραδόσεις υπάρχουν πρόδηλες επιδράσεις θρησκευτικές και ιστορικές, ως και μεταγενέστερες ψευδοεπιστημονικές αντιλήψεις. Τα επικά άσματα τοποθετούνται σε καλώς προσδιοριζόμενες ιστορικές εποχές και ανήκουν, κατά το πλείστον, στη φεουδαλική περίοδο, στα θέματα εκείνα της κλεφτουριάς και της εξεγέρσεως των χωρικών, εισέρχονται στη μεταβατική, από του φεουδαλισμού στην καπιταλισμού περίοδο και μάλιστα στην καπιταλιστικής περί της λυρικής ποιήσεως, υπάρχει ομοφωνία των ερευνητών, ότι, υπό τη μορφή, υπό την οποία έφθασε μέχρι σήμερα, είναι η πλέον πρόσφατος, χωρίς, εντούτοις, να είναι δυνατόν να αρνηθεί τις την ύπαρξη παλαιότερης λυρικής ποιήσεως. Όμως, της παλαιάς μορφής της λυρικής ρουμανικής ποιήσεως διατηρήθηκαν πολύ λίγα άσματα, ενώ το λυρικό άσμα και η σάτιρα δεσπόζουν στη σύγχρονη λαογραφία ως τα πλέον παραγωγικά γένη².

² Βλέπε και Ευάγγελου Ιωαννίδη, «Δημοτικά ρουμανικά άσματα», *Πινακοθήκη, μηνιαίον καλλιτεχνικόν περιοδικόν*, έτος ΙΕ', τεύχος 177, Αθήνα, Νοέμβριος 1915, σσ. 130-131 (με μικρές προσαρμογές): «Πριν γραφεί η ιστορία κάθε έθνους, ζει εις τα χείλη του λαού, σαν τραγούδι. Είναι η γενική περίπτωση. Ένας από τους λαούς που έχουν πλούσια και αυθόρμητη εθνική ποίηση είναι ο ρουμανικός. Υπό την πτέρναν των κακαταδυναστεύσεων των αιώνων, η λαϊκή ψύχη ανεκουφίζετο τραγουδούσα δια του στόματος ανωνύμων αιωδών. Εκείνο που χαρακτηρίζει τα ρουμανικά εθνικά άσματα είναι το μίσος κατά των διαφόρων δυναστών. Από το βιβλίο του Χριστιανέσκου, ο ρουμανικός λαός επί τη βάσει των δημοτικών ασμάτων, όπερ εξεδόθη προ ετών Γαλλιστί, μανθάνομεν ότι η μήνις των καταπιεζομένων Ρουμάνων στρέφεται κυρίως κατά των Ούγγρων, ως των μάλλον σκληρών καρδιών εξ όλων των τυράννων των. Ο Ρουμάνος, έχων συναίσθησιν της πνευματικής υπεροχής του, ειρωνεύεται τον Ούγγρον, όστις βεβηλώνει το ιερόν έδαφος της πατρίδος των: «Ούγγρε, με το κοντό φόρεμα -του λέγει- τί κάθεσαι στη Μολδαβία; Πήγαινε στον τόπο σου να τρως το βούτυρό σου και να κτίσεις σπίτι τρίβοντάς το με σκόρδο, για να το προφυλάξεις από τα πνεύματα των πεθαμένων. Τράβα στην πατρίδα σου, γιατί όταν βρίσκεσαι στον τόπο μας, το τυρί ακριβαίνει και οι κασίκες γίνονται στείρες». Ιδού και ένα τραγούδι χορού, όπου το μίσος ξεχειλίζει εις λυρικός αποστροφάς: «Σ' όλο τον απέραντο κ' έρημο κάμπο απλώνεται η φωτιά, που άναψα με τα χέρια μου. Άφησέ την να καίει και να φουντώνει, γιατί αυτός είναι ο τόπος των Ούγγρων. Πιάστε τα χέρια να χορέψουμε την χόρα (είδος χορού), θέλω να χορέψω στη

Η ποίηση των εθίμων

Εκείνο, το οποίο κυρίως χαρακτηρίζει τη ρουμανική λαογραφία, είναι το πλήθος των εθίμων, τα οποία συνδέονται με τις γεωργικές εργασίες και τον ποιμενικό βίο. Τα περισσότερα είναι παλαιότατης καταγωγής.

Τα έθιμα του νέου έτους³

Ιδιαίτερη θέση κατέχουν τα έθιμα των χειμερινών εορτών, μεταξύ των οποίων δεσπόζουν τα έθιμα της αλλαγής του χρόνου (24 Δεκεμβρίου - 7 Ιανουαρίου), με κεντρικούς σταθμούς τα Χριστούγεννα και το Νέο Έτος⁴. Από θεματολογικής, χρονολογικής και γεωγραφικής άποψης, ιδιαίτερη θέση κατέχουν εδώ τα κάλαντα⁵,

λάμψη των φλογών της πυρκαγιάς. Ούγγρε, με τα μακριά μουστάκια, είπα στο θάνατο να σε κυνηγήσει, είπα στον σταυρό να σε σταυρώσει. Πιάστε να χορέψουμε την χώρα. Ούγγρε, σκυλί λυσασμένο, πολλά υπέφερα σ' αυτόν τον κόσμο από σένα, μα ήλθε ο καιρός να εκδικηθώ. Πώς τσιρίζουν τα έντομα, που καίγονται! Πώς παίρνουν φωτιά τα σπαρτά! Πώς φεγγοβολούν σαν λαμπάδες τα χωριά, που πληρώνουν της ανομίες τους! Ανέβηκα την αυγή πάνω στην κορφή του βουνού και πήρα το αντιφέγγισμα του ηλίου πάνω στα σύννεφα και το έριξα στον τόπο των Ούγγρων. Πιάστε τα χέρια να χορέψουμε την χώρα, θέλω να χορέψω στη λάμψη αυτής της πυρκαγιάς». Το περίεργον είναι, ότι ενώ οι Ρουμάνοι ποιητές δεν ευρίσκουν λόγια δια να εκφράσουν το μίσος των κατά των Ούγγρων, προς τους Τούρκους δεικνύουν κάποιον μεγαλοψυχίαν εντελώς απηλλαγμένην θρησκευτικού φανατισμού. Ο Τούρκος θεωρείται μάλλον άξιος γέλωτος παρά μίσους. Και εις πολλές μεν «δόϊνας» (δημοτικά άσματα), ο Τούρκος εκδικείται σκληρά τους Χαϊδούκ, που αντιστοιχούν προς τους ιδικούς μας κλέφτες και αρματολούς, δια τας καταδρομάς των κατά των χωριών, αλλ' ο ποιητής δεν έκδηλοι καμμίαν ιδιαίτεραν εχθροπάθειαν κατά των πιστών του Προφήτου. Αλλά και δια τους Ρώσους όχι λίγα φαρμακερά βέλη έχει η φαρέτρα των Ρουμάνων βάρδων. Η κηδεμονία της Ρωσίας προ του Κριμαϊκού πολέμου, η απόσπασις της Βεσσαραβίας ως αντιστάθμισμα δια την βοήθειαν του Ρουμανικού στρατού εις την Πλέυναν έχουν υποδαύλισει ζωηρώς το μίσος των απογόνων των αρχαίων Δακών κατά των μεταγενεστέρων Σκυθών. Εις ένα δημοτικό τραγούδι ο υιός δηλοί εις την μητέρα του, ότι και αν ακόμη τον καταρασθεί δεν θα υπανδρευθεί Ρωσίδα. Εις άλλο τραγούδι μία κόρη, που νυμφεύεται δια της βίας Ρώσον, λέγει: «Από την ημέραν που παντρεύθηκα, η καρδιά μου μένει διπλοκλειδωμένη. Αν μπορούσα να την ανοίξω μια φορά και μόνη, ο κόσμος όλος θα μάθαινε τί φίλτρο αγάπης και τί φαρμάκι ποτίζομαι κοντά στον εχθρό».

³ Ο.π., επισκόπηση μελέτης των Mihai Pop, Dumitru Pop & Valeriu Ciobanu, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 16-66.

⁴ Tudor Pamfile, *Γιορτές των Ρουμάνων (Sărbătorile la români)*, μετάφραση Τ. Α. Σούτσιου, εκδόσεις «Μελπομένη Διώτη», Αθήνα 2010, σσ. 69-70: «Τη μέρα των Χριστουγέννων, αφού φάνε μεσημεριανό, οι καλαντιστές μαζεύονται σε μια προκαθορισμένη τοποθεσία και, αν το χωριό είναι μεγάλο, χωρίζονται σε δύο ομάδες των 8 ή 10 ατόμων και κάθε ομάδα καλαντίζει στο μισό χωριό. Αυτή τη φορά, όμως, οι καλαντιστές δεν καλαντίζουν στα παράθυρα, αλλά μπαίνουν στα σπίτια και τραγουδούν πρώτα Τα μεγάλα κάλαντα ή Τα κάλαντα του νοικοκυριού. Άλλωστε, τα κάλαντα αυτά τα τραγουδούν σε κάθε σπίτι, επειδή τα λόγια τους αναφέρονται στους σπιτονοικοκύρηδες. Έπειτα, οι καλαντιστές ενσωματώνουν σε αυτά και ευχές για τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας του εκάστοτε νοικοκυριού, ανάλογα με την ηλικία και το φύλο τους. Άλλωστε, η διαδικασία αυτή αποτελεί επιθυμία των σπιτονοικοκύρηδων, οι οποίοι πιστεύουν ότι το καλάντισμα φέρνει στα παιδιά τους υγεία και τα προστατεύει από τα δεινά για όλο το επόμενο έτος. Την ώρα που βγαίνουν από τα σπίτια, οι καλαντιστές ερμηνεύουν και άλλα κάλαντα, όπως για παράδειγμα τον Βατάφη.»

⁵ Ο.π., σ. 71: «Το περιεχόμενό τους διαφέρει πολύ από περιοχή σε περιοχή και ακολούθως είναι αδύνατο να επιχειρηθεί η κατάταξή τους σε κατηγορίες. Διακρίνουμε, όμως, δύο ευρύτερες κατηγορίες. Η πρώτη

με ιδιαίτερη βαρύτητα να δίνεται στις ευχές με το συμβολικό άροτρο⁶, των οποίων επισημαίνεται ο γεωργικός χαρακτήρας.

*Κάλαντο (1)*⁷

Πλούσιοι άρχοντες, ξυπνήστε,
Τους καλαντιστές, δεχθείτε,
Νύχτα τα χαράματα,
Φέρνουν όλα τα καλά,
Και τον ίδιο τον Θεό,
Τον Θεό μικρούτσικο,
Μικρούτσικο,
Σε σπάργανο.
Λευκή πάνα βαμβακιού,
Με σπίθες διαμαντιού,
Φτιαγμένη στην ξενιτιά,
Κατά τα δύο τρίτα,
Εν τρίτο στα Ιεροσόλυμα.
Πέρα, στα Ιεροσόλυμα,
Περήφανη κούνια,
Από σανίδι ελάτου ροκανισμένο,
Από πελέκι πελεκισμένο
Και με μαχαίρι σκαλισμένο.
Στο κρεβάτι, στρωμένο,
Πράσινο χαλάκι, θλιμμένο,
Κάτω στο πάτωμα πεσμένο.
Σταυρωμένος μέσα, ποιος;
Ο ίδιος ο Ιησούς Χριστός!
Στο κεφάλι του μωρού,
Παπαρούνας λουλουδιού,
Και στα ποδαράκια του,
Λουλούδι βασιλικού.
Στη μέση του ζωναριού,
Όμορφο στάχυ σιταριού.
Στον τοίχο περήφανο,

περιλαμβάνει κάλαντα με θρησκευτικό περιεχόμενο, ενώ η δεύτερη συγκεντρώνει κοσμικά κάλαντα. (...)».

⁶ Ο.π., σσ. 57-58: «Το καλάντισμα πραγματοποιείται το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων, δηλαδή τη νύχτα πριν τη γιορτή των Χριστουγέννων, επειδή η νύχτα αυτή θεωρείται αληθινή και σημαντική βραδιά για κάλαντα. Σε ορισμένες περιοχές κάλαντα ακούγονται και κατά τη γιορτή του Αγίου Βασιλείου, αλλά το έθιμο φαίνεται ότι τηρείται κυρίως από μικρά και φτωχά παιδιά. Τα παιδιά, οι έφηβοι και οι ενήλικες περιφέρονται στα χωριά με ευχές ή με ένα άλλο έθιμο των Ρουμάνων. Πρόκειται για το *Αλέτρι*, το καλάντισμα της Πρωτοχρονιάς.»

⁷ Ο.π., σσ. 71-72, σε δική μας μετάφραση.

Παγώνι πράσινο,
Στα ποδαράκια,
Μόνο κουδουνάκια,
Η πόρτα του σπιτιού,
Λουλούδια του μωρού,
Στα παράθυρα,
Λουλούδια αρχοντικά.
Στις εικόνες, βασιλικό,
Στη μέση, κάψιμο.

Τα έθιμα της άνοιξης και του θέρους⁸

Στα περισσότερα από αυτά εμφανίζεται ο γεωργικός χαρακτήρας και σε λιγότερα ο ποιμενικός. Διακρίνονται τέσσερις ομάδες εθίμων, που αντιστοιχούν σε ουσιώδεις στιγμές: όργωμα και σπορά, γονιμοποίηση δια της βροχής, ωρίμανσης και συγκομιδής. Τα έθιμα αυτά παρουσιάζονται υπό τη μορφή μεγάλων λαϊκών θεαμάτων με μιμικά παίγνια, μεταμφιέσεις, μουσική και χορό, θεαμάτων, τα οποία εκτυλίσσονται στη μεγάλη σκηνή του χωριού και των συνόρων του. Με αυτά τα έθιμα συνδέονται απευθείας και ορισμένες φιλολογικές παραγωγές. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται: ο *Ai Gwrghe* (*Sângeorzul*), *To άροτρο* (*Plugarul*), ή *Paparuda* (την πρώτη Τρίτη της τρίτης εβδομάδας μετά το Πάσχα) και ο *Caloian*, για την πρόκληση βροχής, ή *Drăgaica*, συνδεόμενη με την ωρίμανση των σπαρτών κ.ά.

Τα έθιμα που συνδέονται με τις μεγαλύτερες στιγμές του βίου του ανθρώπου⁹

Πρόκειται περί των εθίμων της γεννήσεως, του γάμου και του θανάτου του ανθρώπου.

Στα έθιμα της γεννήσεως δεσπόζει το πρόσωπο της μαμής, η οποία προφέρει διάφορους εξορκισμούς με χαρακτήρα προληπτικό ή θεραπευτικό.

Στα έθιμα του γάμου συνδυάζονται, σε πλήρη αρμονία, η μουσική, ο χορός, η ποίηση και το σκηνικό παίγνιο, τα δε πρόσωπα, των οποίων προεξέχει εκείνο της νύμφης, έχουν ρόλους σαφώς καθορισμένους. Το κείμενο πολλών γαμήλιων ασμάτων δύναται να εξεταστεί κυρίως εν σχέσει προς την θεματολογία των σκωπτικών, με κύριο θέμα τις σχέσεις μεταξύ νύμφης και πενθεράς και, τέλος, εν σχέσει προς το μεγάλων διαστάσεων είδος του επιθαλαμίου (*orație*), το οποίο **εις τινας** περιπτώσεις φέρει σαφή ίχνη θρησκευτικών επιδράσεων.

⁸ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 7-9. Επισκόπηση μελέτης των Mihai Pop, Dumitru Pop & Valeriu Ciobanu, *Istoria Literaturii Române...*, ό.π., σσ. 16-66.

⁹ Ο.π., σ. 7.

Τα έθιμα που συνδέονται με το θάνατο διατήρησαν, περισσότερο από τα άλλα, αρχαίες προχριστιανικές δοξασίες και δράση, ενώ η Εκκλησία ζήτησε να συμβιβάσει τις αρχαίες συνήθειες αυτές με τα χριστιανικά δόγματα.

Οι εξορκισμοί¹⁰

Οι εξορκισμοί, όπως και τα άλλα φιλολογικά δημιουργήματα του ρουμανικού λάου, περισυλλέγησαν πολύ αργά. Η σποραδική μνημόνευση αυτών στα χειρόγραφα είναι, όμως, πρώιμη: η παλαιότερη είναι του τέλους του 16^{ου} ή των αρχών του 17^{ου} αιώνα.

Σε ό,τι αφορά στο είδος τους, τα περισσότερα πρέπει να «ενεφανίσθησαν κατά την εποχή της παιδικής ηλικίας της ανθρωπότητας... όταν ο άνθρωπος έβλεπε ακόμηαινίγματα στα φαινόμενα της φύσεως». Τότε γεννήθηκε η μαγεία, «επιστήμη» αντιεπιστημονική, δια της οποίας ο άνθρωπος, καμένος από τον ήλιο, χτυπημένος από τη βροχή, κεραυνοβολημένος από τον κεραυνό κ.λπ., αναζήτησε ένα πρώτο βήμα, να αποδεσμευθεί. Η μαγεία εφάρμοσε πλήθος πράξεων, συνδεδεμένων με εξορκισμούς, οι οποίοι είναι φραστικά σχήματα στα οποία αποδίδεται δύναμη μεγάλης δραστηριότητας, και αποτελούν δυνατή εκδήλωση της πίστης στη δύναμη της λέξεως και της πίστης του ανθρώπου στις δυνάμεις του.

Διακρίνονται τρεις ομάδες εξορκισμών: στην πρώτη κυριαρχεί η ιδέα της φυσικής ευδαιμονίας (εναντίον ασθενειών, για την ωραιότητα κ.λπ.): στη δεύτερη, της ηθικής (για την αγάπη κ.λπ.) και στην τρίτη, της υλικής (για την ασθένεια των ζώων και για την παραγωγή). Ιδιαίτερη ομάδα αποτελούν οι εξορκισμοί, οι οποίοι αποσκοπούν στην πρόκληση ζημιάς στους ανθρώπους.

Ως έμμετρο φιλολογικό είδος, οι εξορκισμοί συγκαταλέγονται μεταξύ των λίγων λαϊκών ποιημάτων, τα οποία δεν άδονται, αλλά προφέρονται τη συνοδεία μαγικών πράξεων.

Στους εξορκισμούς κυριαρχεί η λατρεία του οικιακού και του αγροτικού βίου, καθ' όσον οι «θεότητες», οι οποίες σώζουν εκ της συμφοράς, κρατούν σχεδόν πάντοτε οικιακά και γεωργικά εργαλεία (δικράνι, δρεπάνι κ.λπ.), ο δε αγροτικός βίος αντικατοπτρίζεται ζωηρά στους αφορώντες στην παραγωγή εξορκισμούς¹¹.

Ξόρκι των Νεράιδων¹²

*Αναχώρησε (ο τάδε)
Στο δρόμο,
Στο δρομάκι
Δύο παρθένες συνάντησε,
Εννέα παλικάρια,*

¹⁰ Ο.π., σ. 8.

¹¹ Στά τα μάγια και τα ξόρκια, τα οποία ρουμάνες νοικοκυρές προφέρουν προκειμένου να γιατρέψουν τους αρρώστους τη μέρα της Πεντηκοστής είναι, ασφαλώς, απεριόριστα σε αριθμό.

¹² Tudor Pamfile, *Οι γιορτές των Ρουμάνων...*, μεταφρασμένο ξόρκι από τη ρουμανική έκδοση, μετάφραση Τ. Α. Σούτσιου.

Εννέα γενναίους,
Εννέα παρθένες,
Εννέα γενναίες.
Οι γενναίοι
Με σημαίες όρθιες,
Και σημαίες στο κεφάλι (του τάδε)
Εριζαν,
Τα μάτια του
Τύφλωσαν
Τη μιλιά του
Έκοψαν
Τα αυτιά του
Κάναν να βουϊζουν,
Τη γενναιοδωρία του
Σταμάτησαν,
Την ισορροπία του,
Τάραξαν,
Φουσκάλες
Του προκάλεσαν,
Το δέρμα του
Έκαψαν,
Φουσκώματα
Τον γέμισαν
Το σώμα του
Τάραξαν
Με γροθιές
Τον ξυλοκόπησαν,
Το σώμα του
Σακάτεψαν.
Και οι γενναίες
Με τα ακόντια
Τον τρύπησαν,
Με τα μαχαίρια
Τον χαράκωσαν.
-Εσείς, γενναίες!
Ας ήσασταν
Απ' τα μαύρα μεσάνυχτα
Ας ήσασταν
Από τα χαράματα,
Ας ήσασταν
Απ' τη Δύση,
Ας ήσασταν,
Απ' την Ανατολή,
Ας ήσασταν

Απ' το στρόβιλο,
Ας ήσασταν
Από κακό μέρος,
Εγώ δεν σας ζόρκισα
Σε άσχημο μέρος δεν σας έστειλα.
Ξόρκι εγώ σας έριζα
Γιατί νερό ήπιατε
Και μέσα γλιστρήσατε.
Και πάλι στο νερό
Σας έσπρωξα,
Για να πάτε
Από κοίτη
Σε κοίτη,
Μέχρι την Κωνσταντινούπολη,
Σε μέρος καθαρό.
Εκεί σας περιμένουν
Τραπέζια
Απλωμένα,
Με ψωμιά
Στρωμένα,
Με φωτιές
Αναμμένες,
Βαρέλια
Κρασιού,
Βαρέλια
Τσίπουρου,
Να πιείτε,
Να φάτε,
Τον τάδε να αφήσετε,
Μακριά του να φύγετε,
Πηγάδια δροσερά
Και ξεσκέπαστα,
Την κοιλιά του
Να πλύνετε
Γιατρεία (του τάδε) να του γίνετε.
Σ' ανθισμένο κάμπο
Να περπατήσετε,
Από (τον τάδε)
Να φύγετε,
Και σαν μέλι να γλυκάνετε.
Απ' όλες τις αρθρώσεις
Να βγείτε,
Εγώ κάθισα
Και σας ζόρκισα,

Τη σάρκα
Στρίμωξα,
Το αίμα
Καθάρισα,
Τη δύναμη των ποδιών
Ελευθέρωσα,
Να μείνει (ο τάδε)
Καθαρός
Φωτεινός
Σαν αστέρι τ' ουρανού γεννημένο,
Σαν ασήμι στραγγισμένο,
Γιατί εγώ
Με σταυρό του Θεού
Σας έδωξα
Με το στόμα
Σας ζόρκισα,
Τη γιατρεία (στον τάδε)
Έδωσα.
Να μείνει (ο τάδε)
Καθαρός
Φωτεινός
Σαν την Παναγιά
Την ώρα
Που 'γινε χριστιανή
Και που βαφτίστηκε,
Δίχως πληγή στο σώμα
Ας μείνει στον αιώνα!

Το λαϊκό θέατρο¹³

Στο λαϊκό θέατρο περιλαμβάνονται παίγνια με χαρακτήρα παντομιμικό, καθώς και έργα με θέμα κοσμικό ή θρησκευτικό. Κύριο χαρακτηριστικό των παιγνίων είναι η παρουσία μορφής μεταμφιεσμένης σε ζώο. Τα παίγνια με ζωόμορφη μάσκα κλείνουν πάντοτε με το θάνατο και τον ενταφιασμό της μεταμφιεσμένης μορφής και σχετίζονται με την εξαφάνιση του χειμώνα και την άφιξη της άνοιξης, δηλαδή με τη γονιμοποίηση των χωραφιών και τη βλάστηση. Από τις πιο γνωστές μορφές λαϊκού θεάτρου, αναφέρουμε το παίγνιο της *Κατσίκας* («*Capra*»)¹⁴, το οποίο

¹³ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 8-9. Επισκόπηση μελέτης των Mihai Gh. Vlăbîe, Ion Muslea & V. Adăscăliței, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 67-78.

¹⁴ Tudor Pamfile, *Οι γιορτές των Ρουμάνων...*, σσ. 14-15: «Την παραμονή των Χριστουγέννων, όταν πλέον τα κάλαντα ολοκληρώνονται, τα παιδιά περιφέρονται στα χωριά με την παράσταση του *Άστρου*. Στα μυαλά των μικρών παιδιών τα χριστουγεννιάτικα έθιμα προξενούν σοβαρούς προβληματισμούς. Το ίδιο προβληματίζονται και τα παλικάράκια, επειδή κι αυτά στη συνέχεια περιφέρονται με την

συνοδεύεται από στίχους και από ειδική μελωδία, εκείνο της *Αρκούδας*, ή την «*Brezaiia*».

Η μόνη ιστορική μορφή, η οποία εμφανίζεται στο λαϊκό θέατρο είναι του ηγεμόνα Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου¹⁵, στην Τρανσυλβανία. Οι ηθοποιοί (μεταλλωρύχοι) παρίσταναν το έργο, μεταβαίνοντας από οικία σε οικία, κατά την περίοδο των χειμερινών εορτών, όπως έκαναν και με το *Βηθλεέμ (Vicleim)* και με άλλα έργα με θέμα θρησκευτικό.

Ευρέως διαδεδομένο ήταν στους Ρουμάνους και το θέατρο των χαϊδούκων, ιδιαίτερος στη Μολδαβία. Ομοιότητες προς αυτό παρουσιάζει το θέατρο των ληστών, του οποίου η εμφάνιση δεν είναι παλαιότερη της τρίτης και τέταρτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, η δε διάδοση λίαν περιορισμένη.

Το νέο έτος και το παλαιό έτος αποτελεί έτερον ονομασία του θεάτρου των χαϊδούκων, η οποία προέρχεται εκ του προλόγου όλων των παραλλαγών αυτού, όπου εμφανίζονται δύο αλληγορικές μορφές, το Νέο έτος και το Παλαιό έτος, οι οποίες συμβολίζουν το παρελθόν και το μέλλον.

Το ρουμανικό κουκλοθέατρο μνημονεύεται ήδη από του 18^{ου} αιώνα. Είναι είδος θεάτρου σκιών με κούκλες από χαρτόνι. Το θέαμα συνοδεύεται από λέξεις προφερόμενες γερμανιστί, ελληνιστί και προπάντων τουρκιστί. Πρόκειται περί θρησκευτικών παραστάσεων (*Irozii, Vicleim*)¹⁶, οι οποίες θεωρούνται γερμανικής προελεύσεως. Μία ιδιαίτερη εμφάνιση στο θρησκευτικό θέατρο αποτελεί το παίγνιο με το μήλο, το οποίο είναι η ρουμανική έκδοση του γερμανικού *Paradeisspiel*.

Κωνσταντίνος Μπραγκοβεάνου¹⁷

παράσταση της *Καταΐκας*, ορισμένα δε συνοδεία μεγαλύτερων. Πολλά παιδιά αρκούνται στο να περιφέρονται στα σπιτικά με χριστουγεννιάτικες ευχές. Όπως και να έχουν τα πράγματα, το ομορφότερο έθιμο θεωρείται η περιφορά της *Καταΐκας*, κατά το οποίο τα παλικάρια ντύνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε οι κόρες των ευκατάστατων του χωριού να μένουν με καρφωμένα τα βλέμματα πάνω τους. Πολλοί νέοι φορούν τα καλά τους ρούχα, αστειεύονται, χαριεντίζονται, μπας και μπορέσουν να αποκτήσουν όσα ονειρεύονται.»

¹⁵ Ο άγιος Νεομάρτυρας Κωνσταντίνος Μπραγκοβεάνου διετέλεσε ηγεμόνας της Βλαχίας κατά τα έτη 1688 - 1714. Εργάστηκε σκληρά για την πολιτιστική και οικονομική ανάπτυξη της Βλαχίας. Το 1709, συμάχησε με τον τσάρο Πέτρο Α΄ της Ρωσίας ενάντια στους Τούρκους και τον σουλτάνο Αχμέτ Γ΄. Επειδή αρνήθηκε να ασπασθεί τη μουσουλμανική πίστη, κατηγορήθηκε για προδοσία, συνελήφθη και αποκεφαλίστηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1715 μ.Χ.

¹⁶ Tudor Pamfile, *Οι γιορτές των Ρουμάνων...*, σσ. 69-70: «Με το όνομα *Βηθλεέμ (ρουμ. Vicleim)* στην Ουγγροβλαχία, ή *Ηρώδη στις υπόλοιπες επαρχίες της χώρας*, η ρουμανική νεολαία περιφέρεται με το δρώμενο των *Μάγων*. Τα μέλη της πομπής παρασταίνουν τους *Μάγους* οι οποίοι ακολουθούν το άστρο και επισκέπτονται τον βασιλιά *Ηρώδη*, που προσπαθεί να μάθει πού βρίσκεται το *Θείο Βρέφος*. Συχνά, το κεντρικό πρόσωπο της παράστασης είναι ένα *Παιδί* ή ένας *Βοσκός* και το θέμα της είναι η αντιμετώπιση της απιστίας. Τα κείμενα της παράστασης αυτής δεν είναι πολύ διαδεδομένα. Το πρώτο και το παλαιότερο χρονολογείται περίπου το 1821 και περιλαμβάνεται σε μια πλούσια συλλογή τραγουδιών του *Άστρου*. Το συγκεκριμένο κείμενο είναι πολύ σύντομο, αλλά περιλαμβάνει ολόκληρο σενάριο σε πεζό λόγο. Οι πρωταγωνιστές είναι πάντα ο *Ηρώδης* και οι *τρεις Ρηγάδες της Ανατολής*.» Τη μετάφραση στα Ελληνικά την μαπαλάντας αυτής πραγματοποίησε η Βασιλική Νίνου, φοιτήτρια γ΄ έτους του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη (16.01.2021).

¹⁷ Ο Άγιος Κωνσταντίνος Μπραγκοβεάνου υπήρξε ηγεμόνας της Βλαχίας για 26 χρόνια. Στις 15 Αυγούστου 1714, σε ηλικία 60 χρόνων, δολοφονήθηκε από τους Τούρκους. Στο *Χρονικό των*

Μια Πέμπτη απ' το πρωί
Μέρα αφάιρεσης της ζωής του
Ο Μπρανκοβεάνου ξυπνούσε
Το πράο πρόσωπο έπλενε
Την άσπρη του γενειάδα χτένιζε,
Στις εικόνες προσκυνούσε·
Απ' το παράθυρο κοιτούσε
Και με πίκρα τρώμαξε!
Αγαπημένα μου, λατρεμένα παιδιά!
Αφήστε τον ύπνο, ξυπνήστε,
Τα όπλα ετοιμάστε,
Γιατί μας περικύκλωσε
Ο αδυσώπητος πασάς¹⁸,
Γενίτσαροι με μεγάλα κανόνια
Που συντρίβουν και τους πιο δυνατούς τοίχους.
Ο λόγος καλά δεν τέλειωνε
Οι Τούρκοι στο σπίτι εισέβαλλαν,
Και τους έξι μου τους έπιαναν
Και τους πήγαιναν να τους κλείσουν
Στην Ιστανμπούλ, στο μεγάλο πύργο¹⁹
Που υψώνεται δίπλα στη θάλασσα,
Όπου φυλακίζουν βασιλείς
Και βασιλικούς αγγελιοφόρους²⁰.
Πολύ δεν περίμεναν
Ο σουλτάνος τους έφερνε
Κοντά στον πύργο του
Στην ακτή του Βοσπόρου.
- Μπρανκοβεάνου Κωνσταντίνε,
Παλιέ βογιάρε και χριστιανέ,
Αλήθεια είναι ότι σκέφτηκες,

Ρουμάνων, ο ρουμάνος ιστορικός Gheorghe Șincai αναφέρει ότι, μαζί με τον Μπρανκοβεάνου, δολοφονήθηκαν επίσης και οι τέσσερεις υιοί του, στους οποίους, την ώρα της σφαγής, ο ηγεμόνας ενθάρρυνε, λέγοντας: «Όλα τα υπάρχοντά μου και ό,τι άλλο είχα, έχασα! Ας μην χάσουμε και τις ψυχές μας... Σταθείτε άξιοι, αγαπημένοι μου! Μην φοβηθείτε τον θάνατο. Μιμηθείτε το παράδειγμα του Χριστού, του Σωτήρα μας, ο Οποίος υπέφερε για μας τον πιο εξευτελιστικό θάνατο. Κρατήστε γερά την πίστη σας και μην πτοείστε, ούτε την πίστη σας απαρνηθείτε, μόνο για να σώσετε τη ζωή σας και για τον κόσμο τούτο...».

¹⁸ Πρόκειται για τον Μουσταφά Πασάς, τον απεσταλμένο του σουλτάνου.

¹⁹ Ο μεγάλος πύργος παραπέμπει οπωσδήποτε στο κάστρο το οποίο οι Τούρκοι ονόμαζαν Εδικαλέ και που είχαν ανεγείρει στη Θάλασσα του Μαρμαρά, στην περιφέρεια της Κωνσταντινούπολη. Το κάστρο αυτό οι Ευρωπαίοι ονομάζουν «Επτάπυργο Κάστρο».

²⁰ Κάθε φορά που προέκυπτε σοβαρή διαφωνία ανάμεσα στο σουλτάνο και στις ευρωπαϊκές Αυλές, οι ξένοι πρεσβευτές αιχμαλωτιζόνταν στο κάστρο Edicale, εκεί όπου παρέμεναν μέχρι το τέλος των εχθροπραξιών.

Πριν σε πιάσουν όμηρο,
Να χωρίσεις το βασίλειο σου
Απ' το δικό μας βασίλειο;
Χρυσά νομίσματα έκοψες²¹
Χωρίς να με φοβάσαι,
Χωρίς να δώσεις λογαριασμό!
- Αν ήμουν καλός ή κακός κυβερνήτης
Μόνο ο Θεός το ξέρει·
Αν ήμουν τρανός πάνω στη γη,
Δες τώρα τι είμαι!
- Κωνσταντίνε Μπρανκοβεάνου!
Μη μου λες λόγια πονηρά!
Αν λυπάσαι τα παιδιά σου
Κι αν θες να ζεις,
Απαρνήσου την χριστιανική σου πίστη
Και ασπάσου τον οθωμανική
- Ας γίνει το θέλημα του Θεού!
Κι αν όλους μας πετσοκόβατε
Δεν απαρνιέμαι το νόμο μου!
Ο σουλτάνος απ' τον πύργο
Έκανε νόημα στον εμίρη,
Δύο δήμιοι έσπευδαν σύντομα
Ανεμίζοντας τα σπαθιά
Και προς δούλους σαν να πήγαιναν
Απ' τα παιδιά διάλεξαν
Το μεγάλο και όμορφο
Και το βάζανε στο σκαμνί
Κι όταν το σπαθί κατέβαζαν
Το αποκεφάλιζαν!
Ο Μπρανκοβεάνου αναστέναζε βαριά:
«Θεέ μου, ας γίνει το θέλημά Σου!»
Οι δήμιοι ξαναπήγαιναν
Και από τα δύο διάλεξαν
Το ευαίσθητο μεσαίο
Με τα ίσια χρυσά μαλλιά
Και στο σκαμνί το έβαζαν
Και το αποκεφάλιζαν.
Ο Μπρανκοβεάνου αναστέναζε βαριά:
«Θεέ μου, ας γίνει το θέλημά σου»
Ο σουλτάνος ξαφνιάστηκε

²¹ Ανάμεσα στα παράπονα που είχαν φτάσει στην Υψηλή Πύλη στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Μπρανκοβεάνου ήταν και εκείνο ότι ο ρουμάνος ηγεμόνας είχε εκδώσει χρυσά νομίσματα στην Τρανσυλβανία.

Και λυπημένος του μίλησε:
Μπρανκοβεάνου Κωνσταντίνε,
Παλιέ βογιάρε και χριστιανέ!
Τέσσερεις γιους είχες
Από αυτούς, τρείς έχασες
Μόνο ο ένας σου έμεινε!
Αν θέλεις ζωντανό να τον αφήσω,
Τον Θεό σου απαρνήσου
Και τον τουρκικό Νόμο ασπάσου.
- Μέγας ο Κύριος, ο Θεός!
Εγώ γεννήθηκα χριστιανός,
Να πεθάνω θέλω, πιστός...
Σώπα, καλό μου, μην κλαις άλλο,
Και ραγίζει στο στήθος η καρδιά μου,
Σώπα και πέθανε στη θρησκεία σου,
Γιατί εσύ τον ουρανό θα πάρεις!
Ο εμίρης σκυθρόπιασε
Οι δήμιοι προχωρούσαν
Και το αγνό μωρό,
Του πατέρα αγαπημένο γιόκα,
Στο χόμα τον πετούσαν
Και τη ζωή του αφαιρούσαν
Ο Μπρανκοβεάνου αναστέναζε βαριά
Και μέσα απ' την ψυχή του έλεγε :
«Κύριε, ας γίνει το θέλημά σου!»
Ύστερα σκοτείνιαζε,
Η καρδιά του ράγιζε,
Στα παιδιά έπεφτε,
Έκλαιγε, τους φιλούσε
Και τρελαμένος έπειτα ούρλιαζε:
- [Αλελει!] Βάρβαροι κλέφτες!
[Αλει!] Εσείς σκυλάνθρωποι!
Τέσσερεις γιους είχα,
Και τους τέσσερις σκοτώσατε!
Κάνε Θεέ μου
Τη σκέψη μου πράξη:
Να αφανίζεστε απ' το πρόσωπο γης
Όπως σβήνονται τα σύννεφα απ' τον άνεμο
Να μην έχετε μέρος να σας θάψουν,
Ούτε παιδιά να φιλήσετε!
Οι Τούρκοι αρπάχτηκαν άσχημα
Και σε εκείνον ορμούσαν
Και τον σκότωναν...
- Λυσσασμένα σκυλιά, Τούρκοι, άχρηστη φάρα!

Και την σάρκα μου αν γδέρνατε
Να ξέρετε ότι πέθανε χριστιανός
ο Μπρασκοβεάνου Κωνσταντίνος!

Ο λαϊκός πεζός λόγος. Τα παραμύθια²²

Σε αντίθεση προς άλλα είδη του έντεχνου λαϊκού λόγου, κάθε αφήγηση ενός παραμυθιού συμπίπτει με τη γέννηση μιας νέας παραλλαγής. Η παλαιότερη συλλογή ρουμανικών παραμυθιών εκδόθηκε το 1845 στη Στουτγάρδη, από τους Γερμανούς αδελφούς Arthur και Albert Schott, με τον τίτλο *Walachische Märchen* (η πρώτη συλλογή παραμυθιών στη ρουμανική γλώσσα δημοσιεύθηκε μόλις το 1860). Σύμφωνα με κατάταξη των Aarne A. και Thompson S. (*The types of the folktale. A classification and bibliography*, Ελσίνκι 1961), στους Ρουμάνους διακρίνονται 270 παραμυθικοί τύποι, έναντι των 741 του διεθνούς τυπολογίου, εκ των οποίων οι 140 εμφανίζονται και σε άλλους λαούς και μόνο 130 είναι αποκλειστικά ρουμανικοί.

Ενώ στα φανταστικά παραμύθια ανευρίσκονται στοιχεία αρχαιότατου λαϊκού πολιτισμού, καθώς και του βίου της μεταβατικής στο φεουδαλισμό περιόδου και του φεουδαλισμού, στα παραμύθια - νουβέλες αντικατοπτρίζονται όψεις της περιόδου του φεουδαλισμού και του καπιταλισμού, η ποιητική φαντασία κινείται εντός πραγματικών ορίων, αντί δε των μυθικών προσώπων κινούνται και δρουν πρόσωπα όμοια με τους συνηθισμένους ανθρώπους. Αυτά τα δύο είδη αποτελούν διακεκριμένες απ' αλλήλων κατηγορίες, οι οποίες γεννήθηκαν σε διαφορετικές εποχές.

Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα παραμύθια με ζώα. Στη ρουμανική λαογραφία κατέχουν δευτερεύουσα θέση, έναντι των φανταστικών παραμυθιών και των παραμυθιών - νουβελών. Έναντι των 694 τύπων του διεθνούς τυπολογίου, στους Ρουμάνους είναι τώρα γνωστοί 249, εκ των οποίων μόλις 68 αντιστοιχούν στους τύπους Aarne - Thompson, ενώ οι 181 φαίνεται ότι είναι ειδικοί. Ενδιαφέρον είναι ότι εκ των 68 τύπων, οι 59 θεωρούνται λαϊκής καταγωγής. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τη ρουμανική προφορική παράδοση, καθ' όσον τα κυκλοφορούντα στην Ευρώπη

²² Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 9-12. Επισκόπηση μελέτης των Corneliu Barbulescu, Adrian Fochi και Sabina Stroescu, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 79-102. Στο κεφάλαιο αυτό, το οποίο στην ελληνική μετάφραση αποδίδεται περιληπτικά, αναλύονται οι ρουμανικοί παραμυθικοί τύποι εν αντιπαραβολή προς τους τύπους των άλλων ειδών της λαϊκής φιλολογίας και προβάλλεται ο πληροφοριακός χαρακτήρας των παραμυθιών έναντι του διδακτικού των παραμυθιών με ζώα, του σατιρικού των σατιρών, του επεξηγηματικού των παραδόσεων. Αναλύονται επίσης οι χαρακτήρες των προσώπων του παραμυθιού, του ήρωα, της ηρωίδας, των εχθρών των ηρώων, των βοηθών (ζώα) και των συντρόφων του ήρωα και του μαγικού αντικειμένου, το οποίο τίθεται στην διάθεση του ήρωα. Περί του Θεού και των Αγίων, μαθαίνουμε ότι εμφανίζονται ως άνθρωποι με συνηθισμένη εμφάνιση. Περί του διαβόλου, ότι εμπλέκει τα πράγματα και εμπαιίζεται υπό του ήρωα. Στο τέλος του κεφαλαίου παραβάλλονται παραμυθικά τίνα μοτίβα ρουμανικών παραμυθιών, με τα αυτά μοτίβα παραμυθίων με διεθνή διάδοση και εκ της συγκρίσεως συμπεραίνονται τα κάτωθι: τα γερμανικά παραμύθια έχουν χροιά μυστηρίου, τα γαλλικά εκδιπλώνονται σε πλαίσιο περισσότερο φωτεινό, τα ρωσικά είναι «μεγαλοπρεπή, ηρωικά, πλήρη σλαβοβυζαντινής πολυτελείας» (G. Călinescu).

παραμύθια των ζώων έχουν τις πηγές τους σε ινδικές συλλογές παραμυθιών, στους μύθους του Αισώπου και στο μεσαιωνικό κύκλο Roman de Renard, ως και στην προφορική παράδοση των άλλων λαών. Ούτω διαπιστούται η αγνοία από ρουμανικής πλευράς των λεγομένων «*λαϊκών βιβλίων*», τα οποία περιελάμβαναν μύθους ζώων.

Τα ρουμανικά παραμύθια με ζώα έχουν κυρίως διδακτικό χαρακτήρα, ενώ γίνεται χρήση της αλληγορίας, ούτως ώστε αυτά να χρησιμεύουν ως ένα είδος παραδειγματισμού των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Οι υπαινιγμοί στις πραγματικές καταστάσεις της ζωής των ανθρώπων είναι διαφανείς. Τα ζώα και οι συνήθειές τους, ληφθέντα ως φιλολογικά προσχήματα, για να χαρακτηρίσουν τυπολογικά την κοινωνία, έγινε αληθινό 5-πλο στον αγώνα εναντίον των ανθρώπινων ελαττωμάτων και της εκμεταλλεύσεως.

Μία ομάδα παραμυθιών με ζώα, αποσκοπούν στο να δώσουν εξήγηση ορισμένων φυσικών ιδιοτήτων των ζώων (γιατί η αρκούδα δεν έχει ουρά κ.λπ.) και άλλα παρουσιάζουν αλληπάλλληλα επεισόδια, τα οποία σταδιακά οδηγούν στη λύση, όπως το *Κατσικάκι και το κουδούνι*.

Ένα είδος διηγήσεων, περί των οποίων ο παραμυθός διατείνεται ότι αναφέρονται σε πραγματικά γεγονότα, είτε προσωπικά, είτε συμβάντα ενώπιον αξιόπιστων μαρτύρων, κυκλοφορούν ταχέως από άνθρωπο σε άνθρωπο, ως ένα είδος προφορικής εφημερίδας. Συν τω χρόνω, προστίθενται σε αυτές νέα επεισόδια ή αντικαθίστανται τινά δι' άλλων.

Τα ρουμανικά παραμύθια, καθώς δεν είναι γνωστά, διότι μερικά μόνον μεταφράσθηκαν σε ξένες γλώσσες και όχι πάντοτε τα καλύτερα, ολίγον ελήφθησαν υπόψη υπό των ξένων ερευνητών. Είναι όμως πλήρη ρεαλισμού και ζωής, κινούνται σε πλαίσια φωτεινά και οι ήρωες ζουν ομού μετά των αφηγητών και ακροατών.

Εισαχθέντα στον κύκλο της φιλολογικής ζωής, τα παραμύθια έγιναν πολύτιμος βοηθός στην πολιτιστική εξέλιξη. Συγγραφείς, ποιητές, καλλιτέχνες εμπνεύστηκαν από αυτά. Ο Ion Creangă, ο Mihai Eminescu και άλλοι έκαναν χρήση των παραμυθιών και ορμώμενοι από αυτά δημιούργησαν νέα φιλολογικά έργα, τα οποία επέστρεψαν στο λαό, ως προσφορά προς την πηγή, εκ της οποίας εμπνεύστηκαν.

***Νιάτα χωρίς γεράματα και ζωή χωρίς θάνατο*²³**

²³ Το λαϊκό παραμύθι που παραθέτουμε το συνέλεξε και το δημοσίευσε ο λαογράφος Πέτρε Ισπρέσκου (Petre Ispirescu, 1830-1887), ο οποίος κατόπιν έγινε ιδιαίτερα γνωστός στη Ρουμανία ειδικά για τη δημοσίευση λαϊκών παραμυθιών. Η συλλογή στην οποία ανήκει το παραμύθι αυτό, την οποία μάλιστα ο Ισπρέσκου διατύπωσε με ξεχωριστό τρόπο και ιδιαίτερο ταλέντο, περιλαμβάνει 37 παραμύθια, προλογίζεται από το μεγάλο Ρουμάνο ποιητή Βασίλε Αλεξαντρί και φέρει τον τίτλο *Μύθοι και παραμύθια των Ρουμάνων*. Πρόκειται για το σημαντικότερο έργο του Ισπρέσκου, ο οποίος διετέλεσε επίσης συγγραφέας και τυπογράφος. Την ελληνική μετάφραση του παραμυθιού που παραθέτουμε υπογράφει ο Τσιπριάν Λουκρέτσιους Σούτσιου και έχει δημοσιευτεί στον τόμο με τίτλο *Ρουμανικά λαϊκά παραμύθια, τόμος α', εκδόσεις Μελλομένη Διώτη, Αθήνα 2010, σσ.* Από τα σημαντικότερα έργα του Ισπρέσκου δημοσιευμένα σε τόμους, αναφέρουμε: *Colecție de șase basme* (Συλλογή 6 παραμυθιών, 1862), *Legendele și basmele românilor. Ghicitori și proverbur* (Θρύλοι και παραμύθια των Ρουμάνων. Αινίγματα και Παροιμίες, 1872), *Snoave și Povești populare* (Ανέκδοτα και λαϊκά παραμύθια, 1874), *Isprăvile și viața lui Mihai Viteazu* (Τα κατορθώματα και η ζωή του Μιχαήλ

Μια φορά κι έναν καιρό, γιατί αν δεν ήταν δε θα το λέγαμε, τότε που η λεύκα έκανε αγλάδια και η κλαιούσα βιολέτες, τότε που πάλευαν οι αρκούδες με τις ουρές τους και οι λύκοι αγκάλιαζαν τα αρνάκια και φιλιόντουσαν και γίνονταν αδέρφια, τότε που πετάλωναν ψύλλους στο ένα πόδι με 99 κιλά σίδηρο και πεταγόντουσαν στους ουρανούς για να μας κατεβάσουν παραμύθια...

Ήταν κάποτε ένας μεγάλος βασιλιάς και μία βασίλισσα, και οι δύο νέοι και όμορφοι και, θέλοντας να αποκτήσουν παιδιά, έκαναν πολλές φορές εκείνα που έπρεπε να κάνουν γι' αυτό: συμβουλευτήκαν γιατρούς και φιλοσόφους για να κοιτάξουν τα αστέρια και να μαντέψουν εάν θα κάνουν παιδιά, αλλά μάταια. Τελικά, ο βασιλιάς έμαθε ότι ζει σε ένα κοντινό χωριό ένας έξυπνος γέροντας και έστειλε να τον φωνάξουν. Ο γέροντας όμως του απάντησε ότι όποιος τον χρειάζεται, έρχεται σ' αυτόν. Ξύπνησαν έτσι ο βασιλιάς και η βασίλισσα και, συνοδευόμενοι από μερικούς μεγάλους άρχοντες, από στρατιώτες και υπηρέτες, πήγαν στο σπίτι του γέροντα. Ο γέροντας, βλέποντάς τους από μακριά να έρχονται, βγήκε μπροστά τους για να τους καλωσορίσει και τους είπε:

- Καλώς ήλθατε! Αλλά τι ψάχνεις, βασιλιά μου, να μάθεις; Η επιθυμία σου θα σου φέρει θλίψη.

- Εγώ ήρθα, είπε ο βασιλιάς, να σε ρωτήσω αν έχεις τίποτα φάρμακα, που να μας κάνει να αποκτήσουμε παιδιά, και να μας τα δώσεις.

- Έχω, απάντησε ο γέροντας. Αλλά μόνον ένα παιδί θα κάνετε. Αυτός θα είναι ο Ηλιογέννητος και θα τον αγαπήσετε πολύ, αλλά δε θα τον χαρείτε.

Με το που πήραν ο βασιλιάς και η βασίλισσα τα φάρμακα, γύρισαν χαρούμενοι στο παλάτι και μετά από μερικές ημέρες η βασίλισσα έμεινε έγκυος. Όλο το βασίλειο, η αυλή και οι υπηρέτες χάρηκαν με το γεγονός. Όταν ήρθε η ώρα της γέννησης όμως, το παιδί άρχισε να κλαίει, τόσο που δεν μπόρεσε κανένας γιατρός να το σταματήσει. Τότε ο βασιλιάς άρχισε να του υπόσχεται όλα τα καλά του κόσμου, αλλά ούτε έτσι κατάφερε να το σταματήσει.

- Σώπασε, αγαπημένε του μπαμπά, και θα σου δώσω το τάδε ή το τάδε βασίλειο. Σώπασε, γιε μου, και θα σε παντρέψω με την τάδε ή την τάδε βασίλισσα και πολλά τέτοια. Βλέποντας, όμως, ότι δε σταματά να κλαίει, του είπε πάλι:

- Σώπασε, γιε μου, και θα σου δώσω νιάτα χωρίς γεράματα και ζωή χωρίς θάνατο.

Τότε το παιδί σώπασε και γεννήθηκε και σε όλο το βασίλειο ήχησαν οι σάλπιγγες και το γλέντι διήρκεσε μία ολόκληρη εβδομάδα.

Όσο μεγάλωνε το παιδί, τόσο πιο έξυπνο και πιο θρασύ γινόταν. Το έστειλαν σε σχολές και φιλοσόφους και όλα εκείνα, τα οποία άλλα παιδιά τα μάθαιναν σε ένα χρόνο, αυτός τα μάθαινε σε ένα μήνα, τόσο, που ο βασιλιάς πέθαινε και ανασταίνονταν από τη χαρά του. Όλο το βασίλειο υπερηφανευόταν ότι θα έχει ένα

του Γενναίου, 1876), *Poveștele unchiașului sfântos* (Οι ιστορίες του σοφού γέροντα, 1879), *Pilde și ghicitori* (Παραβολές και αινίγματα, 1880), *Legendele sau basmele românilor* (Θρύλοι και παραμύθια των Ρουμάνων, 1882), *Basme, snoave și glume* (Παραμύθια, ανέκδοτα και καλαμπούρια, 1883), *Jucării și jocuri de copil* (Αθύρματα και παιδικά παιχνίδια, 1885) και *Povești morale. Despre pomul Crăciunului* (Ηθικά διδάγματα. Περί του χριστουγεννιάτικου δέντρου, 1886).

σοφό και προικισμένο βασιλιά, που θα έμοιαζε στον Σολομώντα. Τελευταία, όμως, δεν ξέρω τι έπαθε, ήταν όλο σκεπτικός, θλιμμένος και σκυθρωπός και όταν ήρθε η μέρα που το παιδί έκλεισε τα 15 του, την ώρα που ο βασιλιάς βρισκόταν με όλους τους άρχοντες και τους υπηρέτες του βασιλείου στο τραπέζι και γλεντούσαν, ο Ηλιογέννητος σηκώθηκε και του είπε:

- Πατέρα, ήρθε η ώρα να μου δώσεις αυτό, που μου υποσχέθηκες ανήμερα της γέννησής μου.

Ο βασιλιάς, ακούγοντας αυτά, θλίφτηκε πολύ και είπε:

- Καλά, γιε μου, αλλά πώς μπορώ να σου δώσω ένα τέτοιο πρωτάκουστο πράγμα; Και αν σου το υποσχέθηκα τότε, ήταν μόνο για να σε κάνω να σωπάσεις.

- Αν εσύ, πατέρα, δεν μπορείς να μου το δώσεις, τότε θα αναγκαστώ να περιπλανιέμαι σε όλον τον κόσμο, ωσότου εκπληρώσω την υπόσχεση για την οποία γεννήθηκα.

Τότε όλοι οι άρχοντες και ο βασιλιάς μαζί έπεσαν στα γόνατα, παρακαλώντας τον να μην εγκαταλείψει το βασίλειο και έλεγαν:

- Από 'δω και πέρα, επειδή ο πατέρας σου είναι γέρος, θα στέψουμε εσένα βασιλιά και θα σε παντρέψουμε με την ομορφότερη βασίλισσα του κόσμου.

Αλλά ήταν αδύνατον να αλλάξουν την απόφασή του, διότι αυτός παρέμεινε σταθερός σαν πέτρα απέναντι στα παρακάλια τους. Βλέποντας αυτήν τη στάση του, ο βασιλιάς τον ευλόγησε και φρόντισε να του ετοιμάσουν για το δρόμο φαγητά και όλα όσα χρειαζόταν. Έπειτα, ο Ηλιογέννητος πήγε στους βασιλικούς στάβλους, όπου βρισκόταν τα πιο όμορφα άλογα όλου του βασιλείου, για να επιλέξει ένα. Αλλά, μόλις τα έπιασε ένα-ένα από την ουρά και τα τραβούσε, έπεφταν κάτω. Τελικά, την ώρα που πήγε να βγει, κοίταξε ακόμα μια φορά στο στάβλο και είδε σε μια γωνιά ένα σπυριάρικο και αδύνατο άλογο. Πήγε λοιπόν κοντά του και όταν το έπιασε από την ουρά, αυτό γύρισε το κεφάλι και του είπε:

- Ό,τι διατάξεις, αφέντη; Ευχαριστώ τον Θεό που με βοήθησε να αντέξω μέχρι να με αναλάβει κι εμένα ένα παλικάρι.

Και σηκώθηκε στα πόδια και έμεινε όρθιο σαν λαμπάδα. Τότε, ο Ηλιογέννητος του είπε τι σκόπευε να κάνει και το άλογο του απάντησε:

- Για να φτάσεις όπου επιθυμείς, πρέπει να ζητήσεις από τον πατέρα σου το σπαθί, το ακόντιο, το τόξο, τη φαρέτρα με τα βέλη και τα ρούχα που φορούσε αυτός όταν ήταν νέος. Εμένα να με φροντίσεις με τα χέρια σου για έξι εβδομάδες και το κριθάρι να μου το βράζεις με γάλα.

Όταν ζήτησε από τον πατέρα του όσα τον συμβούλεψε το άλογο, εκείνος κάλεσε τον επιστάτη της αυλής και διέταξε να του ανοίξουν όλα τα μπαούλα του βασιλείου, προκειμένου να διαλέξει ο γιος του εκείνα που θα του αρέσουν. Αφού τα έψαξε τρεις μέρες και τρεις νύχτες, ο Ηλιογέννητος βρήκε επιτέλους, στο βάθος ενός παλιού μπαούλου, τα όπλα και τα ρούχα του πατέρα του, από τότε που ήταν νέος, αλλά τα όπλα είχαν σκουριάσει πολύ. Άρχισε να τα καθαρίζει με τα χέρια του από τη σκουριά και, μετά από έξι εβδομάδες, κατάφερε να τα κάνει να γυαλίζουν σαν καθρέφτης. Ταυτόχρονα, φρόντισε το άλογο, όπως αυτό του το είχε ζητήσει. Δούλεψε αρκετά και τα κατάφερε.

Όταν το άλογο έμαθε ότι τα ρούχα και τα όπλα έχουν καθαριστεί και ετοιμαστεί καλά, τότε αποτίναξε και αυτό με τη σειρά του όλη τη μύξα από πάνω του και όλα τα σπυριά έπεσαν από το σώμα του κι έμεινε όπως τον είχε γεννήσει η μάνα του, ένα άλογο χοντρό, εύσωμο και με τέσσερα φτερά. Βλέποντάς το έτσι, ο Ηλιογέννητος του είπε:

- Σε τρεις ημέρες θα φύγουμε.

- Να ζήσεις, άρχοντά μου. Είμαι έτοιμος από σήμερα, αν διατάξεις, του απάντησε το άλογο.

Την τρίτη μέρα όλη η αυλή και όλο το βασίλειο έκλαιγε. Ο Ηλιογέννητος, ντυμένος σαν ήρωας, με το σπαθί στο χέρι και καβάλα στο άλογο που είχε διαλέξει, χαιρέτησε το βασιλιά, τη βασίλισσα, τους μεγάλους και μικρούς άρχοντες, τους στρατιώτες και τους υπηρέτες της αυλής, οι οποίοι, με δάκρυα στα μάτια, του ζητούσαν να μην κάνει αυτό το ταξίδι, μην τυχόν και κινδυνέψει. Αλλά αυτός, σπιρουνίζοντας το άλογό του, βγήκε από την πόρτα σαν τον αέρα και πίσω από αυτόν ακολουθούσαν τα κάρρα με τις προμήθειες, τα λεφτά και καμιά διακοσαριά στρατιώτες, τους οποίους είχε φροντίσει ο βασιλιάς να του δώσει ως συνοδεία.

Αφού προχώρησε πέρα από τα σύνορα του βασιλείου του πατέρα του κι έφτασε στην ερημιά, ο Ηλιογέννητος μοίρασε όλα τα υπάρχοντά του στους στρατιώτες και, αποχαιρετώντας τους, τους έστειλε πίσω, κρατώντας για τον εαυτό του μόνον όσα μπορούσε να κουβαλήσει το άλογο. Πορευόμενος προς την Ανατολή, προχώρησε και συνέχισε να προχωρά τρεις μέρες και τρεις νύχτες, ώσπου έφτασε σε μία μεγάλη πεδιάδα όπου είδε πάρα πολλά ανθρώπινα οστά. Όταν σταμάτησε να ξεκουραστεί, το άλογο του είπε:

- Να ξέρεις, αφέντη, ότι βρισκόμαστε στο βασίλειο μιας Δράκαινας, που είναι τόσο κακιά, που κανείς δεν πατά στο βασίλειό της χωρίς να πεθάνει. Υπήρξε κι αυτή μία γυναίκα όπως όλες οι άλλες, αλλά η κατάρα τον γονιών της, τους οποίους δεν άκουγε, αλλά όλο τους στενοχωρούσε, την μετέτρεψε σε Δράκαινα. Τώρα βρίσκεται μαζί με τα παιδιά της, αλλά αύριο θα δεις πως θα έρθει να σε βρει στο δάσος που βλέπεις. Είναι τρομακτικά μεγάλη, αλλά μη φοβηθείς και να έχεις έτοιμο το τόξο για να της ρίξεις, ενώ το σπαθί και το ακόντιο να τα έχεις πρόχειρα, για να τα χρησιμοποιήσεις όταν χρειαστεί.

Έπειτα ξάπλωσαν να ξεκουραστούν, αλλά φύλαγαν, πότε ο ένας πότε ο άλλος. Την επόμενη μέρα, τα χαράματα, ετοιμάζονταν να περάσουν το δάσος. Ο Ηλιογέννητος φόρεσε στο άλογο τη σέλα και το χαλιναγώγησε, τα λουριά τα έσφιξε περισσότερο από άλλες φορές και, μόλις ξεκίνησε, άκουσε έναν τρομακτικό κρότο. Τότε το άλογο του είπε:

- Κρατήσου, αφέντη, να είσαι έτοιμος γιατί πλησιάζει η Δράκαινα.

Και καθώς ερχόταν αυτή, τα δέντρα ξεριζώνονταν πίσω της, τόσο γρήγορα που περπατούσε. Τότε το άλογο ανέβηκε σαν τον άνεμο από πάνω της και ο Ηλιογέννητος την σημάδεψε με ένα βέλος στο πόδι, της το έκοψε και, ενώ ετοιμαζόταν να ρίξει το δεύτερο βέλος, αυτή φώναξε:

- Σταμάτα, Ηλιογέννητε, και δε θα σου κάνω κακό!

Αλλά βλέποντας ότι αυτός δεν την πιστεύει, του το υπόγραψε με το αίμα της.

- Να σου ζήσει το άλογο, Ηλιογέννητε, του είπε αυτή, έτσι άτακτο που είναι, γιατί αν δεν ήταν αυτό, θα σε τρώγαμε ψητό. Τώρα όμως έφαγες εσύ εμένα. Να ξέρεις ότι ως σήμερα κανένας θνητός δεν τόλμησε να πατήσει τα εδάφη μου ως εδώ. Μερικοί τρελοί, που τόλμησαν να το κάνουν, έφτασαν μόλις ως την πεδιάδα όπου είδες τα πολλά κόκαλα.

Έπειτα πήγαν στο σπίτι της, όπου η Δράκαινα φιλοξένησε τον Ηλιογέννητο όπως αρμόζει σε έναν φιλοξενούμενο. Αλλά, ενώ βρισκόντουσαν στο τραπέζι και γλεντούσαν, η Δράκαινα σφάδαζε από στους πόνους. Ο Ηλιογέννητος έβγαλε το πόδι της που το κρατούσε στο ταγάρι του, της το κόλλησε στη θέση του και αυτή έγινε αμέσως καλά. Τότε η Δράκαινα, από τη χαρά της, έστρωσε τραπέζι για τρεις ημέρες και παρακάλεσε τον Ηλιογέννητο να διαλέξει από τις τρεις κόρες που είχε και ήταν όμορφες σαν νεράιδες, μία για σύζυγό του. Αυτός όμως δεν ήθελε και της είπε τι έψαχνε ειλικρινά. Τότε αυτή του είπε:

- Με το άλογο που έχεις και με το κουράγιο σου, πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις.

Μετά από τρεις ημέρες ετοιμάστηκαν για το δρόμο και ξεκίνησαν. Και πήγε ο Ηλιογέννητος, και πήγε, και πήγε, μακρύ δρόμο και πιο μακρύ. Αλλά μόλις πέρασε το βασίλειό της, βρέθηκε σε μία όμορφη κοιλάδα. Από τη μια μεριά είχε ανθισμένα χόρτα και από την άλλη καμένα. Τότε ρώτησε το άλογο:

- Γιατί είναι καμένα τα χόρτα;

Και το άλογο του απάντησε:

- Εδώ βρισκόμαστε στο βασίλειο μιας Στρίγγλας, αδελφής της Δράκαινας. Τόσο κακές που είναι, δεν μπορούν να ζήσουν μαζί. Η κατάρα των γονιών τους τις έφτασε και μεταμορφώθηκαν σε αγρίμια, έτσι όπως τα βλέπεις. Η εχθρότητά τους είναι φοβερή, τόση που θέλουν να κλέψουν η μια τη γη της άλλης. Όταν η Στρίγγλα είναι πολύ στεναχωρημένη, ρίχνει κατράμι και φωτιά. Φαίνεται ότι πάλι τσακώθηκε με την αδελφή της κι έκαψε τη γη απ' όπου πέρασε. Είναι πιο κακιά από την αδελφή της κι έχει τρία κεφάλια. Ας ξεκουραστούμε λίγο, αφέντη, και αύριο τα χαράματα να είμαστε έτοιμοι.

Την επόμενη μέρα ετοιμάστηκαν, όπως τότε που είχαν φτάσει στη Δράκαινα, και ξεκίνησαν. Και τότε άκουσαν μία κραυγή και ένα βουητό τέτοιο, που δεν είχαν ξανακούσει!

- Να είσαι έτοιμος, αφέντη, διότι πλησιάζει η Στρίγγλα.

Η Στρίγγλα, με το ένα μάγουλο στον ουρανό και με το άλλο στη γη και βγάζοντας φλόγες, πλησίαζε γρήγορα σαν τον άνεμο. Αλλά το άλογο ανέβηκε γρήγορα σαν το βέλος περίπου μέχρι πάνω από το κεφάλι της και τη στρίμωξε από τα πλάγια. Ο Ηλιογέννητος της έριξε ένα βέλος και της έκοψε ένα κεφάλι. Όταν ήταν έτοιμος να της κόψει ακόμη ένα, η Στρίγγλα τον παρακάλεσε με δάκρυα στα μάτια να τη συγχωρήσει, δε θα του έκανε κακό και, για να τον πείσει, το υπόγραψε με το αίμα της. Έπειτα η Στρίγγλα έστρωσε τραπέζι στον Ηλιογέννητο, πιο πλούσιο από της αδελφής της, ενώ αυτός έδωσε και σ' αυτήν το κεφάλι πίσω και μετά τρεις ημέρες συνέχισε το ταξίδι του.

Περνώντας και το βασίλειο της Στρίγγλας, προχώρησαν ώσπου έφτασαν σε μία πεδιάδα γεμάτη λουλούδια, όπου ήταν πάντα άνοιξη. Το κάθε λουλούδι ξεχώριζε από

την ομορφιά του και από τη γλυκιά του μυρωδιά, που σε μεθούσε. Ο αέρας μόλις που έπνεε. Εδώ σταμάτησαν για να ξεκουραστούν και το άλογο του είπε:

- Ως εδώ τα καταφέραμε όπως τα καταφέραμε, αφέντη, αλλά έχουμε ακόμη ένα εμπόδιο. Μας απειλεί μεγάλος κίνδυνος και, αν θα μας βοηθήσει ο Θεός να γλιτώσουμε και από αυτό, τότε θα μπορούμε να είμαστε περήφανοι. Λίγο πιο μακριά από 'δω βρίσκεται το παλάτι όπου κατοικούν τα νιάτα χωρίς γεράματα και η ζωή χωρίς θάνατο. Αυτό κρύβεται πίσω από ένα πυκνό και ψηλό δάσος, όπου ζουν τα πιο άγρια θηρία του κόσμου. Μέρα-νύχτα караδοκούν άπνα και είναι πολλά. Με αυτά δεν υπάρχει τρόπος να πολεμήσεις. Και να περάσουμε το δάσος, είναι πάνω από τις δυνάμεις μας. Εμείς, όμως, θα προσπαθήσουμε και αν μπορέσουμε, θα πετάξουμε από πάνω.

Αφού ξεκουράστηκαν περίπου δύο μέρες, ετοιμάστηκαν πάλι. Τότε το άλογο, κρατώντας την αναπνοή του, είπε:

- Αφέντη, σφίξε τα λουριά όσο μπορείς, και πάνω μου, να κρατηθείς καλά στους αναβατήρες και να πιαστείς από τα μαλλιά μου. Τα πόδια σου να τα κρατήσεις κολλημένα πάνω στην πλάτη μου και να μη με σταματήσεις στο πέταγμά μου.

Ο Ηλιογέννητος ανέβηκε, δοκίμασε και σε ένα λεπτό ήταν κοντά στο δάσος.

- Αφέντη, είπε πάλι το άλογο, τώρα είναι η ώρα που ταΐζουν τα θηρία του δάσους και είναι όλα μαζεμένα στην αυλή. Ας περάσουμε!

- Ας περάσουμε! απάντησε ο Ηλιογέννητος, και ο Θεός να μας λυπηθεί.

Ανέβηκαν πάνω στους ουρανούς και είδαν το παλάτι που έλαμπε, τόσο πολύ, που στον Ήλιο μπορούσες να κοιτάξεις, αλλά σ'εκείνο όχι. Πέρασαν πάνω από το δάσος και, όταν ήταν έτοιμοι να κατεβούν στις σκάλες του παλατιού, μόλις ακούμπησαν με το πόδι στην κορυφή ενός δέντρου, όλο το δάσος άρχισε να κινείται. Ούρλιαζαν τα ζώα τόσο, που σου σηκωνόταν η τρίχα. Βιάστηκαν να κατεβούν και αν δεν ήταν η οικοδέσποινα του παλατιού εκεί, που ταΐζε τα μικρά της (διότι έτσι ονόμαζε αυτή τα θηρία του δάσους), θα τους είχαν σφάξει οπωσδήποτε.

Από τη χαρά της, για το ότι ήρθαν, τους γλίτωσε αυτή, διότι δεν είχε δει έως τότε ανθρώπινη ψυχή εκεί. Έπειτα σταμάτησε τα θηρία, τα δάμασε και τα έστειλε στις θέσεις τους. Η οικοδέσποινα ήταν μία ψηλή νεράιδα, λεπτή, ζωηρή και όμορφη πολύ! Μόλις την είδε ο Ηλιογέννητος, έμεινε μαρμαρωμένος. Αλλά αυτή, κοιτάζοντάς τον με θλίψη, του είπε:

- Καλώς ήλθες, Ηλιογέννητε! Τι ψάχνεις εδώ;

- Ψάχνουμε, είπε αυτός, νιάτα χωρίς γεράματα και ζωή χωρίς θάνατο.

- Εάν ψάχνετε αυτό που είπες, εδώ βρίσκεται.

Τότε κατέβηκε από το άλογο και μπήκε στο παλάτι. Εκεί συνάντησε ακόμη δύο γυναίκες, η μία νεότερη από την άλλη. Αυτός άρχισε να ευχαριστεί την νεράιδα διότι τον γλίτωσε από τον κίνδυνο, ενώ αυτές, από τη χαρά τους, ετοίμασαν ένα ευχάριστο δείπνο σε χρυσά σκεύη. Το άλογο το άφησαν ελεύθερο να βόσκει όπου ήθελε. Έπειτα τους γνώρισαν σε όλα τα θηρία και έτσι μπορούσαν να περπατήσουν ελεύθερα στο δάσος.

Οι γυναίκες τον παρακάλεσαν να μείνει από 'δω και πέρα μαζί τους, διότι έλεγαν ότι είχαν βαρεθεί ολομόναχες. Αυτός δεν περίμενε να του το πουν δεύτερη φορά, αλλά δέχτηκε με όλη τη χαρά, όπως κάποιος που αυτό ακριβώς έψαχνε.

Σιγά-σιγά ο Ηλιογέννητος τους εξιστόρησε τα παθήματά του ώσπου να φτάσει εκεί και, όχι μετά από πολύ, παντρεύτηκε το νεότερο κορίτσι. Μετά το γάμο του, οι οικοδέσποινες του επέτρεψαν να πάει σε όλα τα γύρω μέρη, όπου επιθυμούσε, εκτός από μία κοιλάδα, την οποίαν και του υπέδειξαν να μην πάει, διότι δε θα του έβγαине σε καλό. Του είπαν επίσης ότι εκείνη η κοιλάδα ονομάζεται Κοιλάδα του Καημού.

Πέρασε εκεί πολύ καιρό, χωρίς να το καταλάβει, επειδή είχε παραμείνει το ίδιο νέος, όπως τότε που ήρθε. Περνούσε από το δάσος, χωρίς να νοιάζεται για τίποτα. Χαιρόταν στα χρυσά παλάτια, ζούσε ειρηνικά και ήσυχα με τη σύζυγο και τις κουνιάδες του, απολάμβανε ευτυχισμένος την ομορφιά των λουλουδιών και τη γλυκύτητα και καθαρότητα του αέρα. Συχνά πήγαινε για κυνήγι. Αλλά μία μέρα ακολούθησε ένα λαγό. Έριξε ένα βέλος, έριξε και δεύτερο, αλλά δεν τον πέτυχε. Δυστυχώς, στην αναταραχή, δεν κατάλαβε ότι είχε περάσει στην Κοιλάδα του Καημού. Μόλις πήρε το λαγό και γύρισε σπίτι, τι είδε; Απότομα τον κυρίευσε μία νοσταλγία για τον πατέρα και τη μητέρα του. Δεν τόλμησε να το πει στις γυναίκες, αλλά αυτές τον κατάλαβαν από τη θλίψη και την κούραση που φαίνονταν στο πρόσωπό του.

- Πέρασες, δύστυχε, στην Κοιλάδα του Καημού! του είπαν, τελείως φοβισμένες.

- Πέρασα, αγαπημένες μου, χωρίς να θέλω να κάνω μια τέτοια ανοησία. Και τώρα λιώνω από νοσταλγία για τους γονείς μου, αλλά κι εσάς δε μου πάει η ψυχή μου να σας παρατήσω. Βρίσκομαι πολύ καιρό κοντά σας και δεν έχω κανένα παράπονο. Να πάω άραγε να δω ακόμη μια φορά τους γονείς μου κι έπειτα να γυρίσω και να μην ξαναπάω ποτέ.

- Μη μας εγκαταλείψεις, αγαπημένε μου. Οι γονείς σου δε ζουν πια εδώ και εκατοντάδες χρόνια και, αν πας κι εσύ, φοβόμαστε ότι δε θα γυρίσεις άλλο. Μείνε μαζί μας, διότι κάτι μας λέει ότι θα πεθάνεις.

Όλες οι εκκλήσεις των τριών γυναικών, καθώς και του αλόγου, δεν κατάφεραν να σβήσουν τη νοσταλγία για τους γονείς του, που τον μάραине ολόκληρο. Τελικά, το άλογο του είπε:

- Εάν δε θέλεις να με ακούσεις, αφέντη, για οτιδήποτε σου συμβεί, να ξέρεις ότι μόνον εσύ θα φταις. Θα σου πω μια κουβέντα και αν δεχτείς τη συμφωνία μας, θα σε πάω πίσω.

- Δέχομαι, είπε αυτός με όλη την ευχαρίστηση, πες μου!

- Μόλις φτάσουμε στο παλάτι του πατέρα σου, θα σε κατεβάσω και εγώ θα επιστρέψω, εάν θελήσεις να μείνεις έστω και μία ώρα.

- Όπως επιθυμείς, είπε το άλογο.

Ετοιμάστηκαν να φύγουν, αγκάλιασαν τις γυναίκες και, αναστενάζοντας και με δάκρυα στα μάτια, ξεκίνησαν. Έφτασαν στα μέρη όπου βρισκόταν το παλάτι της Στρίγγλας. Εκεί βρήκαν πόλεις. Τα δάση είχαν μετατραπεί σε πεδιάδες. Ρώτησε τον έναν και τον άλλον για εκείνην και το παλάτι της, αλλά του απάντησαν ότι είχαν ακούσει από τους προ-παππούδες τους όσα λέγονταν για τέτοια ασήμαντα πράγματα.

- Πώς είναι δυνατόν κάτι τέτοιο; τους έλεγε ο Ηλιογέννητος. Μόλις προχτές είχα περάσει από 'δω. Και τους έλεγε ό,τι ήξερε.

Οι κάτοικοι γελούσαν μαζί του, όπως για κάποιον που παραληρεί ή κοιμάται με τα μάτια ανοιχτά, ενώ αυτός, θυμωμένος, συνέχιζε την πορεία του, χωρίς να πάρει χαμπάρι ότι τα γένια και τα μαλλιά του είχαν ασπρίσει. Φθάνοντας στο τσιφλίκι της Δράκαινας, ρωτούσε κι εδώ όπως και σ' εκείνο της Στρίγγλα, και έλαβε παρόμοιες απαντήσεις. Ούτε ο ίδιος μπορούσε να καταλάβει πώς σε μερικές ημέρες άλλαξαν τόσο τα πράγματα. Θυμωμένος, συνέχισε με τα άσπρα γένια ως τη μέση, και ένιωθε ότι του τρέμουν τα πόδια και έφτασε στο βασίλειο του πατέρα του. Εδώ άλλοι άνθρωποι, άλλες πόλεις και οι παλιές είχαν αλλάξει τόσο που δεν τις γνώριζε πια. Τελικά έφτασε στο παλάτι όπου είχε γεννηθεί. Μόλις κατέβηκε, το άλογο του φίλησε το χέρι και του είπε:

- Να είσαι καλά! Εγώ γυρίζω εκεί απ' όπου έφυγα. Εάν επιθυμείς να πας κι εσύ, καβάλα με αμέσως και πάμε να φύγουμε!

- Να πας στο καλό, διότι εγώ ελπίζω να γυρίσω σε λίγο.

Το άλογο έφυγε γρήγορα σαν βολίδα.

Βλέποντας τα ερειπωμένα παλάτια και τα χόρτα που τα είχαν σκεπάσει, αναστέναζε και, με δάκρυα στα μάτια, προσπαθούσε να θυμηθεί πόσο φωτεινά ήταν κάποτε και πώς πέρασε τα παιδικά του χρόνια μέσα σ' αυτά. Έκανε δύο-τρεις γύρους, ερευνώντας κάθε κάμαρα, κάθε γωνία που θύμιζε τα παλιά μέρη, το στάβλο όπου είχε βρει το άλογο. Κατέβηκε μετά στην αποθήκη, η πόρτα της οποίας είχε καλυφθεί από τους πεσμένους τοίχους. Ψάχνοντας από ' δω κι από ' κει, με τα άσπρα γένια ως τα γόνατα, σήκωσε τα μάτια του και, περπατώντας με δυσκολία, δε βρήκε πάρα ένα σπασμένο θρόνο. Τον άνοιξε, αλλά μέσα δε βρήκε τίποτα. Σήκωσε το καπάκι και μία αδύνατη φωνή του είπε:

- Καλώς ήλθες, γιατί αν αργούσες ακόμα, θα χανόμουν κι εγώ.

Ο θάνατος, που είχε στεγνώσει τόσο και είχε γίνει ένας γάντζος στην πόρτα, έριξε μία σφαλιάρα στον Ηλιογέννητο, που έπεσε αμέσως νεκρός και μετατράπηκε σε χώμα.

Και καβάλα σε μια σέλα, σας τ' αφηγήθηκα με τρέλα!

Οι θρύλοι²⁴

Οι θρύλοι (ρουμ. «*legende*») ή οι παραδόσεις κατέχουν τη δεύτερη θέση στο λαϊκό πεζό λόγο των Ρουμάνων, μετά το φανταστικό παραμύθι και το παραμύθι των ζώων. Είναι συνήθως περιορισμένων διαστάσεων και περιλαμβάνουν στοιχεία φανταστικά και θαυμαστά, τα οποία όμως εδράζονται ή επί ιστορικών γεγονότων ή επί της φαντασιώδους ουσίας μίας μυστικής (αλληγορικής) εικασίας (επινοήσεως). Ο φανταστικός χαρακτήρας προσεγγίζει αυτήν προς το παραμύθι και προς λησμονηθείσας από μακρού λαϊκές δοξασίες και δεισιδαιμονίες, ενώ η ιστορική ουσία την προσεγγίζει προς την ιστορική παράδοση (ρουμ. «*tradiție*») και συχνά προς το ανέκδοτο. Ως εκ τούτου, θεωρείται ως ιδιαίτερο γένος μόνο υπό κριτήρια

²⁴ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 9-12. Επισκόπηση μελέτης των Corneliu Barbulescu, Adrian Fochi και Sabina Stroescu, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 79-102.

αισθητικά, διότι μετέχει όλων των γενών του λαϊκού πεζού λόγου. Έχει έννοια αιτιολογική, διότι τείνει να εξηγήσει την καταγωγή, ύπαρξη και ιδιότητας όντων τινών, πραγμάτων και φαινομένων του περιβάλλοντος κόσμου, δι' ο και επιστεύετο ως αληθινή στο παρελθόν.

Από θεματολογική άποψη, οι θρύλοι διαιρούνται σε δύο ομάδες: τους μυθολογικούς και τους ιστορικούς. Οι πρώτοι αποδίδουν, την καταγωγή, την ύπαρξη και την ιδιότητα των φυσικών φαινομένων σε πρόσωπα φανταστικά, υπερφυσικών διαστάσεων, μεταξύ των οποίων αναγνωρίζονται πολυάριθμα παραμυθικά πρόσωπα (τα κακά πνεύματα της οικίας, η κόρη και η μάνα του δάσους κ.λπ.), σε λίγες δε περιπτώσεις συναντώνται πρόσωπα εκ των αγιογραφικών απόκρυφων παραδόσεων (*Sinoe, Crăciun, Sânpetru*). Οι ιστορικές, σε πολυάριθμες περιπτώσεις, δίνουν δια του θαύματος την εξήγηση ορισμένων γεγονότων και συγκεντρώνουν το περιεχόμενο περίξ ενός πραγματικού πυρήνα, ο οποίος είναι ένα ιστορικό πρόσωπο, ένα γεγονός, το οποίο πράγματι συνέβη, ένας συγκεκριμένος γεωγραφικός τόπος. Εκ των ιστορικών προσώπων εισήλθαν στην παράδοση εκείνα, τα οποία έλκυσαν το ενδιαφέρον του λαού.

Ο θρύλος (ρουμ. «*legenda*»), όπως και η ιστορική παράδοση (ρουμ. «*tradiția*») μαρτυρούνται ιστορικά. Το έργο των χρονογράφων περιλαμβάνει πολυάριθμα παραδείγματα, επειδή, συμφώνως προς το πνεύμα της εποχής, ούτοι θεώρησαν τις παραδόσεις ως αξιοπρόσεκτη πηγή ιστορικών ειδήσεων. Το έργο του Ion Neculce παραμένει το πλέον χαρακτηριστικό από της απόψεως αυτής.

Ο θρύλος της I. M. Πούτνα²⁵

Λέγεται ότι στο κελλί εκείνο ζούσε ένας μοναχός: ο Δανιήλ ο Ησυχαστής. Οι άνθρωποι τον αποκαλούσαν «Ησυχαστή» ακριβώς επειδή ζούσε ως ερημίτης. Ο ίδιος ο Θεός τον είχε κατεβάσει, φαίνεται, από τον ουρανό, για να ευεργετήσει τους ανθρώπους που είχαν χαθεί στην γήινη ερημιά. Ο μοναχός αυτός δεν έτρωγε όμως σχεδόν καθόλου.

Ένα βράδυ, διασχίζοντας το λόφο κοντά στο κελλί του, πάνω από του ποταμού του Μοσχαράκι, όπως ονομαζόταν, ο ίδιος ο βοεβόδας Στέφανος, μαζί με έναν αργάτη του. Τον είχαν νικήσει οι εχθροί του και αναζητούσε μέρος για να ξεκουραστεί. Έτσι ο Στέφανος κάθισε να ξεκουραστεί ακριβώς σ' εκείνη τη μεγάλη κοτρώνα. Και όπως καθόταν εκεί, αντίκρισε ένα φως στο παράθυρο του ησυχαστή, ο οποίος εκείνη την ώρα έκανε τη βραδινή του προσευχή. Μόλις αντίκρισε το φως, οι δύο τους κατευθύνθηκαν προς το κελλί, διότι πεινούσαν πάρα πολύ.

Με το που έφθασαν μπροστά, ο Στέφανος χτύπησε την πόρτα:

- Ποιος είναι; ρώτησε ο Δανιήλ.
- Καλός άνθρωπος, απάντησε ο Στέφανος.
- Αν πρόκειται για καλό άνθρωπο, ας περάσει μέσα.

Ο Στέφανος μπήκε μέσα στο κελλί.

- Τι έπαθες και με επισκέπτεσαι;

Στεναχωρημένος και πικραμένος όπως ήταν, ο Στέφανος δεν απάντησε καθόλου.

- Εγώ ξέρω τι σου συμβαίνει. Αν ακούσεις τα όσα έχω να σου πω, να ξέρεις ότι θα καταφέρεις να νικήσεις τους απίστους. Διαφορετικά, τα πράγματα δεν θα είναι ωραία!

- Ορκίζομαι στη ζωή του μονάκριβου υιού μου να ακούσω όλες τις προτροπές σου!

- Βάλε, λοιπόν, το αφτί σου πάνω στο αριστερό μου πόδι! Τι ακούς;

- Τι ν' ακούω; Μόνο κλάματα και θλίψη.

- Σωστά άκουσες! Να ξέρεις, Στέφανε, ότι αυτά που ακούς είναι η θλίψη της χώρας σου! Τώρα βάλε το αφτί σου στο δεξί μου πόδι! Τι ακούς;

- Τώρα ακούω ωραία άσματα.

- Καλά ακούς! Να έχεις υπόψη σου ότι εκεί που ακούγονται τα άσματα αυτά μέλλει να χτίσεις μοναστήρι!

- Μα πού ακούγονται αυτά; ρώτησε ο Στέφανος.

- Ξέρεις πού, Στέφανε; Ανέβα εκεί, πάνω στο λόφο, αύριο το πρωί, νωρίς-νωρίς, και ρίξε ένα βέλος με το τόξο σου. Εκεί όπου θα βρεις καρφωμένο το βέλος να ξέρεις ότι από εκεί ακούγονται τα άσματα!

- Τώρα, πάτερ, δώσε μας παρακαλώ λίγο να φάμε, διότι πεινάμε φοβερά!

- Όπως καλά γνωρίζεις, Στέφανε, εγώ δεν τρώω σχεδόν καθόλου. Από πού να σου βρω κάτι να φας;

- Ψάξε, πάτερ, διότι από τόση πείνα δεν μπορούμε ούτε όρθιοι να σταθούμε.

Ο Δανιήλ έψαξε παντού και τελικά βρήκε ένα πρόσφορο και έδωσε και στο Στέφανο ένα κομματάκι, και στον αργάτη του, και στο τέλος έμεινε και για τον ίδιο λιγάκι. Από ότι φαίνεται, ήταν ευλογημένο εκείνο το πρόσφορο που τους είχε δώσει. Αφότου ολοκλήρωσαν το φαγοπότι, αποκοιμήθηκαν κι οι δύο τους μέσα στο κελλί, ενώ ο ησυχαστής παρέμεινε έξω για να τους φυλάξει. Μόλις ανέτειλε ο ήλιος, ο Δανιήλ χτύπησε στην πόρτα:

- Σήκω, Στέφανε, και φύγε!

Οι δύο τους σηκώθηκαν αμέσως και ανέβηκαν πάνω στο λόφο. Εκεί ο Στέφανος έβγαλε το τόξο και έριξε. Το βέλος όμως καρφώθηκε κάπου μακριά, μέσα στο δάσος. Χωρίς καθυστέρηση, ξεκίνησαν για να βρουν το μέρος όπου καρφώθηκε το βέλος και, αφότου το αναζήτησαν για πολλή ώρα, το βρήκαν καρφωμένο σε ένα γέρικο πλάτανο. Ποιος όμως θα τους βοηθούσε να σηκώσουν το μοναστήρι, αφού ήταν μοναχοί τους; Έτσι ο Στέφανος αποφάσισε να πάει μέχρι το μέρος που ονομάζεται Βολοβάτς, πήρε την εκκλησία που υπήρχε εκεί και, μέχρι τα χαράματα, την μετέφερε στο δάσος. Μέχρι τα χαράματα είχε καταφέρει κιόλας να την σταθεροποιήσει. Μόλις τελείωσε όμως το εγχείρημα αυτό, είδε και τους Τούρκους να έρχονται. Οι Τούρκοι είχαν δει το Στέφανο να φέρνει την εκκλησία και ερχόντουσαν να τον πιάσουν. Με το που τους είδε, ο Στέφανος μπήκε μέσα στην εκκλησία και άρχισε να προσεύχεται στον Θεό να τον γλυτώσει.

Ακούγοντας την προσευχή του, ο Θεός έριξε παχιά ομίχλη, τόσο που δεν βλέπονταν άνθρωπος με άνθρωπο σε ένα βήμα. Έτσι οι Τούρκοι είχαν μπερδευτεί και άρχισαν να σφάζονται μεταξύ τους. Αυτό κράτησε μέχρι το μεσημέρι όταν από όλους

τους τούρκους είχαν μείνει μόνο δύο αξιωματικοί οι οποίοι, φοβούμενους να μην τους σκοτώσει ο Στέφανος, την έβαλαν στα πόδια. Με το που σκοτώθηκαν όλοι οι Τούρκοι, ο ουρανός καθάρισε. Χαρούμενος, ο Στέφανος πήγε στη Σουτσεάβα και έφερε μαζί του μαστόρους, για να σηκώσουν εκεί ένα περήφανο μοναστήρι. Από τη Βλαχία έφερε επίσης πολλούς δούλους, για να ζήσουν στα μέρη αυτά. Απόγονος εκείνων είμαι και εγώ που σας διηγούμαι την ιστορία αυτή, την οποία μου αφηγήθηκαν κι' εμένα οι πρόγονοί μου και γι' αυτό και εγώ την λέω στους απογόνους μου.

Πώς γεννήθηκε ο κρίνος...²⁶

(Τα τελευταία τριαντάφυλλα της δύσης ξεψυχούν στον ουρανό. Ένας ίσκιος θανάτου πλανιέται μέσα στο δάσος. Όλων των λουλουδιών τα πέταλα ριγούν. Όλα τα χρώματα σβήνονται. Η δροσοσταλίδες κρέμονται σαν δάκρυα από τα φύλλα. Μια αχτίδα του ήλιου τρέχει εδώ κι' εκεί, χαμένη μέσα στο μυστήριο του λυκόφωτος).

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Εγώ μονάχα έμεινα τελευταία απ' όλες. Οι άλλες αδελφές μου πρόλαβαν και κρύφτηκαν. Δεν ξέρω πώς κι' από πού να φύγω για να σωθώ από τα φρικτά φαντάσματα της νύχτας. Η αιώνια χρυσή πηγή που μου' δωσε τη ζωή δεν φαίνεται πια στον ουρανό...

(Η αχτίδα αρχίζει να τρέχει. Απάνω στην ορμητική φυγή της σταματάει απότομα σε δέντρα και γκρεμούς. Πότε σαλεύει φωσφορίζοντας στον κάμπο, πότε στα βουνά και πότε στην ακροποταμιά).

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ - Αυτή η αχτίδα άργησε να φύγει. Ο ήλιος κρύφτηκε με το πρόσωπό του σκεπασμένο από κάποιο σύννεφο. Του κάκου γυρεύεις τον αιθέριο δρόμο σου, φτωχή μου αχτίδα. Σε σαβανώνει η ερημιά κι' η σιωπή και το βαθύ σκοτάδι σ' εμποδίζει να φτερουγίσεις. Πολλοί δρόμοι βρίσκονται γύρω σου μα, όσο κι αν τους ζητήσεις, δεν θα μπορέσεις να βρεις τη χρυσή πηγή του ήλιου, τη βασίλισσα της ζωής. Από τα πυκνά φυλλάκια κι από τα κλαδιά των μεγάλων μου δέντρων περνάει κατιτί σαν φιλή μυστικό, όλα τα φύλλα σμίγουνε με μιας και ψιθυρίζουν ύμνους, όλες οι ρίζες ανατριχιάζουν κι υψώνουν την ίδια προσευχή για το μεγάλο χαμό σου, ώ αχτίδα! Τα βαθιά σκοτάδια θα πλάσουν σε λίγο κι η φλογερή ρομφαία του ήλιου δεν θα φαίνεται πουθενά. Η τρεμόσβυστη χρυσή λάμψη σου θα χαθεί κι' αυτή, φτωχή μου αχτίδα...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Άργησα, ώ πόσο άργησα! Άλλα πώς να μην αργήσω, αφού απ' την αυγή βρισκόμουν μέσα σ' ένα μνήμα για να ξεστάνω το μικρό σώμα ενός παιδιού!... Ω, πόσο υγρό ήταν εκείνο το μνήμα!... Πώς να μην αργήσω; Από κει μέσα έβγαινε η παραπονιαρική φωνή ενός μικρού αγγέλου... Εκκρύωνε το καημένο και το στήθος του ήταν ξεσκεπάστο... Αυτό ζητούσε τη μάνα του κι' εγώ λησμόνησα τον ήλιο, τον πατέρα μου...

(Ο ήλιος ξεψυχάει κι' η γη σκεπάζεται απ' το σκοτάδι. Η αχτίδα περνάει μέσ' από ένα φύλλωμα ερημικό και λάμποντας σαν όνειρο χαράς, σιμώνει στην ακροποταμιά και κρύβεται μέσα στο νερό, σαν ένα μικρό ρυάκι από χρυσάφι αναλυτό).

²⁶ Ρουμανική παράδοση, Μπουκέτο, 26 Δεκεμβρίου 1929, σσ. 1424-1425.

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ - Στο άγγιγμά σου, ώ ουράνιε ξένε, μια γλυκειά τρέμουλα κυριεύει τα υγρά μου βάθη και τα ζωντανεύει. Ω, λουρίδα φωτεινή, πώς εχάθηκες μέσα στα σκοτάδια, πώς επροχώρησες στο μυστήριο της σκοτεινιάς, όπου φωλιάζει το μυστικό του θανάτου; Ένας θάνατος υγρός θα σε στεφανώσει και θα σε βάλει ν' αναπαυτείς μέσ' στο αιώνιο παλάτι μου. Μέσα στην κρύα μου αγκαλιά πεθαίνει τ' όνειρο για πάντα... Ω, μικρή μου αχτίδα, δεν υπάρχει τίποτα άλλο στον κόσμο πιο μυστικό και πιο όμορφο από την τρεμόσβηστη λάμψη σου! Μέσα στο άυλο φως σου είναι κρυμμένη ίδια η Μοίρα... Εξαφανίσου στα βάθη μου κι' εγώ θα σου χαρίσω τα καλύτερα διαμαντένια στολίδια μου, ώ χρυσή μου αχτίδα...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Αλλοίμονο! Έμεινα μέσα στο νοτισμένο χώμα, μέσα σ' έναν τάφο όπου ένα μικρό παιδάκι, ένα ξανθό αγγελούδι του ουρανού, αποζητούσε τη μάνα του κάτω απ' το παγωμένο μάρμαρο...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ - Το ξέρω κι' εγώ εκείνο το παιδάκι. Έχασε τη μικρή του ζωή μέσα στους υγρούς κόρφους μου που του στεφάνωσαν θανάσιμα τ' αδύνατο κορμί. Το κύμα μου τ' αφρισμένο έγινε κούνια για ν' αποκοίμισε το παιδί στον ύπνο τον αξύπνητο. Η πατρική μου αγκάλη άπλωσε στην παιδική του ανησυχία μια αιώνια γαλήνη και του χάρισε το θάνατο. Το μικρό του κορμί αναπαύεται όπως σε πλατύ κρεβάτι μέσα στ' αθόλωτα νερά μου. Γι' αυτό και το νερό μου ψιθυρίζει τώρα σιγά ένα γλυκό τραγούδι, ένα νανούρισμα στο πνιγμένο παιδί. Κι' η ροδοδάφνες του ρίχνουν απ' τις όχθες τα λουλούδια τους...

(Η αχτίδα εξακολουθεί να τρέχει ορμητικά. Τώρα σταματά σ' ένα ερημικό φύλλωμα που δέρνεται απ' τον αγέρα).

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΩΜΑΤΟΣ - Μια ανατριχίλα περνάει απ' τις ρίζες μου κι' αισθάνομαι να ξαναπρασινίζω. Τί ζητάς εδώ, χρυσή μου αχτίδα; Τί γυρεύεις εσύ μέσα στα πεθαμένα φύλλα; Μοιάζεις με χαμόγελο μέσ' στα δάκρυα...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Ο ήλιος εκρύφτηκε και πέπλος θανάτου σκέπασε τη γη... Η φλογερή δόξα του ουρανού πέθανε. Ο αιώνιος βασιλιάς έριξε μια στερνή ματιά στην αγαπημένη του τη γη κι' εβασίλευσε... Κι' εγώ, ο αιώνιος ταξιδιώτης του γαλάζιου και του άπειρου, απολησμονήθηκα σ' ένα μνήμα, σ' ένα γαλήνιο λιμάνι, όπου μια μικρή ζωή κοιμόταν σαν ουράνιο όνειρο σ' ένα χρυσόν ύπνο... Ένα μαγικό τραγούδι, το αιώνιο τραγούδι της ζωής και του θανάτου, μ' εμάγεψε κι' έμεινα...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΩΜΑΤΟΣ - Το ξέρω εκείνο το μνήμα που λες. Εγώ ήμουν το νεκρικό στεφάνι που του βάλαν απάνω στην κάσσα σήμερα τα χαράματα... Το βλέμμα της πονεμένης μητέρας του μαζί με τα πικρά της δάκρυα με μάραναν, σαν να' σταξε απάνω μου μια άσβηστη φλόγα. Κι' έπειτα με πήρε ο άνεμος στα μεγάλα φτερά του και μ' έσυρε σ' αυτή την ερημιά.

(Η νύχτα απλώνεται τώρα παντού. Μια θανάσιμη σιωπή βασιλεύει στο δάσος. Ίσκιοι ονείρων αγκαλιάζουν τα δέντρα. Τα φύλλα ανιστορούνε κάτι μ' ένα σιγανό ψίθυρο πρωτάκουστο. Η αχτίδα αποτραβιέται κοντά στο φύλλωμα).

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ (προς το φύλλωμα) - Κι' εσύ· κι' εγώ χαθήκαμε μέσα στη νύχτα την τυφλή. Η χρυσή ρομφαία του ήλιου θ' αργήσει ακόμα να φανεί. Πρέπει να περάσει ολάκερη μια νύχτα, ώσπου ν' ανατείλει στον ουρανό η χρυσή δόξα που διώχνει τα σκοτάδια, η αιώνια πηγή που δίνει ζωή στη γη κι' αγκαλιάζει τα

πάντα με θέρμη. Απάνω από τ' όνειρο των δέντρων φτερουγίζει τώρα ο ψυχρός θάνατος του σκότους. Μας αγκαλιάζει όλους το φοβερό κι' ολόμαυρο σάβανο της ερημιάς και της σιγής. Κάποιες ψυχές σκλαβωμένες έρχονται τώρα στο δάσος για να ξυπνήσουν τα πνεύματα των πηγών και των δέντρων. Κι' εγώ, η μικρή αχτίδα, αντί να σκορπίσω φως, βυθίζομαι στο σκοτάδι και χάνομαι κάτω από τα μεγάλα φτερά της νύχτας, όπως το παιδί μέσ' στα σκοτάδια του τάφοι· του...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΩΜΑΤΟΣ - Μέσα μου κλείνω κάτι από την ψυχή του μικρού παιδιού...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Ας περιμένουμε τον ήλιο να γυρίσει. Αφού έχουμε μέσα μας την ψυχή του αγγελουδιού, δεν υπάρχει ποτέ φόβος ν' απλώσει τα φτερά του απάνω μας ο θάνατος, ο άγριος θεός. Αύριο, μόλις ο νικητής του σκότους, ο χρυσός και πανένδοξος νικητής του τάφου, γυρίσει στα γαλανά του παλάτια, τότε – θ' αναστηθούμε κι' εμείς...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΩΜΑΤΟΣ - Νοιώθω να γεννιέται κάποια μυστηριώδης ψυχή, κάποια απροσδιόριστη δύναμις, σαν πόθος και σαν όνειρο...

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΑΧΤΙΔΑΣ - Μου φαίνεται σαν να κρατώ μέσα μου σκλαβωμένο το άπειρο...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΦΥΛΛΩΜΑΤΟΣ - Καινούργιοι πλούσιοι χυμοί πλημμυρίζουνε τα μαραμένα φύλλα μου και τριγύρω μου αντηχούνε ουράνιες, μάκρυνες πρωτάκουστες αρμονίες...

(Η αχτίδα και το φύλλωμα ψιθυρίζουν μαζί μια προσευχή μυστική κι' έπειτα βυθίζονται μέσ' στο μεγάλο ύπνο. Η δροσιά τα ραίνει ως την αυγή, σαν ουράνια αμβροσία).

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ - Ο ήλιος προβαίνει βασιλιάς μέσα στην τριανταφυλλένια τον πορφύρα. Μια μεγάλη δύναμις πλημμυρίζει τα δέντρα μου. Τα έντομα κινούνται στα κλαδιά κι' οι χυμοί πληθαίνουν στις ρίζες τους. Τα πουλάκια υμνούν τη χρυσή δόξα κι' εγκωμιάζουν τ' άπειρα λουλούδια. Όλοι οι σπόροι κι' οι χυμοί υφαίνουν αντάμα τα πράσινα στολίδια της γης. Ολούθε πνέει η πνοή της δημιουργίας. Τα γέρικα δέντρα και τα ταπεινά λουλούδια ταιριάζουν σιωπηλές μελωδίες, ψάλλουν σε πρωτάκουστο σκοπό τον ύμνο της Αναστάσεως. Οι κορφοί της γης τρέμουν στα φλογερά φιλιά του ξανθού Φοίβου. Κι' εγώ, το δάσος, το παιδί του ξανθού θεού και της καρπερής Κυβέλης, δοξάζω την αθάνατη δύναμη της δημιουργίας...

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ - Μέσα στον υγρό μου καθρέφτη ο ήλιος βασιλιάς καμαρώνει τα ρόδινα κάλλη του και μέσα στα βάθη του υγρού παλατιού μου βυθίζει τις χρυσές αχτίδες του, σαν να γυρεύει το πνιγμένο παιδί...

(Σιγά-σιγά απ' το δάσος υψώνεται, σαν κύμα ρόδινου φωτός, ο φλογερός θρίαμβος τον ήλιου και φωτίζει έναν κρίνο κοντά στο μαραμένο φύλλωμα και στη χαμένη αχτίδα).

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ - Αυτός ο όμορφος κρίνος μοιάζει με παιδάκι, μ' ένα παιδάκι που ανοίγει για πρώτη φορά τα μάτια του στο φως. Μέσα στ' ωραίο αυτό λουλούδι μου φαίνεται πως ξαναζεί μια αγνή και χαμένη παιδική ψυχή. Κι' όχι μονάχα η ψυχή, μα και τ' ανθόλουστο μικρό σώμα του παιδιού. Κανένα δεν μπορεί

να καταλάβει το μυστήριο της δημιουργίας καλύτερα από μένα, καλύτερα από μια μητέρα...

(*Εκείνη τη στιγμή μια αχτίδα του ήλιου που ανατέλλει φιλεί τον κρίνο σαν αδελφή*).

Η ευτράπελος διήγηση²⁷

Η ευτράπελος διήγηση (ρουμ. «*snoana*») έχει χαρακτήρα σατιρικό, αποδεικτικό. Το πρόσωπο, περίξ του οποίου στρέφεται, είναι τυπικό. Δεν έχει τύπο οριστικό. Σε αντίθεση προς το παραμύθι, το οποίο τείνει στην πιστή διατήρηση της παραδόσεως, η ευτράπελος διήγηση δεν σέβεται, ως συνήθως, την πίστη στο αρχικό κείμενο, αλλά εξαρτάται το περιεχόμενο αυτής εκ του τόπου, της στιγμής και της φαντασίας του αφηγητή. Έχει μεγάλη διάδοση. Πολλές από τις διηγήσεις, οι οποίες κυκλοφορούν σήμερα, είναι αρχαιότητες. Έχουν βαθιά κοινωνική σημασία: με τα τυπικά αυτών πρόσωπα, παρουσιάζουν τον πνευματικό κόσμο και τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά ιστορικών τίνων εποχών.

Στο τελωνείο...

Κάποτε ένας χωρικός προχωρούσε στο δρόμο πάνω σε ένα κάρο γεμάτο τσουβάλια. Τα άλογά του ήταν αδύνατα και πολύ κουρασμένα. Στα σύνορα, ένας τελώνης τον σταμάτησε και τον ρώτησε:

- Τι έχεις, βρε, στα τσουβάλια;

Ο χωρικός έσκυψε στο αφτί του τελώνη και του ψιθύρισε κάτι.

- Δεν κατάλαβα! Μίλα πιο δυνατά, άνθρωπέ μου! φώναξε ο τελώνης.

Ο χωρικός επανέλαβε σιγανά τα λόγια του, αλλά ο τελώνης πάλι δεν κατάλαβε.

- Βρώμη έχω, άνθρωπέ μου! αποκρίθηκε ο χωρικός, αλλά και πάλι πολύ σιγανά.

- Τότε γιατί δεν μιλάς πιο δυνατά;

- Για να μη μ' ακούσουν τα άλογα!!!

Η επική ποίηση²⁸

Στην κατηγορία αυτή του ηρωικού έπους εντάσσονται τα τραγούδια των γερόντων ή των στρατιωτών ή των χαϊδούκων²⁹, όπως τα ονομάζει ο λαός, τα οποία

²⁷ Ο.π.

²⁸ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, έτος Β', τεύχος 2, σσ. 12-16. Επισκόπηση μελέτης των Al. Amzulescu, A. Fochi, I. C. Chițimia & Gh. Vrabie, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 102-134.

²⁹ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 65-66: «Η εμφάνιση και η διαδικασία της διαμόρφωσης του χαϊντούκικου τραγουδιού, αντανακλούν και με κάποιο τρόπο παρακολουθούνε την τελική φάση της διαμόρφωσης και ανάπτυξης των φεουδαρχικών σχέσεων παραγωγής, που, στο ρουμάνικο έδαφος, είχαν αρχίσει να εδραιώνονται

όμως απέχουν πολύ από του να είναι έμμετρα χρονικά, ορισμένης αρχαιακής αξίας. Είναι μόνο αντικατοπτρίσεις ιστορικών στιγμών, χωρίς να αποκλείονται σε αυτά εντελώς και απηγήσεις συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων, προπάντων σε εκείνα, τα οποία αντικατοπτρίζουν γεγονότα και συνθήκες της φεουδαλικής αυλής και τίθενται από θεματολογικής απόψεως ως και ύφους μεταξύ του κυρίως ηρωικού έπους, της παραλογής και του ιστορικού άσματος.

Ιδιαίτερη θέση στη μετάβαση από του ηρωικού έπους στην παραλογή κατέχουν άσματα τίνε εμπνευσμένα εκ του ποιμενικού βίου και εκ των επαφών μεταξύ βοσκών, χαϊδούκων και κλεφτών.

Κατά συνολική εκτίμηση, σήμερα είναι γνωστές χιλιάδες τινές «*παραλλαγών*», οι οποίες δύνανται να αποτελέσουν 200 περίπου κυρίους τύπους των ασμάτων των γερόντων.

Το τραγούδι των γερόντων είναι έπος μικρού μήκους και δεν έχει την πνοή των έπων μεγάλου μήκους, των οποίων η δράση συγκεντρώνεται περίξ ηρώων τινών και κεντρικών γεγονότων. Αποτελείται κατά μέσον όρο εκ 200 - 300 στίχων και σπανίως φθάνει στους 400 - 500 στίχους.

ακόμα απ το δέκατο αιώνα. Όσο εντείνονταν ο κατακερματισμός της πατριαρχικής αγροτικής κοινότητας και ο σφετερισμός της γης της, όσο επεκτείνονταν η καθυπάταξη μάγουλων αγροτικών μαζών, με τη δουλοπαροικία, όσο δυνάμωνε η εξάρτηση της αγροτικής φτωχολογιάς απ' τον τσιφλικά (το μπογιάρο όπως λεγόταν) και εμφανίζονταν οι μεγάλες τσιφλικάδικες γαιοκτησίες, τόσο οξυνόταν και η ταξική πάλη στην ύπαιθρο. Οι αγρότες, όχι μόνον οι δουλοπάροικοι, αλλά και οι ελεύθεροι, όσοι βέβαια απομέναν, βυθίζονταν σε φοβερή φτώχεια και απόγνωση κάτω απ' το βάρος της πολύμορφης και αχόρταγης φεουδαρχικής εκμετάλλευσης - που την έκανε πιο απάνθρωπη η επιβολή του φόρου υποτελείας από τους τούρκους, η απληστία των τοπικών, διορισμένων συνήθως από την Πύλη, ηγεμόνων, ιδιαίτερα των Φαναριωτών, ή των Αψβούργων. Το αίτημα και το όνειρο για την απόχτηση γης, επί αιώνες πολλούς, ανικανοποίητο, τυραννούσε αλλά και φλόγιζε γενεές και γενεές αγροτών. Αποτέλεσμα ήταν να παίρνει ο αγώνας τους όλο και πιο αποφασιστικές μορφές. Κάθε τόσο ξεσπούσαν πολυαίμακτες και πολύχρονες αγροτικές εξεγέρσεις που καταπνίγονταν, πάντα, με απερίγραπτη αγριότητα από τους μπογιάρους, με την ενίσχυση της κάθε φορά κεντρικής εξουσίας. Μια από τις κορυφαίες μορφές αυτού τον αγώνα ήταν και το φαινόμενο των χαϊντούκων, που οι παραδόσεις τους ξεκινούσαν απ' την τακτική του παρενοχλητικού πολέμου που έκαναν, παλιότερα, ομάδες ατάκτων, ενάντια σε τούρκους και άλλους κατακτητές. Ξωμάχοι που είχαν ξεσηκωθεί και πήραν ντουφέκι, υπερασπιστές τον φτωχού αγρότη και τον κολήγον από την εκμετάλλευση και την αυθαιρεσία του τσιφλικά και εκδικητές τους, οι χαϊντούκοι, ό,τι άρπαζαν και λαφυραγωγούσαν, το μοίραζαν συνήθως στη φτωχολογία, που τους λάτρευε, τους φύλαγε στοργικά και τους βοηθούσε με κάθε τρόπο. Ο χαϊντούκος ξεχειμώνιαζε κρυμμένος και προστατευμένος απ' τους φτωχούς, καρτερώντας ανυπόμονα την άνοιξη, το πότε θα πρασινίσει το δάσος. Εκεί συγκροτούνταν οι χαϊντούκικες «τσέτες», που, ορισμένες φορές, ήταν ιδιαίτερα πολυάριθμες κι εκεί είχαν το ορμητήριό τους. Απ' αυτές τις συνθήκες, λοιπόν, επήγασε και μορφοποιήθηκε γύρω στα μέσα τον 17^ο αιώνα, το χαϊντούκικο δημοτικό τραγούδι, κατηγορία απ' τις πιο ενδιαφέρουσες και πλουσιότερες του ρουμάνικου δημοτικού τραγουδιού. Δηλαδή, η χαϊντούκικη μπαλάντα, που αφηγείται τα κατορθώματα τον χαϊντούκου και σε συνέχεια το χαϊντουκικό λυρικό τραγούδι, που εκφράζει τα αισθήματά τον, και πιο γενικά τα αισθήματα του τυραννισμένου, του αγανακτισμένου, του ξεσηκωμένου αγρότη. Το χαϊντούκικο τραγούδι άνθισε ιδιαίτερα στο πρώτο μισό τον 19^ο αιώνα κι εξακολούθησε να εμφανίζεται, πλούσιο, όσο κράτησε και το φαινόμενο της χαϊντουκιάς, ένα φαινόμενο, πού, μεμονωμένα και σποραδικά, μια και οι αντικειμενικές συνθήκες που το γέννησαν ουσιαστικά δεν είχαν εκλείψει -ίσως και με κάπως αλλοιωμένο χαρακτήρα- το συναντούσε κάνεις στη Ρουμανία ως τις παραμονές σχεδόν του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.»

Από θεματολογικής απόψεως, παρουσιάζουν σχέση προς τα νοτίως του Δουνάβεως άσματα, ενώ από ιστορικής, ιδιαίτερο ρόλο στην αποκρυστάλλωση του ρουμανικού έπους είχαν τα γεγονότα των αιώνων 14^{ου} μέχρι 16^{ου}. Σε πλήρη άνθηση φθάνει το έπος μεταξύ του 16^{ου} και του 18^{ου} αιώνα.

Το ρουμανικό έπος έχει χαρακτήρα καθαρά λαϊκό. Εστάθη μακράν των επιδράσεων του επιβληθέντος τιμαριωτισμού, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει με το μεγάλο σερβικό έπος, από το οποίο δεν λείπει η ισχυρή επίδραση της φεουδαλικής αυλής. Στη Ρουμανία δεν δόθηκαν αποφασιστικές μάχες των διαστάσεων της καταστροφής του Κοσσυφοπεδίου. Η τουρκική κυριαρχία εισέδυσε βαθμιαία στη χώρα, χωρίς ποτέ να περιαγάγει αυτήν σε κατάσταση πασαλικιού.

Κατά τους αιώνες 17^ο και 18^ο αναπτύσσεται το έπος των χαϊδούκων. Το περιεχόμενο των παραλογών των χαϊδούκων μαρτυρεί την ανάπτυξη ταξικής συνειδήσεως στις λαϊκές μάζες. Δια τούτο αυτές αντιπροσωπεύουν ασφαλώς μία των υψηλότερων κορυφών, στις οποίες υψώθηκε η καλλιτεχνική δημιουργία του λαού. Σε αυτές αντικατοπτρίζονται όχι μόνο τα ατομικά κατορθώματα των ηρώων, αλλά και ο ομαδικός αγώνας των χωρικών.

Ο ιστορικός ρεαλισμός, ο οποίος χαρακτηρίζει το έπος των χαϊδούκων, τείνει να μετατρέψει αυτό από άσμα γερόντων σε ιστορικό και λυρικοδηγηματικό άσμα.

Σήμερα, διατηρείται ζωντανή η παράδοση του άσματος των γερόντων μόνο στην Μουντένια και την Ολτένια.

Η Προβατίνα³⁰

Η μπαλάντα *Προβατίνα* (ρουμ. *Miorița*) είναι σήμερα γνωστή σε 900 παραλλαγές, εκ των οποίων η παραλλαγή του Vasile Alecsandri θεωρήθηκε και θεωρείται, δικαίως, ως το τερπνότερο προϊόν της καλλιτεχνικής δημιουργίας του ρουμανικού λαού.

Οι παραλλαγές της *Miorița* διαιρούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, σύμφωνα προς την καλλιτεχνική και κοινωνική λειτουργία, την οποία εκπληρούν: στις παραλλαγές της Μολδαβίας και της Μουντένιας, οι οποίες έχουν ιδιαίτερη μελωδία και άδονται σε εξαιρετικές περιπτώσεις ή κατά το γαμήλιο συμπόσιο. Είναι ποιμενικές παραλογές και άδονται κυρίως υπό γυναικών και όχι υπό επαγγελματιών μουσικών, και σε εκείνες της λοιπής χώρας, οι οποίες αποτελούν μέρος του ρεπερτορίου, το οποίο άδεται κατά τις χειμερινές εορτές, έχουν δηλαδή λειτουργία καλάντων³¹.

³⁰ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 18.

³¹ Βλέπε επίσης Βασιλείου Α. Πηγή, *Μικρό απάνθισμα από τη ρουμανική δημοτική ποίηση*, μετάφραση, εισαγωγή, επεξηγηματικά και σχόλια Βασίλη Α. Πηγή, εκδόσεις «Gutenberg», Αθήνα 1984, σσ. 34-35: «Η *Μιορίτσα* είναι απ' τα πιο αντιπροσωπευτικά και τα πιο διαδομένα ρουμάνικα δημοτικά τραγούδια. Κυκλοφορεί σ' όλες τις περιοχές της χώρας, σε εννιακόσιες και πάνω παραλλαγές. Οι περισσότερες είναι μπαλάντες και οι άλλες κάλαντα. Τραγούδι, που υπάρχει εδώ και πολλούς αιώνες - η μελέτη των παραλλαγών του για τα κάλαντα, που είναι οι πιο παλιές το αποδείχνει, - εκφράζει μια αποκλειστικά ρουμάνικη ιδιομορφία, χαρακτηριστική για την ιστορική εκείνη περίοδο, που η ποιμενική ήταν η κυριότερη από τις ασχολίες του ανθρώπου, στο χώρο της σημερινής Ρουμανίας. Πιο ειδικά, μεταφέρει

*Η μπαλάντα Μιορίτσα*³²

Σε χαμηλό κι όμορφο πλάι, έμπα του παραδείσου,
το δρόμο παίρνουν κι έρχονται, και παν, κατηφορίζουν
τρία κοπάδια πρόβατα, π' έχουν τρεις τσομπανάκους.
Είν' μολντοβεάνος³³ ο ένας τους, ένας είν' ουγγουρεάνος³⁴
κι ένας από τη Βράντσεα. Και τούτοι οι δυο μίλησαν,
τάπαν και τα συμφώνησαν, βρντσεάνος³⁵ κι ουγγουρεάνος
απόψε με το λιόγερμα, να μου τονε σκοτώσουν
το μολντοβεάνο, 'τι 'ναι τος, στους τρεις, ο πιο λεβέντης
κι έχει περισσά πρόβατα, πότερ' απ' τα δικά τους,
π' είν' όλα στριφτοκέρατα και πάνε με καμάρι,
'τι μαθημένα έχει άλογα, κι έχει σκυλιά αντριωμένα.
Μόν' η Μιορίτσα η όμορφη, με το ξανθό μαλλάκι,
τρεις μέρες τώρα στη σειρά, στόμα δεν έχει κλείσει,
δε σταματάει το βέλασμα, δε 'γγίζει το χορτάρι.
- Μιορίτσα, λάγια αρνάδα μου και μαυρομουσουδάτη,
τρεις μέρες τώρα στη σειρά, στόμα δεν έχεις κλείσει,
δε σταματάς το βέλασμα, καλή Μιορίτσα, τι έχεις;
- Μην πάει και μούσ' ανήμπορη, μην το χορτάρι ασκάθης;

μιαν αντίληψη για το θάνατο, που οι ρίζες της χάνονται στη μυθολογία της ποιμενικής ζωής, πολύ παλιών εποχών. Στο ποίημα, ο τσομπάνος μένει κοντά στο κοπάδι του, με όλο τον κίνδυνο του θανάτου. Αυτό όχι από μοιρολατρία, αλλά γιατί, μ' όλο που αγαπάει πολύ τη ζωή, δεν μπορεί να τη συλλάβει, χωρίς την ποιμενική του αυτή απασχόληση, ενώ το θάνατο μπορεί να τον δει σαν μια δυνατότητα να τη συνεχίσει. Αυτού εντοπίζουν την κύρια έννοια του ποιήματος αρκετοί - και τελειώς σύγχρονοι - ρουμάνοι μελετητές. Άλλοι, ανάμεσά τους και ξένοι, προχωρούν, σημειώνοντας πως ο νεαρός τσομπάνος αποδέχεται με ψυχική αιθρία το θάνατο, γιατί, γι' αυτόν, σημαίνει επιστροφή στον κύκλο της αναδημιουργίας της φύσης, που ενδόμυχα νιώθει ότι είναι αναπόσπαστα δεμένος μαζί της. Παράλληλα επισημαίνονται η αγάπη του νέου τσομπάνου για τη μάνα του, ο δεσμός κι αφοσίωση του στη φύση, που τη θέλει να συμμετέχει, με μια αποθεωτική, σχεδόν, παρουσία, στο γάμο του, που ορίζει και το πέρασμα του στη περιοχή του θανάτου. Η επιθυμία, πάλι, του γάμου, που, συχνά, στο φολκλόρ πολλών λαών, τον βλέπουμε να εμφανίζεται αντίληψη ότι ο γάμος αποτελεί προϋπόθεση για την πλέρια αξιοποίηση της ύπαρξης τον ανθρώπου. Με το κύριο μήνυμα της *Μιορίτσα* έχουν συνδεθεί, πολύ στενά μάλιστα, και οι θεωρίες για το ρουμάνικο έθνος που διατύπωσε ο πολύ γνωστός ποιητής Λουτσιάν Μπλάγκα (1895-1961). Συνισταμένη τους μπορεί να χαρακτηριστεί η θεωρία του η γνωστή με την επωνυμία «Srafiul Mioritic» (για ν'ακριβολογήσουμε στη μετάφραση, θα'πρεπε να πούμε «Μιορίτικος χώρος») που βασίζεται στην ιδέα ότι κυρίαρχα χαρακτηριστικά του ρουμάνικου λαού είναι η κλίση προς τη μοιρολατρία και οι μεταφυσικές τάσεις. Αυτή η πεποίθηση αποτελεί και τον κύριο άξονα της ποίησης του Μπλάγκα, και της φιλοσοφίας της, που συνδυάζονταν με μυστικισμό και στοιχεία παράλογου, μιας ποίησης, που, ως τόσο, συχνά την χαρακτήριζε μεγάλη υποβλητική δύναμη.

³² Ο.π., σσ. 35-37.

³³ Μολντοβεάνος, αυτός που κατάγεται από τη Μολδαβία.

³⁴ Ουγγουρεάνος, ο «ρογιασμένος» τσομπάνος ή άλλης κατηγορίας δουλευτής που προέρχεται απ' την Τρανσυλβανία.

³⁵ Βραντσεάνος, είναι 'κείνος που κατάγεται απ' την Βράντσεα, ορεινή περιοχή που πιάνει, σχεδόν, την κορυφή της γωνίας που σχηματίζουν τα νότια Καρπάθια. Σήμερα υπάρχει και ομώνυμος νομός.

σαλάγατα τα πρόβατα στο μαύρο το ρουμάνι,
πώχει χορτάρι και για μας κι έχει για σας τους ίσκιους.
Κι αφέντη, αφέντη, γρήγορα, κράξ' έν' απ' τα σκυλιά σου
νάναι το πιο αντρειωμένο σου και το πιο μπιστεμένο,
τι απόψε, με το λιόγερμα, θε να μου σε σκοτώσουν,
ο ουγγουρεάνος, μάτια μου κι ο άλλος, ο βρντσεάνος!...,
- Αρνάδα εσύ, μπρσάνα³⁶ μου, κι αλαφροϊσκιωτή μου
κι αν είναι νάβρω θάνατο σε πράσινο λιβάδι,
σύρε και πες το και στους δύο, βρντσεάνο κι ουγγουρεάνο,
να πιάσουν να με θάψουνε κάπου κοντά, εδώ γύρα,
στη στρούγγα από τα πρόβατα, πάλε νάμαι μαζί σας,
κοντά, πίσω απ' τη στάνη εδώ, ν' ακούω τα σκυλιά μου.
Πες τους τα ετούτα κι ύστερα βάλε μου στο κεφάλι
μικρή φλογέρα, ξύλ' οξιάς, όπου το λέει με χάρη
μιαν άλλη, ν' από κόκκαλο, μικρή, γλυκολαλούσα
και μιαν από κουφοξυλιά, που, φλόγα είν' η λαλιά της.
Όταν ο αγέρας θα φυσάει, φωνή θε να τους δίνει,
θάρχονται να μαζεύονται τα πρόβατα τριγύρω
και θ' αρχινάνε να με κλαιν, με ματωμένο δάκρυ.
Μα εσύ για φονικό, ποτέ λόγο να μη τους κάνεις.
Μόν' πες τους πως παντρεύτηκα, βασιλοπούλα επήρα,
βασιλοπούλα ζηλευτή, πεντάμορφη του κόσμου.
Πες πως αστέρι εφάνηκε να πέφτει στη χαρά μου,
πως τα στεφάνια μ' άλλαξαν ο ήλιος το φεγγάρι,
πως είχα για συμπεθεριό τα ελάτια, τα σφεντάμια,
παπάδες τα τετράψηλα βουνά, με τις κορφές τους,
βιολιά και λαουτάρηδες, χιλιάδες τα πουλάκια,
κι αυτά τ' αστέρια τ' ουρανού του γάμου ήταν λαμπάδες!...
Κι αν ανταμώνεις κι αν ιδείς τη δόλια μου μανούλα,
γρηά με κάτασπρα μαλλιά, με μάλλινο ζωνάρι,
να τρέχει κάμπους και βουνά, με μάτια δακρυσμένα
κι όλο τον κόσμο να ρωτά και σ' όλους να το λέει:
- Ποιος μούειδε, ποιος απάντησε νόμορφο τσομπανάκο,
πώχει περίσια λεβεντιά και μέση δαχτυλίδι;
Γαλάτου αφρός κι ασπρολογά τ' ώριο του προσωπάκι,
σαν του κοράκου το φτερό μου τάχει τα μαλλάκια
και τα ματάκια του τα βατόμουρα του κάμπου!
Μιοάρα³⁷ μου εσύ, λυπήσου την και καθαρά όλα πες της.
Πες της πως επαντρεύτηκα με μια βασιλοπούλα
με χαμηλό κι όμορφο πλάι, έμπα του παραδείσου.

³⁶ Αρνάδα μπρσάνα: Αναφέρεται σε ορισμένη ποικιλία προβάτων, με μακρύ και σκληρό μαλλί, που προέρχονται απ' την περιοχή Τσάρα Μπίρσει (Țara Bârsei), στα Ν.Α. της Τρανσυλβανίας.

³⁷ Μιοάρα, χαϊδευτικά, μιορίτσα, αρνάδα ενός με δύο χρονών.

Μα της μανούλας μην της πεις, Μιοάρα, χαριτωμένη,
πως έν' αστέρι εφάνηκε να πέφτει στη χαρά μου,
πως είχα για συμπεθεριό τα ελάτια, τα σφεντάμια,
παπάδες τα τετράψηλα βουνά, με τις κορφές τους,
βιολιά και λαουτάρηδες, χιλιάδες, τα πουλάκια
κι αυτά τ' αστέρια τ' ουρανού, του γάμου ήταν λαμπάδες!...

Ο Μαστρομανώλης³⁸

Σε αντίθεση προς την *Miorița*, η οποία γεννήθηκε εν μέσω των προβατοβοσκών με θέμα στενά συνδεδεμένο με τη ρουμανική γη και της οποίας δεν υπάρχει το αντίστοιχο στους άλλους λαούς, η παραλογή *Ο Μαστρομανώλης* έχει ευρεία διάδοση στους βαλκανικούς λαούς και διεισδύσεις εξικνουμένες μέχρι της δημόδους ουγγρικής φιλολογίας. Εκ των ερευνητών εκείνων, οι οποίοι ζήτησαν να προσδιορίσουν τον τόπο, στον οποίο γεννήθηκε η παραλογή αυτή, άλλοι υποστηρίζουν ότι ούτος ευρίσκεται βορείως του Δουνάβεως και άλλοι νοτίως αυτού. Ενταύθα, η παραλογή αυτή πρέπει να γεννήθηκε νοτίως του Δουνάβεως και μάλιστα το κέντρο ακτινοβολίας της πρέπει να είναι ο αρουμουνικός πληθυσμός της Μακεδονίας³⁹.

Βασικό μοτίβο της παραλογής είναι η θυσία της συζύγου ενός μάστορα για να στερεώσουν οι τοίχοι κτίσματος, οι οποίοι διαρκώς κρημνίζονται. Το κτίσμα στις μακεδονικές, ελληνικές και αλβανικές παραλλαγές είναι μία γέφυρα (στις αλβανικές εμφανίζεται και ένας πύργος), στις σερβικές και τις βουλγαρικές γίνεται λόγος περί μιας ακροπόλεως, εις δε τις ρουμανικές, στις περισσότερες των περιπτώσεων, περί του Μοναστηρίου του Argez⁴⁰. Δια τούτο, ερευνητές τίνες την ονομάζουν *Παράδοση του Μοναστηρίου του Argez*⁴¹.

³⁸ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας*, ό.π., σσ. 14-15.

³⁹ Ό.π. Επισκόπηση μελέτης των Al. Amzulescu, A. Fochi, I. C. Chițimia & Gh. Vrabie, *Istoria Literaturii Române...*, ό.π., σ. 125.

⁴⁰ Στη σημερινή πόλη Κούρτεα ντε Άρτζες, γραφική πολιτειούλα, στον ομώνυμο σήμερα νομό Άρτζες, 150 χμ. Β-Δ. απ' το Βουκουρέστι. Ήταν η πρώτη πρωτεύουσα του πριγκιπάτου της Βλαχίας. Εκτός απ' την επισκοπική εκκλησία του μοναστηριού, στην οποία αναφέρεται η μπαλάντα, έχει και πολλά άλλα ενδιαφέροντα μνημεία, απ' τα οποία σημαντικότερο θεωρείται η ηγεμονική εκκλησία χτισμένη το 13^ο αιώνα, σε καθαρά βυζαντινό ρυθμό. Γύρω της έχει δημιουργηθεί μια μικρή νεκρούπολη, που φιλοξενεί πολλούς απ' τους ηγεμόνες της Βλαχίας, ιδιαίτερα του 14^{ου} αιώνα. Και μια μελαγχολική για μας λεπτομέρεια: Απ' την Κούρτεα ντε Άρτζες πέρασε, έπειτα απ' τη συντριβή του Δραγατσανιού, ο Γεωργάκης Ολύμπιος, στην προσπάθειά του να διαφύγει, με το τμήμα του, στη Ρωσία. Και εκεί, κυνηγημένος από τους τούρκους, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τα κανόνια του και να συνεχίσει τη δραματική του και ματωμένη πορεία, ως πάνω, στη Μολδαβία, όπου αντάμωσε, με το γνωστό ηρωικό τρόπο, το θάνατο.». Βλέπε Βασίλειο Πηγή, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 51.

⁴¹ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 14-15. Επισκόπηση μελέτης των Al. Amzulescu, A. Fochi, I. C. Chițimia & Gh. Vrabie, *Istoria Literaturii Române...*, ό.π., σ. 125. Βλέπε επίσης *Εστία*, αριθμός φύλλου 69, Αθήνα 09.05.1901, σσ. 1-2: «Ο αρχαιότερος τῶν ναῶν τῆς Ρουμανίας, ὁ θεωρούμενος ὡς ἀριστούργημα τῆς Βυζαντινῆς τέχνης εἶνε ὁ εἰς τὸ χωρίον Κούρτεκ Ἀργκες θαυμαζόμενος ἡλικίας 7 ὀλοκλήρων αἰῶνων. Ὁ ναὸς οὗτος ἐπισκευάζεται καὶ

Από τις γνωστές σήμερα παραλλαγές (διαφόρων συλλογών και προ πάντων του έργου του Arnaudov)⁴², οι ελληνικές και οι μακεδονικές έχουν τύπο πρωτόγονο.

διατηρείται με θρησκευτικήν ελάβειαν διότι άποτελει τόν Παρθενώνα, ούτως είπειν τών Ρουμάνων. Υπάρχει μάλιστα και μία παράδοσις περι τής άνεγέρσεως του ναου τούτου, τήν όποιαν ή Κάρμεν Σίλβα άπηθανάτισεν εις έν άπό τά καλλίτερα δραματικά της έργα. Η παράδοσις αύτη άναφέρει, ότι ό «Μέγας Βοεβόδας» διέταξε τόν Έμμανουήλ τόν άρχιτέκτονα νά κτίση τόν ναόν. Ό Έμμανουήλ άρχίζει άλλά τó κτίριον καταρρέει άφ' έαυτοϋ. Αρχίζει και πάλιν άλλα και εκ νέου τó κτίριον καταρρέει. Ό Βοεβόδας άπειλει. Τότε ό Έμμανουήλ βλέπει έν όνειρω ότι πρέπει νά θάψη έν τῷ θεμελίω τήν πρώτην γυναίκα, τήν όποιαν θα ίδῃ έρχομένην πρòς αυτόν. Έξυπνα [...] ως και όρκίζεται νά πράξη κατά τήν συμβουλήν του όνειρου μετά τών λοιπών άρχιτεκτόνων. Πρώτη όμως φαίνεται έρχομένη ή ώραία σύζυγός του φέρουσα τó γεϋμα του. Ίκετεύει τόν Θεόν. Καταιγίς έπέρχεται και θύελλα καταρρίπτουσα τās δρῶς και τούς βράχους. Άλλ' ή σύζυγος προχωρεί και φθάνει εις τó κατηραμένον χῶμα. Τήν θάπτουν και τó οικόδομημα άνεγειρεται στερεόν και μεγαλοπρεπές επί του σώματος της. Είς τήν κορυφήν του ό Έμμανουήλ έγκαταλείπεται μόνος διότι ό σκληρός Βοεβόδας διέταξε νά κρημίσουν πᾶν τó δυνάμενον νά βοηθήση αυτόν όπως καταβῆ. Ακούεται άπό του βάθους τών θεμελίων ό θρήνος τής θυσιασθείσης συζύγου του και ό Έμμανουήλ κρημνίζεται άπό τών τρούλλων του ναου και εύρίσκει τόν θάνατον.»

⁴² Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 51-52: «Μ' όλο που ο θρύλος για την ανθρωποθυσία σε χτίσματα, έχει πανευρωπαϊκή και παγκόσμια, σχεδόν, διάδοση κι έχει περάσει σε πεζά έργα δυτικοευρωπαϊκής λαϊκής λογοτεχνίας, είναι γνωστό ότι μπαλάντες μ' αυτό το θέμα, παραλογές όπως θα τις λέγαμε εμείς, δημιουργήθηκαν και κυκλοφορούν μόνο στη Ν.Α. Ευρώπη και κυρίως στα Βαλκάνια. Η αρχική τους προέλευση, μένει μάλλον ένα θέμα διαφιλονικούμενο ανάμεσα στους ειδικούς των Βαλκανικών χωρών. Σε ό,τι αφορά τη Ρουμανία, δεν φαίνεται να βρίσκει απόλυτη αποδοχή η γνωστή -και λιγότερο επικρινόμενη- άποψη του Βούλγαρου ειδικού, Αρναούντοφ, σύμφωνα με την οποία οι πρώτες μπαλάντες μ' αυτό το θέμα, ξεκίνησαν απ' την Ελλάδα, συγκεκριμένα απ' την Ήπειρο -οι παραλογές μας για το γεφύρι της Άρτας- πέρασαν στους βούλγαρους και κατόπι στους άλλους Βαλκανικούς λαούς. Ρουμάνοι ειδικοί χαρακτηρίζουν την άποψη του Αρναούντοφ, σαν άποψη «του μονόπλευρου δανεισμού» αναγνωρίζοντας ωστόσο ότι «το σχήμα αυτό αντανακλά και θεμελιώνει ένα σημαντικό μέρος απ' τις κύριες συγγένειες ανάμεσα στις διάφορες παραλλαγές της μπαλάντας». Δέχονται το ότι η μπαλάντα αυτή αρχικά ξεκίνησε απ' τα Νότια του Δούναβη, κυρίως απ' τον Ελλαδικό χώρο, δεν συμφωνούν όμως ότι διαδόθηκε κατά μια μόνον έννοια, αλλά υπογραμμίζουν ότι «ταξίδεψε απ' το νότο προς το βορρά και αντίστροφα, ακολουθώντας τους δρόμους των τσομπανάρων, με τα κοπάδια απ' τα πρόβατα, για τους οποίους ο Δούναβης ποτέ δε στάθηκε εμπόδιο». Και ότι κυριάρχησε μάλλον ο δανεισμός κατά «την έννοια της παλίρροιας και της αμπτώτιδας». Ρουμάνοι μελετητές εντάσσουν τις ελληνικές παραλλαγές σε κείνες που έχουν αρχική μορφή, ενώ, κατά την άποσή τους, το επικό μέρος, αποχτά νέους τόνους στις σερβοβουλγάρικες και ρουμάνικες παραλλαγές που τις χαρακτηρίζουν «θεμελιακές». Επίσης στις συγκρίσεις τους με τις αντίστοιχες νότια του Δούναβη μπαλάντες σημειώνουν ότι, ενώ αυτές επιμένουν, κυρίως, στην τραγική τύχη της γυναίκας, οι ρουμάνικες, χωρίς ν' αγνοούν αυτό το στοιχείο ούτε και την τύχη του παιδιού, δίνουν πολύ πιο μεγάλη ανάπτυξη στο θέμα επιμένοντας ιδιαίτερα, στο προσωπικό δράμα του πρωτομάστορα. Σχετικά με το θρύλο που βρίσκεται στην πηγή της μπαλάντας, θ' άξιζε να ειπωθεί ότι στη Ρουμανία, ενώ, φυσικά, δεν υπάρχουν στοιχεία για την ανθρωποθυσία, υπάρχουν ως τόσο επώνυμες και γραπτές μαρτυρίες -κι έπειτα απ' τα μέσα του περασμένου αιώνα- που βεβαιώνουν ότι κυκλοφορούσαν «πωλητές σκιών». Επρόκειτο για ανθρώπους «επαγγελματίες» θα λέγαμε, που, μ' ένα μακρύ ζύλο ή καλάμι μετρούσαν -κρυφά- τη σκιά ενός ανθρώπου, και την πουλούσαν κατόπι σε χτίστες, που την έχτιζαν, δηλαδή το καλάμι ή το ζύλο σε θεμέλια χτισμάτων. Σύμφωνα με σχετική δοξασία ο άνθρωπος εκείνος σε σαράντα μέρες πέθαινε και γίνονταν το «στοιχείο» που φύλαγε το χτίσμα. Γενικότερα, από τους ρουμάνους μελετητές σημειώνεται ότι, άσχετα απ' το αν πρόκειται για κάποιον Μανόλε ή άλλο χτίστη, ή λιθοξόο, το κύρος του τεχνήτη ανάμεσα στο λαό, τον έκανε κεντρικό ήρωα της μπαλάντας και τον ανέβασε στο ύψος έμπυχου συμβόλου της αδέκαστης ανάγκης που συχνά αντιμετωπίζει ένας μεγάλος δημιουργός, να θυσιάσει κάτι πολύ πολύτιμο, κάτι πολύ από τη ζωή του προκειμένου να ολοκληρώσει το έργο του. Έτσι χάρη στην έμπνευση, τον οραματισμό και την τέχνη του

Σε αυτές θυσιάζεται μία γυνή κατά τρόπον σκληρό, χωρίς να τονίζονται τα συναισθήματα ευπλαχνίας, αγάπης ή πόνου ενώπιον μιας αθώας υπάρξεως, η οποία χάνεται. Η γυνή αισθάνεται οργή και βλασφημεί: «να τρέμει το γεφύρι (της Άρτας) όπως τρέμει η καρδιά της» ή «να τρέμει το γεφύρι όπως τρέμει αυτή για το παιδί που άφησε στο σπίτι»⁴³.

Το έπος λαμβάνει νέους τόνους στις σερβικές, τις βουλγαρικές και τις ρουμανικές παραλλαγές. Ενώ όμως στις σερβικές και στις βουλγαρικές τονίζεται το δράμα της νέας γυναίκας, στις ρουμανικές η ατυχία δένεται ισχυρά με το βίο και τα έργα του μάστορα.

Τέλος αναλύεται η ρουμανική παραλλαγή, κατά την οποία ο Μανώλης, άνθρωπος του λαού και ανυπέρβλητος μάστορας, εργάζεται στο μοναστήρι του Arges κατά διαταγή ενός φιλόδοξου και κακού βοεβόδα. Στην παραλλαγή αυτή υπάρχει ένα μοτίβο άγνωστο σε όλες τις νοτίως του Δουνάβεως παραλλαγές: ο Μαστρομανώλης θέλει να χτίσει και άλλα κτήρια ωραιότερα από εκείνο, το οποίο έκτισε κατά παραγγελία του κακού βοεβόδα. Ο τελευταίος όμως καταστρέφει τις σκαλωσιές και κρημνίζονται οι εργάτες. Κατασκευάζει τότε πτερά, τόσον δια τους εργάτες, όσον και δια τον ίδιο, αλλά ανεπιτυχώς, διότι και οι εργάτες κρημνίζονται και ο ίδιος, εις δε τον τόπο της πτώσεως αναβλύζει νερό, τα δάκρυα της συζύγου. Ο συγγραφέας διατυπώνει το ερώτημα μήπως εισέδυσε έως εκεί ο αντίλαλος της παραδόσεως του Δαιδάλου και του Ικάρου⁴⁴.

Συμπερασματικά, οι δύο αντιπροσωπευτικές παραλλαγές, Zidanie Skadra και Meșterul Manole, είναι δύο δημιουργίες με βάση κοινή, αλλά με φιλολογική δομή βαθέως διάφορη. Στην νοτίως του Δουνάβεως παραλογή τονίζεται το δράμα της γυναικός και εισάγεται το μοτίβο του θηλασμού των παιδιών στον ζώντα τοίχο, καθ' όσον, κατά την αντίληψη του δημιουργού, ο τοίχος δεν είναι παρά χελώνιο ενός νέου ζωντανού σώματος. Αντιθέτως, στη ρουμανική παραλογή τονίζεται το δράμα του δημιουργού, δια της εισαγωγής του μοτίβου της αναζητήσεως υπό τον ανθρώπου να διανοίξει νέες εναέριους οδούς. Το μοτίβο του θηλασμού δεν υπάρχει στις ρουμανικές παραλλαγές, ενώ το μοτίβο της πτήσεως δεν ανευρίσκεται σε εκείνες νοτίως του Δουνάβεως. Στην παραλογή την νοτίως του Δουνάβεως εμφανίζεται αρχικά το μοτίβο της αναζητήσεως των διδύμων Stoian και Stoiana ως θυμάτων και, μετά την ανεπιτυχή αναζήτηση, ο κλήρος πίπτει σε μία εκ των συζύγων. Η θυσία της συζύγου -παλαιά δεισιδαίμων συνήθεια- εμφανίζεται και στη ρουμανική παραλογή, αντί δε του θηλασμού μετά το κτίσιμο της μάνας, εμφανίζεται σε αυτήν η παράδοση του παιδιού στη φροντίδα των νεράιδων (zânele) και των στοιχείων της φύσεως, έχουμε επομένως εδώ ανάμειξη μιας τυπικώς σλαβικής θεότητας: της Vila. Ομοίως

λαϊκού στιχοργού, ένα στοιχείο απ' τις πανάρχαιες προλήψεις και δοξασίες των κτιστάδων, έγινε ο πυρήνας και το ξεκίνημα για μια αριστουργηματική λαϊκή καλλιτεχνική δημιουργία.»

⁴³ Ο.π., σ. 125 κ.ε. Εκ των νοτίως του Δουνάβεως, ως αντιπροσωπευτική παραλλαγή βλέπε τη βουλγαρική *Zidanie Skadar* (*Η κτίση του Skadar*), η οποία δημοσιεύτηκε υπό του Vuk Karagici και παρουσιάζει το μοτίβο του θηλασμού, το οποίο αναφέρεται από τον Πανσανία (115-180) στο έργο *Περιήγησις* (VIII, 44).

⁴⁴ Από την επισκόπηση μελέτης των Al. Amzulescu, A. Fochi, I. C. Chițimia & Gh. Vrabie, *Istoria Literaturii Române...*, ό.π., σ. 127.

τα εμπόδια, τα οποία συναντά η άτυχη γυνή καθ' οδόν, είναι χαρακτηριστικά της ρουμάνικης παραλλαγής και δεν ανευρίσκονται στη θεμελιώδη εκ των νοτίως του Δουνάβεως παραλογή. Όπου τυχόν εμφανίζονται, προέρχονται εκ της ρουμανικής παραλλαγής. Το πράγμα εξηγείται εύκολα: το άσμα ταξίδευσε εκ του νότου προς βορρά και αντιστρόφως, ακολούθησαν τους δρόμους των προβατοβοσκών, δια τους οποίους ο Δούναβης ουδέποτε απετέλεσε φραγμό. Οι έρευνες ανακαλύπτουν σήμερα όλο και περισσότερα παλαιά πολιτιστικά εθνογραφικά ίχνη όμοια και στις δύο πλευρές⁴⁵.

*Το Μοναστήρι του Άρτζες*⁴⁶

I

Σ' όμορφη ακροποταμιά, κατά το ρέμα του Άρτζες,
Ο Νέγκρου Βόντα⁴⁷ περπατεί με άλλους δέκα συντρόφους,

⁴⁵ Ο.π., σ. 128. Βλέπε επίσης Βασιλείου Πηγή, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 46-47: «Σε αντίθεση με τους θρύλους και τα δημοτικά τραγούδια άλλων βαλκανικών λαών, που, κατά κανόνα, σχεδόν, συνδέουν το χτίσιμο γεφυριών ή κάστρων με την παλιά δεισιδαιμονία και πρακτική της ανθρωποθυσίας, που χρειάζονταν για να στεριώσει ένα χτίσμα, οι ρουμάνικες μπαλάντες μ' αυτό το θέμα, -170 περίπου παραλλαγές- στη μέγιστη πλειοψηφία τους, αναφέρονται στο Μοναστήρι του Άρτζες. Το μοναστήρι αυτό και πιο ειδικά η εκκλησία του, που αυτήν αφορά ο θρύλος, χτίστηκε στα πρώτα χρόνια του 16^{ου} αιώνα απ' τον τότε ηγεμόνα της Βλαχίας, Νιαγκόε Μπασαράμπ (1512-1521). Βρίσκεται στις παρυφές, σχεδόν, της πόλης Κούρτεα ντε Άρτζες και θεωρείται αριστούργημα της παραδοσιακής ρουμάνικης αρχιτεκτονικής. Η εξωτερική της διακόσμηση, όλη σε μάρμαρο σκαλιστό, αποτελείται κυρίως, από γεωμετρικά και φυτικά μοτίβα, με βυζαντινές και αρμενογεωργιανές επιδράσεις. Στη θέση της στέγης, όπου φτάνει όλος αυτός ο πλούτος της διακόσμησης, υπάρχουν τέσσερις ανάλαφροι και κομψότατοι τρούλοι, επίσης διακοσμημένοι περίφημα. Πλούσια είναι και η εσωτερική διακόσμηση με έργα, μεσαιωνικής τέχνης, κυρίως, τοιχογραφίες. Χαρακτηριστικός για το αρχιτεκτονικό σύνολο είναι και ο μεγάλος πρόναος, που την οροφή του τη στηρίζουν δώδεκα κολώνες. Στην εκκλησία υπάρχει και ο τάφος του κτήτορα. Πολυπαινεμένη, λοιπόν, και θαυμαστή, φημισμένη, τότε, όχι μόνο στη Ρουμανία, αλλά και πολύ έξω απ' αυτή, η Επισκοπική εκκλησία της Κούρτεα ντε Άρτζες ήταν φυσικό να συνδεθεί με το θρύλο του πρωτομάστορα στη ρουμάνικη εκδοχή του. Ωστόσο, από τα τέλη του περασμένου αιώνα, έχει διατυπωθεί η άποψη πως αυτό έγινε, μάλλον, μετά το χτίσιμο της εκκλησίας, -δύο σχεδόν αιώνες κατόπι- όταν αυτή αναστηλώθηκε. Και ότι συνδυάστηκε με τη μεγάλη φήμη που είχε αποχτήσει μέσα στο λαό κάποιος Μάνεα ή Μανόλε «*αρχηγός των χτιστάδων*», που είχε δουλέψει στο χτίσιμο ή σε αναστηλώσεις φημισμένων για την αρχιτεκτονική τους χτισμάτων. Τοιχογραφία που παριστάνει αυτόν τον Μανόλε, με σύνεργα μάλιστα της δουλιάς του, υπάρχει στον πρόναο του ονομαστού επίσης μοναστηριού του Χουρέζ. Σήμερα, στην αυλή του μοναστηριού του Άρτζες, οι επισκέπτες κι οι άλλοι περαστικοί δροσίζονται σε μια παλιά χτιστή βρύση, δίπλα και λίγο πιο κάτω απ' την εκκλησιά, που λέγεται 'βρύση του Μανόλε]

κι έχει, μάλιστα, σχετική επιγραφή».

⁴⁶ Βασιλείου Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 46-53.

⁴⁷ Νέγκρου Βόντα - Πρόκειται για μορφή που ανήκει στο χώρο του θρύλου. Στο Νέγκρου Βόντα (Μαύρος ηγεμόνας) αποδίδονται πράξεις ηρωικές, μάχες νικηφόρες κ.λπ. Κορφές βουνών και χωριά έχουν και σήμερα τ' όνομά του. Ακόμα και παλιά χρονικά μιλούν για κάποιο μυθικό Νέγκρου Βόντα, που κατέβηκε απ' τα βορεινά της σημερινής Ρουμανίας και θεμελίωσε το πριγκιπάτο της Βλαχίας,

Εννιά μαστόρους ξακουστούς, χτίστες και μαθητάδες
Και με τον πρώτο απ' όλους τους, με το Μανώλη, δέκα.
Το δρόμο, δρόμο αντάμα παν, το ρέμα, ρέμα παίρνουν
γυρεύουν να διαλέξουν τόπο για μοναστήρι,
τόπο για μνημονέματα, για ευκές και για τρισάγια.
Στο δρόμο που πηγαίνανε βρίσκουνε τσομπανάκο,
που στη φλογέρα του όμορφα ντόινα γλυκειά είχε πάρει.
Κι ο Βόντας τον ερώτησε: - Λεβέντη τσομπανάκο
που στη φλογέρα σου όμορφα ντόινα γλυκειά έχεις πάρει,
για πες, εκεί που διάβηκες, για πες, εκεί που πήγες
με το κοπάδι σου ψηλά, στου Άρτζες τη νερομάνα,
και πάλε, ως εροβόλαγες κατά το ρέμα κάτω,
μην είδες, μην απάντησες στο δρόμο σου έναν τοίχο,
τοίχο μικρό κι αφτούρητο, τοίχο παρατημένο,
με βράχια και λεφτοκαριές πράσινες γύρα-γύρα;
- Αφέντη, αλήθεια, ως πήγαινα, αντάμωσα έναν τοίχο,
τοίχο μικρό κι αφτούρητο, τοίχο παρατημένο,
που τα σκυλιά μόλις τον δουν, απάνω του χυμάνε,
κι ουρλιάζουν σα σε λείψανο σα σε ρημάδι σκούζουν
Τ' ακούει ο Βόντας και με μιάς χαρούμενος κινάει,
πάει τον τοίχο για να βρει και μπρος στον τοίχο φτάνει,
με τους μαστόρους τους εννιά, χτίστες και μαθητάδες
και με τον πρώτο απ' όλους τους, με το Μανώλη, δέκα.
- Αυτός εδώ είναι ο τοίχος μου. Και τόπο εδώ διαλέγω
για μοναστήρι και εκκλησιά, για μνημονέματά μου!
Κι άντε, μαστόροι ξακουστοί, χτίστες και μαθητάδες,
γλήγορα πιάστε την δουλιά, βάλτε τα δυνατά σας,
και χτίστε μου τετράψηλο κι όμορφο μοναστήρι,
τέτιο που δε ματάγινε ποτές στον κόσμο όλο.
Θα σας γιομίσω με καλά, μπογιάρους θα σας κάνω,
ειδέ, σας χτίζω ζωντανούς τους ίδιους στα θεμέλια.

II

Πέσαν μαστόροι στη δουλειά, κι απλώσανε τους σπάγγους,
πιάσαν τον τόπο μέτρησαν, πλατιά θεμέλια σκάψαν,
ολημερίς δουλέψανε και χτίσανε τον τοίχο,
μα ό,τι δουλέψαν κι' έχτισαν, τη νύχτα, πάει, γρεμίστη,
Γκρεμίστη και την άλληνε γκρεμίστη την παράλλη,
γκρεμίστη και στις τέσσερις. Τα κόπια τους χαμένα.
Ο Βόντας, πρώτ' απόρσε, ύστερα τους μαλώνει

χτίζοντας κάστρα, πολιτείες και εκκλησίες. Εδώ, ο λαϊκός στιχουργός τον θέλει σκληρό, απαιτητικό και παράφορο. Αναφέρεται στο Βασίλειο Πηγή, σ. 53.

και σκοτεινιάζει η όψη του, βαριά τους φοβερίζει
πως θα τους χτίσει ζωντανούς τους ίδιους στα θεμέλια.
Κατακαυμένοι μάστοροι, χτίστες και μαθητάδες,
ετρέμανε δουλεύοντας και τρέμοντας δουλεύαν
μέρ' άσωστη καλοκαιριού κι απ' το ταχύ ως τη νύχτα.
Μόν' ο Μανώλης στάθηκε κι απ' τη δουλειά ετραβήχτη
έγειρε στο γιατάκι του, κοιμήθη κι ονειρεύτη
κι ως ξύπνησε σηκώθηκε και λέει τα λόγια ετούτα:
-Εννιά μαστόροι, εσείς τρανοί, χτίστες και μαθητάδες,
για πέστε, τι ονειρεύτηκα την ώρα που κοιμόμουν;
Από ψηλά άκουσα φωνή, μουρμουρητό, να λέει
πως ό,τι κι αν δουλεύουμε, τη νύχτα θα γκρεμίζεται

‘ξον αν στον τοίχο χτίσουμε, γυναίκα ή αδερφή μας,
την πρώτη που θε να φανεί αύριο ταχιά, στη στράτα,
ψωμί, προσφάι φέρνοντας σε ταίρι ή σ' αδερφό της.
Γι' αυτό κι άν θέτε να χτιστεί τ' άγιο το μοναστήρι,
κρυφό να το κρατήσουμε και μ' όρκο να δεθούμε
κι οποιανού ταίρι ή αδερφή, ταχιά, θε νάρθει πρώτη
ευτύς τη θυσιάζουμε, τη χτίζουμε στον τοίχο...

III

Απ' τα βαθειά χαράματα σηκώθηκε ο Μανώλης,
πηδάει στον φράχτη τον ψηλό και το βεργοπλεγμένο
κι ακόμα πάνω, πιο ψηλά, στη σκαλωσιά ανεβαίνει,
τον κάμπο αρχίζει να κυττά, τη στράτα να ξετάζει.
Κι αλί, ποιος νάρχεται θωρεί; Κι αλί του, τι αντικρύζει;
Η γυναικούλα του έρχονταν, του κάμπου το λουλούδι,
ψωμί, προσφάι τούφερνε, κρασάκι για το γιόμα,
Την είδε κι η καρδούλα του ραγίστηκε να σπάσει,
κι έπεσ' ευτύς στα γόνατα και λέει με μαύρο δάκρυ:
-Θε μου, στο κόσμο γλήγορα ρίξε βροχή αφρισμένη,
να κατεβάσουν ρέματα, ν' αγριέψουν ποταμάκια
και ν' ανεβούνε τα νερά, να πάρουν να φουσκώσουν
να μου τη σταματήσουνε τη λυγερή στο κάμπο
το δρόμο να της κλείσουνε, να τη γυρίσουν πίσω.
Τον ελυπήθηκε ο Θεός, κι' ακούει την προσευκή του,
σύννεφα μαύρα μάζωξε, σκοτεινίασε τον ήλιο
κι έρριξε γλήγορα βροχή, νερό πολύ, αφρισμένο,
που κατεβάσαν ρέματα κι αγριέψαν ποταμάκια.
Μα όσο νερό κι αν έπεσεν η κόρη δεν εστάθη.
Μον' έρχονταν και σίμωνε και κοντοζύγωνέ τον.
Ο Μάνεα την έβλεπε και βούρκωνε η ψυχή του.

Πέφτει πάλε στα γόνατα, πάλε παρακαλάει:
«Για φύσα, Θε μου, γλήγορα στον κόσμο άγριον αγέρα,
που ελάτια να ξεσκίζονται, σφεντάμια να διπλώνουν
και να γκρεμίζονται βουνά, να πάρει την καλή μου,
να μου την πάει πέρα, μακριά, πίσω να τη γυρίσει...
Τον ελυπήθηκε ο Θεός, ακούει την προσευχή του,
στον κόσμο όλο εφύσηξε τέτοιον άγριον αγέρα
όπου σφεντάμια edίπλωναν, ελάτια εξεσκίζόταν
και γκρεμιζότανε βουνά, μα η Άννα δε γυρνούσε.
Για λίγο έστεκε δίβουλη και πάλι ν' εξεκίνα
κι ερχότανε και σίμωνε και, τρισαλί της, φτάνει.

IV

Εχ, κι οι μάστοροι οι διαλεχτοί, χτίστες και μαθητάδες,
καθώς την είδαν κι έφτασε πήραν χαρά μεγάλη
και μοναχά του Μάνεα τα λογικά σαλεύαν.
Τρέχει και τη γλυκοφιλεί, στην αγκαλιά την παίρνει,
την πάει ψηλά στην σκαλωσιά, την ακουμπάει στον τοίχο
και λέει γελώντας: «Σύχασε, μη σκιάζεσαι, καλή μου,
και, για να χωρατέψουμε, θα κάνω πως σε χτίζω».
Η Άννα τον επέστεψε και γέλαε και χαιρόταν,
Μ' αυτός θυμόταν τα' όνειρο με την κρυφήν ορμήνια
και βαρυαναστενάζοντας άρχισε να την χτίζει.
Ψήλωνε ο τοίχος, ψήλωνε και σφιχταγκαλιαζέ την,
στους αστραγάλους έφτασε κι ανέβη ως τα λαγόνια,
κι η μαύρη άλλο δεν γέλαγε, μόν' επαραπονιόταν
- Μανώλη πρωτομάστορα, Μανώλη μου, Μανώλη.
Άσε, πουλί μ' το χωρατό, γιατί καλό δεν είναι...
Μανώλη πρωτομάστορα, Μανώλη μου, Μανώλη,
βαρειά με σφίγγει ο τοίχος σου, τσακίζει το κορμί μου.
Κι ο Μάνεα μόνον έχτιζε κι ουδέ π' αποκρινόταν.
Ψήλωνε ο τοίχος, ψήλωνε και σφιχταγκάλιαζε την,
στους αστραγάλους έφτασε κι ανέβη ως τα λαγόνια,
έζωσε τη μεσούλα της κι έφτασε ως τα βυζάκια
κι έκλαιγε η δόλια κι έκλαιγε κι έλεε με μαύρο δάκρυ:
- Μανώλη πρωτομάστορα, Μανώλη μου, Μανώλη,
βαρειά με σφίγγει ο τοίχος σου, βαρειά με σφίγγει η πέτρα
τσακίζει το παιδάκι μου κι οι κόρφοι μου δακρύζουν.
Και, δος του, ο Μάνεα δούλευε, σαν παραλοϊσμένος.
Ψήλωνε ο τοίχος, ψήλωνε και σφιχταγκάλιαζε την,
έζωσε τη μεσούλα της κι έφτασε ως τα βυζάκια,
σκέπασε τα χειλάκια της κι ανέβη ως τα ματάκια,
και πάει την αποσκέπασε κι άλλο δεν εφαινόταν,

μόν' ακουγότανε, βαθειά, να λέει, μες απ' την πέτρα:
- «Μανώλη πρωτομάστορα, Μανώλη μου, Μανώλη,
Βαρειά με σφίγγει ο τοίχος σου και παίρνει τη ζωή μου».

V

Σ' όμορφην ακροποταμιά, κατά το ρέμα του Άρτζες⁴⁸,
ο Νέγκρου Βόντα κίνησε να πάει να προσκυνήσει
στο μοναστήρι τ' αψηλό και τ' όμορφο το χτίσμα,
που σε καμάρι κι ομορφιά, ταίρι του αλλού δεν έχει.
Το κύτταε κι αναγάλιαζε κι είπε τα λόγια ετούτα:
- Εσείς δέκα μαστόροι μου, και χτίστες ξακουσμένοι,
βάλτε το χέρι στην καρδιά, πέστε και μολογείστε:
Μπορείτε να μου χτίσετε άλλο ένα μοναστήρι,
πιόμορφο, πιο καμαρωτό και πιο ψηλό από τούτο;
Και να, οι μαστόροι οι ξακουστοί, χτίστες και μαθητάδες,
όπως στεκόταν στη σκεπή, πάνου στον καβαλάρη,
με περηφάνεια εγέλασαν κι έτσι τ' αποκριθήκαν:
- Μάθε μαστόροι, σαν εμάς, χτίστες και μαθητάδες,
δε βρίσκονται, δε θα βρεθούν μηδέ στο κόσμο όλο.
Κι όποτε το θελήσουμε, χτίζουμε μοναστήρι
πιόμορφο, πιο καμαρωτό και πιο ψηλό από τούτο.
Τ' άκουσε ο Βόντας κι έπεσε σε συλλογή μεγάλη.
Εσυλλογίστη ώρα πολλή και ξαφνικά προστάζει
να γκρεμιστούν οι σκαλωσιές, να τραβηχτούν οι σκάλες
και κει να τους αφήσουνε, χτιστάδες και μαστόρους,
για να σαπίσουν στη σκεπή, πάνω στον καβαλάρη.
Κι αυτοί, το λογαριάσανε, ψιλό σανίδι επήραν
και πιάσαν και μαστόρεψαν φτερά για να πετάξουν.
Από ψηλά τ' ανοίγανε κι από ψηλά εριχνόταν,
μα επέφταν κι όπου πέφτανε, κομμάτια τα κορμιά τους.
Κι ο δόλιος πρωτομάστορας, ο έρμος ο Μανώλης,
σαν έκανε για να ριχτεί, φωνή απ' τον τοίχο ακούει,
φωνή πνιγμένη σιγανή και πολυαγαπημένη,
π' έκλαιε κι αναστέναζε και τούλεγε ολοένα:
- Μανώλη πρωτομάστορα, Μανώλη μου, Μανώλη,
βαρειά με σφίγγει ο τοίχος σου, κι οι κόρφοι μου δακρύζουν
τσακίζει το παιδάκι μου και παίρνει τη ζωή μου».
Την άκουγε και χάνονταν, τα μάτια του αραχνιάσαν,

⁴⁸ Άρτζες - απ' τα μεγαλύτερα ποτάμια της Ρουμανίας. Έχει μήκος 300 περίπου χιλιόμετρα. Πηγάζει απ' τα βουνά Φαγκαράς, στα μεσημβρινά Καρπάθια και χύνεται στο Δούναβη, στην πόλη Ολτένιτσα. Παραπόταμος του είναι και η Ντάμποβιτσα, που διασχίζει το Βουκουρέστι. Το όνομα Άρτζες έχει δοθεί επίσης σε πολλά υψώματα, στενά ή παλιά κάστρα, κατά μήκος της κοίτης του.

στριφογυρίζαν γύρω του γης κι ουρανός και γνέφια,
Κι από ψηλά 'πό τη σκεπή γκρεμίστη αποθαμένος.
Και κει, στον τόπο πούπεσε, τι τάχατες εγίνη;...
Βρυσούλα βγήκε σιγανή, βγήκε ψιλή βρυσούλα,
πούν' το νερό της λιγιστό κι είν' αρμυρό απ' το δάκρυ...

Μία ρουμανική μπαλάντα: ο Μαστρο-Μανώλης⁴⁹

Φιλικό μου πρόσωπο μου έστειλε, τώρα τελευταία, από το Βουκουρέστι μία ωραία έκδοση του Οίκου Albatros, με τον τίτλο «Meșterul Manole». Δεν ξέρω ρουμανικά, να και οι περισσότερες ρίζες τους είναι λατινικές και κάπως οδηγούν τον αναγνώστη στην κατανόηση αρκετών λέξεων. Αλλά το δημοτικό τραγούδι «Μάστρο-Μανώλης» που αποτελεί το περιεχόμενο του βιβλίου, είναι μεταφρασμένο σε πέντε γλώσσες - αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ρωσικά και ισπανικά - και οι μεταφράσεις περιλαμβάνονται στον ίδιο τόμο. Έχουν γίνει μάλιστα αυτές οι μεταφράσεις από Ρουμάνους ποιητές, πράγμα που εγγυάται για την πιστή απόδοση του πρωτοτύπου. Γι' αυτό και ακολούθησα για την ελληνική απόδοση τις τρεις πρώτες, ταυτόσημες άλλωστε.

Από τους πρώτους κιάλας στοίχους καταλαβαίνει ο αναγνώστης ότι ο «Μαστρομανώλης» συγγενεύει με το δικό μας «Της Άρτας το γιοφύρι», ότι ο ίδιος θρύλος, παραλλαγμένος βέβαια, αποτελεί την πηγή και των δύο τραγουδιών. Όπως παρατηρεί η Καθηγήτρια Δρ. Ζωή Ντομιτρέσκου Μπουσουλέγκα που προλογίζει την έκδοση, «αυτό που για τους Έλληνες ή τους Σέρβους ήταν γεφύρι, στη ρουμανική μορφή της μπαλάντας είναι μοναστήρι, ένα αρχιτεκτονικό αριστούργημα που χτίστηκε με μοναδικό προορισμό τη λατρεία ή για να διαιωνίσει τη μνήμη του ιδρυτή του και θρυλικού θεμελιωτή αυτής της χώρας».

Ποια από τις δύο μορφές του θρύλου είναι η αρχαιότερη, δε μπορεί βέβαια να εξακριβωθεί, αφού στον καιρό της η δημοτική ποίηση ήταν προφορική και όχι γραπτή. Εκείνο που έχει σημασία, είναι ότι η μπαλάντα του «Μαστρομανώλη» αποτελεί σπουδαίο δείγμα της πνευματικής και καλλιτεχνικής συγγένειας που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στους λαούς της Βαλκανικής χερσονήσου, στους μακρούς αιώνες της Τουρκοκρατίας.

Όσο για το ίδιο το μοναστήρι, ιστορικές πηγές τοποθετούν την ίδρυσή του στις αρχές του 16^{ου} αιώνα και αναφέρουν ιδρυτή του τον ηγεμόνα της Βλαχίας (1512-1521) Νεαγκόε Βόδα Μπασαράμπ, αυτόν που το δημοτικό τραγούδι τον ονομάζει Νέγκρου (Μαύρο). Τα εγκαίνιά του έγιναν στις 15 Αυγούστου 1517, που γιορτάζεται η Κοίμηση της Θεοτόκου και σ' αυτήν είναι αφιερωμένη η εκκλησία του.

Στους αιώνες που ακολούθησαν, πυρκαγιές, σεισμοί, εχθρικές λεηλασίες δεν άφησαν ορθή από τις πολλές οικοδομές του μοναστηριού - κελλιά, τράπεζα, ξενώνα, αποθήκες, στάβλους κ.τ.λ. - παρά μόνο την εκκλησία, κι' αυτή ύστερα από πολλές

⁴⁹ Στ. Σπηλιωτόπουλος, *Νέα Εστία*, έτος ΝΑ', τόμος 101^{ος}, τεύχος 1195, Αθήνα, 15 Απριλίου 1977, σ. 508.

επισκευές. Η εκκλησία κι' εκεί κοντά «η βρύση του Μαστρομανώλη» αποτελούν σήμερα τα αξιοθέατα της περιοχής, εκατό χιλιόμετρα Ν.Δ. από την πόλη Σιμπίου.

*Ο Μαστρο-Μανώλης*⁵⁰

I

Κατά τον Άργη ποταμό,
σ' όμορφον πράσινο δρυμό,
με τον άρχοντα το Μαύρο πάνε,
τα βήματά του ακολουθάνε
εννιά μαστόροι ξακουσμένοι.
Όμως κανείς δεν παραβγαίνει
στον Πρωτομάστορα Μανώλη.
Δέκα μαστόροι ήσαν όλοι.

Αντάμ' αντάμα περπατάνε
και κάποιον τόπο αναζητάνε,
τόπο να χτίσουν μοναστήρι
για προσευχή και για ψαλτήρι.
Κι' όπως τον κάμπο δρασκελίζουν,
νιό τσοπανόπουλο αντικρίζουν,
που στα λιβάδια πάει πέρα,
σφυρίζοντας με τη φλογέρα.

Ο άρχοντας τότε ρωτάει
Τον τσοπανάκο του λαλάει:
«Καλέ βοσκέ, που το κοπάδι
στον Άργη βόσκεις πρωί - βράδυ,
γλυκούς σκορπώντας στον αγέρα
σκοπούς με τούτη τη φλογέρα,
μην έτυχε σ' αυτόν τον τόπο,
που σε γνωρίζει στρατοκόπο,
χάλασμα νάχεις ιδωμένο,
κανέναν τοίχο γκρεμισμένο,
μια σκαλωσιά παρατημένη,
κοντά σε φουντουκίες στημένη;»

«Αφέντη μ', έχω ιδωμένο
χάλασμα μισογκρεμισμένο,
τοίχον παλιό, παρατημένο,

⁵⁰ *Νέα Εστία*, έτος ΝΑ', τόμος 101^{ος}, τεύχος 1195, μετάφραση Στ. Σπηλιωτόπουλου, Αθήνα, 15 Απριλίου 1977, σσ. 509-512.

κοντά σε φουντουκίες χτισμένο.
Σιμά του οι σκύλοι σαν περνάνε
χυμάν, ουρλιάζουν κι' αλυχτάνε.»
Τα λόγια φτάσανε στ' αυτιά του
και καταχάρηκε η καρδιά του
τ' αρχόντου. Στη στιγμή κινάει
στο παλιό χάλασμα να πάει,
εκείνος κι' οι μαστόροι όλοι,
με πρώτο ανάμεσά τους τον Μανώλη.

«Ο τοίχος να! κι' αποφασίζω:
εδώ το μοναστήρι χτίζω,
της προσευχής να γίνει τόπος.
Τρανοί μαστόροι, αξίζει ο κόπος.
Πιάστε δουλειά και μην αργήστε
το μοναστήρι να μου χτίστε,
όμορφο, θαυμαστό, μεγάλο,
που να μην έχει όμοιο του άλλο.
Τιμές και χρήμα θ' αποχτήστε,
μπορεί όμως και να μαρτυρήστε,
στον τοίχο ζωντανοί χτισμένοι
αν τέτοια η μοίρα σας γραμμένη.»

II

Όλοι τους στη δουλειά ριχτήκαν,
σκοινιά για μέτρο τεντωθήκαν,
χαντάκια τρίσβαθα σκαφτήκαν,
τραχιά οι μαστόροι αγωνιστήκαν.
Μα ό,τι ολημερίς χτιζόταν,
μέσα στη νύχτα γκρεμιζόταν.
Ίδια την δεύτερη ημέρα,
ίδια την τρίτη την ημέρα,
ίδια την τέταρτη την ημέρα,
παρόμοια τύχη τους καρτέρα.

Ο άρχοντας παραξενεύτη,
σαν το κακό τούτο μαθεύτη·
σμιχτά τα φρύδια του ζαρώνει,
με πικρά λόγια του μαλώνει
και τη σκληρή τους λέει τη ρήση,
πως στα θεμέλια θα τους χτίσει.
Μαστόρους τώρα και καρφάδες,
τους ξακουσμένους τους χτιστάδες,

τρομάρα στη δουλειά τους δέρνει
μα κι' η δουλειά τρόμο τους φέρνει,
στους θέρου ολημερίς τη βράση,
ώσπου καλά να σκοτεινιάσει.

Ο μάστρο-Μανώλης καθόταν
και για δουλειά δε σκοτιζόταν.
Επλάγιαζε κι' ονειρευόταν
κι' έτσι στους άλλους εξηγιόταν:
«Ακούστε, ξακουστοί χτιστάδες,
εσείς μαστόροι και καλφάδες,
τ' είδα τη νύχτα που κοιμόμουν,
κοιμόμουνα κι' ονειρευόμουν.
Από τον ουρανό φερμένη
φωνή ψιθυριστά μου κρένει,
πως ό,τι η μέρα μας θα χτίσει,
η νύχτα θάρθει να γκρεμίσει,
αν εμείς δεν ορκιστούμε
και με λογο δε δεθούμε,
πως θα χτίσουμε στα τείχη
όποια νάρχεται θα τύχει
πρώτη κατά μας τους δέκα,
αδελφή μας ή γυναίκα,
κολατσιό για να μας φέρει
και φαί για μεσημέρι,
σαν ο κόκορας θα κράξει
σαν η μέρα θα χαράξει.
Κι' έτσι, αν είναι θέλημά σας
Να στεριώσει η δουλειά σας,
να χτιστεί το μοναστήρι,
για ευχές και για ψαλτήρι,
όλοι μας ας ορκιστούμε
και με λόγον ας δεθούμε,
πως η πρώτη που θαρθεί,
μα γυναίκα μα αδελφή,
σαν ο κόκορας θα κράξει,
σαν η μέρα θα χαράξει,
πως αυτή θα θυσιασθεί
και στον τοίχο θα χτιστεί».

III

Ήρθε της αυγής το φως,
εσηκώθη ο Μανωλιός

σε ψηλό δενδρί πατάει
και στη σκαλωσιά περνάει.
Τη ματιά στη στράτα σέρνει
και τον κάμπο γύρω φέρνει.
Όμως τ' είναι π' αντικρίζει;
Ποια στο δρόμο ανηφορίζει;
Η γυναίκα του η Άννα,
ανθισμένη μαντζουράνα,
πούρχεται φαί να φέρει,
κολατσιό και μεσημέρι
και κρασί να ξεδιψάσει.
Η καρδιά του πάει να σπάσει.

Ο Μανώλης γονατίζει,
προσευχή με θρήνο αρχίζει:
«Θέ μου, κάμε να ξεσπάσει,
μπόρα και βροχή να πιάσει,
να φουσκώσουν τα ποτάμια,
να σκεπάσουν τα καλάμια,
την καλή μου ν' αμποδίσουν
πίσω να τηνε γυρίσουν!»

Ο Θεός τονε σπλαχνίστη
για την τόση του την πίστη,
τα ουράνια σκοτεινιάζει
και τα σύννεφα σωριάζει.
Δυνατή βροχή ξεσπάει
και σε κύματα κυλάει.

Όμως, δυνατά κι' αν βρέχει,
η καλή του πάντα τρέχει
κι' όλο και κοντοζυγώνει.
Του Μάνου η καρδιά ματώνει.
Το σταυρό του κάνει πάλι
και παράκληση μεγάλη:
«Θέ μου, σίφουνας ας πιάσει,
δένδρα και κλαριά να σπάσει,
κοντοβούνια να γκρεμίσει
κι' η καλή μου να γυρίσει!»

Εισακούστηκε η κραυγή του
κι' έστειλ' ' Θεός στη γη του
ένα φοβερό μπουρίνι,
δέντρο ορθό που δεν αφήνει,

κοντοβούνια χάμω στρώνει
και τους βράχους ξεριζώνει.
Μα η Άννα δε γυρνάει,
μον' το δρόμο της τραβάει,
με το σίφουνα παλεύει
κι' όσο πάει και κοντεύει.
Κι' έφτασε κοντά στους δέκα
η βαριόμοιρη γυναίκα!

IV

Βλέποντάς την οι χτιστάδες,
οι μαστόριοι κ' οι καλφάδες,
χαρά τρανή χαρήκαν όλοι.
Και μονάχα του Μανώλη
εξεχείλισ' η χολή του.
αγκαλιάζει την καλή του
και στα χέρια τη σηκώνει,
στο γιαπί την απιθώνει
και με γέλιο της μιλάει,
κι' η καρδιά του ας σπαρταράει:
«Να μ' αφήσεις να δουλέψω,
τη δουλειά μου να τελέψω,
και τρομάρα μη σε πιάσει.

Όλους θα μας διασκεδάσει,
κάνοντας πως θα σε χτίσω,
μέσ' στον τοίχο θα σε κλείσω».
Η γυναίκα τον πιστεύει
και μαζί του χωρατεύει.
Ο Μανώλης την πειράζει,
μα η καρδιά του αναστενάζει.

Πέτρα ο μάστορας σωριάζει,
και τον τοίχο ανεβάζει,
μέσα του για να την κλείσει,
τ' όνειρό του ν' ακολουθήσει.
Τα μικρά της πόδια χτίζει,
γάμπες και μηριά αφανίζει
και η Άννα, πονεμένη,
του αντρός της έτσι κρένει:
«Μανωλιό μου αγαπημένε,
στους μαστόρους ξακουσμένε,
τούτη τη δουλειά σταμάτα

και το χτίσιμο παράτα,
γιατί ο τοίχος σου με πνίγει,
το κορμί μου όπως τυλίγει».

Κείνος όμως δε μιλάει,
τη δουλειά δε παρατάει,
Κι' όλο ο τοίχος μεγαλώνει,
το κορμί της το κυκλώνει,
και τη μέση της περνάει
και ψηλά στον κόρφο πάει.
Η γυναίκα τώρα κλαίει,
με παράπονο του λέει:
«Άχ, Μανώλη αγαπημένε,
στους μαστόρους ξακουσμένε,
μ' έχει ο τοίχος παρασφίξει,
μέσα μου το παιδί έχει πνίξει,
και τα στήθια μου πονάνε·
στο παιχνίδι τέλος βάνε!»

Με βαρειά καρδιά δουλεύει
ο Μανώλης και παλεύει
και τον τοίχο όλο ανεβάζει
και σιγά-σιγά σκεπάζει
λαιμό, στόμα, μάτια, φρύδια.
Πια δε φαίνεται η ίδια,
όμως μέσ' από τον τοίχο
Της φωνής ακούς τον ήχο:
«Άχ, Μανώλη αγαπημένε,
στους μαστόρους ξακουσμένε,
πάει, ο τοίχος πια με πνίγει
κι' η ζωή μου είναι λίγη».

V

Πέρα στον Άργη ποταμό,
στον καταπράσινο δρυμό
ο Μαύρος ο άρχοντας προβαίνει,
στο μοναστήρι ίσια πηγαίνει,
να κάμει εκεί την προσευχή του,
ν' αναγαλλιάσει κι' η ψυχή του
μεσ' στον πανέμορφο ναό του
όπου δεν έχει όμοιό του.

Γύρω ο άρχοντας κυττάει

κι' η χαρά του ξεχειλάει
και στους μαστόρους έτσι κρένει:
«Εσείς μαστόροι ξακουσμένοι,
θέλω στ' αλήθεια να μου πείτε
και στην ψυχή σας να ορκιστείτε,
αν άλλο τέτοιο μοναστήρι,
για προσευχή και για ψαλτήρι,
η τέχνη σας μπορεί να χτίσει
και πιο όμορφα να τη στολίσει!»

Κι' είπαν οι δέκα οι χτιστάδες,
τρανοί μαστόροι και καλφάδες,
στη σκεπή ψηλά στημένοι
και χαρά πλημμυρισμένοι:
«Σαν εμάς, τέτοιους χτιστάδες
και μαστόρους και καλφάδες
δεν έχει ο κόσμος ιδωμένος
ούτε κανένας ακουσμένος.
Γι' αυτό, να ξέρετε, μπορούμε
και μ' άλλο να καταπιαστούμε,
και πιο πανώριο μοναστήρι,
για προσευχή και για ψαλτήρι».

Το λόγο τούτον τον ζυγιάζει
ο άρχοντας κι' ευθύς προστάζει
τη σκαλωσιά να τη ξηλώσουν,
τη σκάλα κείθε να σηκώσουν
κι' έτσι να μείνουν οι χτιστάδες,
τρανοί μαστόροι και καλφάδες,
απάνω στις σκεπές τη ράχη
παρατημένοι και μονάχοι
και τις δυνάμεις τους να χάνουν,
ως νάρθει η ώρα να πεθάνουν.

Καλά οι μαστόροι το σκεφτήκαν,
σανίδες αλαφρές εβρήκαν,
φτερά με τούτες εσκαρώσαν
κι' έτσι τα χέρια τους απλώσαν,
απ' τη σκεπή πάνω πηδήσαν
και τα κορμιά τους ετσακίσαν.

Έτοιμος κι' ο Μανώλης τώρα,
μα καθώς έπαιρνε φόρα
από τη σκεπή να πέσει,

απ' του τοίχου ακούει τη μέση
μια φωνή αγαπημένη
που ανέβαινε πνιγμένη
κι' ασταμάτητα με θρήνο
έλεγε το λόγο κείνο:
«Άχ, Μανώλη αγαπημένε,
στους μαστόρους ξακουσμένε,
μ' έχει ο τοίχος παρασφίξει,
μέσα μου το παιδί έχει πνίξει,
λίγη ανάσα μούχει μείνει
κι' η ζωή μου πάει, σβήνει».

Το Μανώλη έτσι κράζει
και το νου το τον ταραάζει.
Όλα γύρω του θολώνουν
και τα μάτια του θαμπώνουν.
Από τη σκεπή πηδάει
και νεκρός στο χώμα πάει.
Και καθώς τη γη αγγίζει,
λιγοστό νερό αναβλύζει,
μια βρυσούλα σε μιάν άκρη
μ' αρμυρό νερό σα δάκρυ.

*Τόμα Αλιμός*⁵¹

Έι, φυλλαράκι της οξιάς!... Και κεί στο ριζοβούνι,
στη ρίζα του βουνού Πλεσούβ, καταμεσής στον κάμπο,
στη μάνα του καλαμποκιού, με τα πολλά χωράφια,
σε σάδι καταπράσινο μ' ελάτια γύρα-γύρα,
κάθεται ο Τόμα Αλιμός, χαϊντούκος της Μολντόβας,
λεβέντης, αγηλόκορμος, μα κι αγηλός στη γνώση
και παλικάρι π' όμοιο του δεν έχει ματαγένει.
Δεμένο έχει το μαύρο του, από χαλκά ασημένιο,
και δίπλα ο Τόμα κάθεται κι όμορφα γιοματίζει,
πίνει απ' τ' ασκόπουλο κρασί κι έτσι μιλάει και λέει:
- Να πιά σε κάποιου την υγεία, μα σε ποιανού, δεν έχω!...
Να πιά στη γειά του μαύρου μου, πώχει φτερά, στα πόδια,
μού 'ναι τος ζωντανό βουβό, με βλέπει και μ' ακούει,
κι ούδ' έχει στόμα να μου πει κι απόκριση να δώσει.
Να πιά για τούτα τ' άρματα, που τάχω σταυραδέρφια,
τ' αγαπημένα τ' άρματα και τα χαριτωμένα,
πού 'ναι τα κρύα σίδερα, σε ξύλινα φηκάρια.

Στου δάσου πίνω την υγεία! Το πίνω για τα ελάτια,
για τους φτελιάδες, τις οξιές και τα ψηλά σφεντάμια.
που 'ναι τα αδέρφια μου ακριβά κι απ' τον οχτρό με κρύβουν!...
Κι όταν πεθάνω, ο ίσκιος τους πάλε θα με δροσίξει,
θα ρίξουνε τα φύλλα τους σιγά να με σκεπάσουν
και με γλυκό μουρμούρισμα θα με μοιρολογάνε.
Κι ως προσηκώθη για να πιει, σείστηκε το λαγκάδι,
οξιές, φτελιάδες τρέμανε, σφεντάμια, ελάτια σκύβαν,
την κεφαλή του εδρόσιζαν, το χέρι του φιλούσαν,
τ' άρματα τα περήφανα βγαίναν απ' τα φηκάρια
κι ο μαύρος, ο μαυρούλης του και κείνος εχλιμίντρα....
Το λόγο σαν απόσωσε, τ' ασκόπουλο σηκώνει
ρουφάει απ' το γλυκό κρασί κι ύστερα στέκει ολόρθος,
ο καυγατζής κι αράθυμος, γερός και κοντοστούπης.
Σαν τον αγέρα ερχότανε, σα συλλογή επετούσε,
με τα μαλλιά στις πλάτες του λυμένα ν' ανεμίζουν
και τη χοντρή ματσούκα του να σέρνεται στο χώμα.
Τον Τόμα σαν εσίμωσε το στοματάκι ανοίγει,
γλυκομιλά και λέει του: - Ξαδέρφι, καλημέρα!
- Μάνεα, αδερφέ, σ' ευχαριστώ και σε καλημερίζω.
Εχ, ωρέ Τόμα Αλιμος, χαϊντούκε της Μολντόβας,
λεβέντη κι αφηλόκορμε, μα κι αφηλέ στη γνώση,
στο βió μου μέσα τι ζητάς, τι θέλεις, τι γυρεύεις;...
Ξεγέλασές μου κοπελιές, μου πάτησες λουλούδια,
νερά καθάρια εθόλωσες, μου ρήμαξες λιβάδια
και μούκογες ψηλά δένδρα... Λογαριασμό θα δώσεις!..
Τούτη την ώρα, πλερωμή, το μαύρο σου γυρεύω.
Ορέ κι ο Τόμα, ως τάκουσε, του λέει κι απολογιέται:
- Τι έκανα θα ξετάσουμε, το τι είδες θα το ιδούμε.
Μα ως τότε, τόπο στην οργή δώσ', αδερφέ, και κάτσε.
Να, πάρε τούτο το φλασκι κι ως τα μισά άδειασέ το,
Πιές, κι ύστερα το βρίσκουμε το δίκιο αντάμα οι δυό μας.
Το λόγο δεν απόσωσε, σηκώνει και του δίνει
την πλόσκα τη χαϊντούκικη, κρασί να πιεί ως τη μέση,
να δώσει τόπο στην οργή, σαν αδελφός να κρίνει.
Μα ο Μάνεα, τα' αριστερό κατά την πλόσκα απλώνει
και με το χέρι το δεξί, τι τάχατες μου κάνει;...
Μικρό σπαθάκι ξαφνικά στα μαλακά του μπήγει,
του χύνει απ' όξω τ' άντερα, πηδάει γοργά στη σέλα
και φεύγει... πάει!... Παλικαράς, που λες, με τη φευγάλα!...
Φύλλο μου από σπαθόχορτο, πράσινο φυλλαράκι!..
Ορέ, κι ο Τόμα Αλιμός, χαϊντούκος της Μολντόβας,
λεβέντης, αφηλόκορμος, μα κι αφηλός στη γνώση,
και παλικάρι π' όμοιο του δεν έχει ματαγένει,

δεν κίότρεπε, το χέρι του στα μαλακά απιθώνει,
σκεπάζει τη λαβωματιά, και τούτ' τα λόγια λέει:
- Ε, ορέ στρίγγλας γέννημα, γυναίκα με μουστάκια!
Μη φεύγεις και καρτέρα με για να λογαριαστούμε!...
Μη φεύγεις και την πλευρωμή π' εγύρευες δεν πήρες!...
Ουδέ στιγμή δεν έχασε, τα σπλάχνα του μαζώνει,
σφίγγει και τη μεσούλα του, με το πλατύ ζωνάρι,
σιμώνει το μαυρούλη του και τον καβαλικεύει
κι όπως τον καβαλίκευε, τα λόγια αυτά του λέει:
- Μαύρε μου, ο πατερούλης σου, πούταν λεβέντης κι άξιος,
έναν καιρό μου σ' έδωκε, για να με παραστέκεις,
σ' ώρα κακή, σ' ώρα αχαμνή, σε κίντυνο κι ανάγκη!...
Με το σαΐνι, σήμερα να παραβγείς σε θέλω
όσο κρατιέμαι ζωντανός και δεν έχω πεθάνει.
Σαν ήσουν νιός με δούλεψες και τώρα έχεις γεράσει,
μα κάνε για χατήρι μου, το τι στα νιάτα εμπόριες.
Σ' ορκίζω, μαύρε, στο Θεό, σήμερα να πετάξεις
όπως πετάει η συλλογή και να μου το προφτάσεις
εκείνο το κακό σκυλί που μ' έχει λαβωμένο
και που μου πήρε τη ζωή για σένα, μαύρε, ο σκύλος!...
Ο Τόμα ως να συγυριστεί, ο μαύρος του φρουμάζει,
τινάζει μια τη χαιτή του κι έτσι τ' απολογιέται:
- Άσε τη σέλα! Γλήγορα στη ράχη μου πετάξου,
βαστήξου απ' τα μαλλάκια μου, τι νάτη, μούρθ' η ώρα,
να δείξω, στα γεράματα, το τι έκανα στα νιάτα!...
Κι ο Τόμα, ως να καλανεβεί, ο μαύρος εξεκίνα,
χώμα και γης δεν άγγιξε, σαν τον αγέρα επέτα,
κι ευτύς το Μάνεα τον περνά και πίσω τον αφήνει
Το μαύρο ο Τόμα, εκράτησε και γύρισε και κράζει:
- Μάνεα εσύ, κακό θεριό, στο φεύγα παλικάρι,
μπαμπέσικα με λάβωσες και σαν κιοτής μου φεύγεις.
Στάσου και θέλω να σου πω, ζημιές να σου πλερώσω,
ζημιές με μύτη του σπαθιού κι έργατα με την κόψη!
Κι όσο να πει να καλοπεί, το μαύρο σπηρουνίζει
με δίψα κι άχτι τον χτυπά, του παίρνει το κεφάλι!...
Κι έπεσε το κεφάλι του και στο μπουχό εκυλιόταν
και τ' άλογο έφευγε και πάει, με το κορμί στη σέλα...
Έ, φυλλαράκι μενεξέ!... Πέρασε λίγην ώρα
κι ήρθε τον Τόμα κι άγγιξε μαύρος, βαρύς ο Χάρος.
Τα μάτια του αραχνιάσανε, πολλή σκοτούρα τούρθε,
Και στάθη και ξεπέζεψε και ξεκινά και πάει
ως τα βαθιά του λαγκαδιού κι ως την καρδιά του δάσου
και κει του μαύρου του μιλά και τούτα εδώ του λέει:
- Μαύρε μου, αλί κι αλίμονο και τρισαλί, καλέ μου!

Το πούθελα το πέτυχα, μα να, κι' ώρα μούρθε!
Πιάσε με το ποδάρι σου και σκάψε μου το λάχο,
Πάρε χορτάρι τρυφερό και στρώσ' τον από μέσα
κι ύστερα, πόδια, κεφαλή, λουλούδια φύτεψέ μου.
Στην κεφαλή μου πηγούνια βάλε γιοι την καλή μου
σαν έρθει, με παράπονο, λουλούδι της να κόψει.
Στα πόδια μου, βασιλικό, πάλε γι' αυτή να βάλεις
πιο καφτερό, το δάκρυ της νάναι σα θα με κλάψει.
Κι ύστερα, μαύρε κίνησε, πάρε το μονοπάτι,
το λόγγο, λόγγο, πήγαινε κι όλο το μέγα δάσο
ως τα σφεντάμια τα ψηλά και τα αστραποκαμένα,
όπου τ' αδέρφια καρτερούν κι έχουνε λημεριάσει.
Και μη καβάλα ή χαλινό δεχτείς από κανένα,
παρά 'πό 'να σμιχτόφρυδο κι ένα, βλογιοχομμένον,
έναν ξανθό και νιούτσικο, με το μαλλί ως τους ώμους,
τ' αδέρφι μου τον έκραζα κι αδέρφι μου τον είχε
αδέρφι στην παλικάριά, στη χαϊντουκιάν αδέρφι
Καβάλα εσύ και χαλινό δέξου απ' αυτόν μονάχα,
και να τον έχεις, μαύρε μου, πάντοτες καβαλάρη,
έτσι καλά κι έτσι όμορφα, καθώς εμένα μ' είχες...
Το λόγο δεν απόσωσε, ψυχούλα παραδίνει...
Ταράχτη, εσειστη η λαγκαδιά και βόγγησε το δάσο,
οξιές, φτελιάδες τρέμανε, σφεντάμια, ελάτια σκύβαν,
την κεφαλή του εδρόσιζαν, το χέρι του φιλούσαν,
με σιγανό μουρμούρισμα πιάσαν το μοιρολόι
κι ο μαύρος, ο μαυρούλης του λυπητερά εχλιμίντρα.
Σκάφτει με το ποδάρι του, λάκο μικρό του ανοίγει,
στρώνει χορτάρι τρυφερό, λουλούδια του φυτεύει,
με τρία δάκρυα του πικρά τα βρέχει, τα ποτίζει
κι ύστερα, αγάλια, ξεκινά, παίρνει το μονοπάτι
και πάει και πάει, ορέ, και πάει, όλο το μέγα δάσο,
ως τα σφεντάμια τα ψηλά και τ' αστραποκαμένα,
στα παλικάρια, πώχουνε 'πό, κάτω, λημεριάσει...

*Η μπαλάντα του Γιωργούλα*⁵²

Ποιος είναι αυτός που ανεβαίνει τη βουνοπλαγιά καβάλα στ' άλογό του, χωρίς να λυγίζει διόλου το κορμί του; Είναι ο καπετάν Γιωργίτσας, ο Γιωργούλας, το τιμημένο παλληκάρι της Νεγκόιτσας!

Ο Γιωργίτσας γυρνά από στάνη σε στάνη, από βουνό σε βουνό, από λαγκάδι σε λαγκάδι... Παντού δοκιμάζει το ανθοτύρι και το ξινόγαλο. Μόλις όμως βάλει μια μπουκιά στο στόμα του τη φτάνει με αηδία, λέγοντας πως είναι πικρό ή αρμυρό... Ύστερα, ψάχνει στους στάβλους και στις στάνες και στους αχερώνες. Φαίνεται πως αναζητάει να βρει κάτι. Μα κανείς δεν ξέρει τί ψάχνει να βρει ο Γιωργίτσας. Μια μέρα, ο Γιωργούλας μπήκε και στη στάνη του Ραούλ και του είπε:

- Ε! μπάρμπα Ραούλ, σταχτογένη γέρο, που έχεις τη στάνη σου σε τούτη τη βουνοκορφή και την καλύβα σου φτιαγμένη από ξύλα ελατιού, μήπως ξέρεις το Μακοβέϊ, το γιό του μπάρμπα Μαθηού;

- Πώς δεν τον ξέρω, παλληκάρι μου! του αποκρίθηκε ο μπάρμπα Ραούλ. Ήμουν μπιστικός του στα νιάτα μου.

- Εγώ τον δούλεψα από μικρό παιδί, πιστά κι' αφοσιωμένα. Με τον καιρό, είχα φτιάξει ένα κομπόδεμα, εκείνος όμως ζητούσε να μου το πάρει και μ' έβαλε να παντρευτώ μια ανεψιά του... Μα ύστερ' από λίγο καιρό, αφού έκλεψε όλο το είναι μου, μου πήρε τη γυναίκα μου και την έδωσε σ' ένα γιό του... Κι' έμεινα τόσο φτωχός, που αναγκάστηκα να βγω στο κλαρί και να γίνω Χαϊδούκος. Μα και τότε ακόμα ο Μακοβέϊ εξακολούθησε να με κατατρέχει. Έβαλε την αστυνομία να με κυνηγήσει. Μια μέρα, μ' έπιασαν οι χωροφύλακες και μ' έδεσαν... Ενώ περνούσαμε από ένα ποτάμι, ζήτησα να πω νερό. Καθώς όμως ήμουν γονατισμένος, με τα χέρια δεμένα πισθάγκωνα, και δρόσιζα τα χείλη μου, ο Μακοβέϊ, που στεκόταν πίσω μου, μούδωσε μια κλωτσιά και μ' έκανε να χτυπήσω το κεφάλι μου σε μια πέτρα που ήταν στο ποτάμι... Μου έσπασαν τα μπροστινά μου δόντια και ήπια νερό ανακατωμένο με το αίμα μου... Ξέρω τώρα πως ο Μακοβέϊ είναι κρυμμένος εδώ κοντά... Πες μου, μπάρμπα Ραούλ, μήπως τον είδες; Μήπως σου μίλησε για μένα; Μήπως ζήτησε να τον φιλοξενήσεις;

- Η αλήθεια είναι, καπεταν Γιωργίτσα, -αποκρίθηκε ο μπάρμπα Ραούλ- πως είδα το Μακοβέϊ πριν από δύο-τρεις μέρες. Μα δεν μου μίλησε για σένα, ούτε και μου ζήτησε άσυλο.

⁵² Οι Χαϊδούκοι, που τους ύμνησε ο ελληνορουμάνος συγγραφέας Παναΐτ Ιστράτι σε σειρά μυθιστορημάτων του, ήσαν κάτι ανάλογο με τους δικούς μας κλέφτες και αρματολούς. Με τη διαφορά που ενώ οι Έλληνες αυτοί επαναστάτες είχαν πάρει τα βουνά για να πολεμήσουν τους Τούρκους, οι Χαϊδούκοι γινόντουσαν ληστοφυγόδικοι για να αγωνιστούν κατά της τυραννίας του Ρουμανικού Κράτους. Η παρακάτω μπαλάντα, που τραγουδιέται μέχρι σήμερα στη Ρουμανία, αναφέρεται στη ζωή και στο θάνατο του θρυλικού Χαϊδούκου Γιωργούλα, του οποίου ο τάφος αποτελεί ακόμα τόπο ευλαβούς προσκυνήματος για τους Ρουμάνους χωρικούς. Ο ποιητής της είναι άγνωστος. Η μπαλάντα αυτή βγήκε αυθόρμητα από την ψυχή του λαού και θεωρείται σαν ένα από τ' αριστουργήματα του Ρουμανικού δημοτικού τραγουδιού. Βλέπε «Ένα αριστούργημα της λαϊκής ρουμανικής ποιήσεως. Η μπαλάντα του Γεωργούλα», *Μπουκέτο*, 19 Φεβρουαρίου 1933, σ. 251.

- Α! τον αιμοβόρο!... Εφτά χρόνια τώρα τον κυνηγώ. Κοιμάμαι με το τουφέκι στην αγκαλιά και γυρνώ σαν βρικόλακας τη νύχτα στα βουνά και στα χωριά... Αν όμως πιάσω καμιά φορά το Μακοβέϊ, δεν θα φύγει ζωντανός από τα χέρια μου... Μα, δεν μου λες, αδερφέ μου, μήπως έχεις να μου πουλήσεις τίποτα;

- Πώς! έχω... μα... Τί να σου πω, παλληκάρι μου! Αναγνωρίζω τη δύναμη και τη λεβεντιά σου, πρέπει όμως να ξέρεις πως έβγαλες κακό όνομα γυρνώντας από στάνη σε στάνη... Κάνεις πως θέλεις ν' αγοράσεις τυρί ή κανένα τομάρι, μα στο τέλος δεν αγοράζεις τίποτα... Ας είναι, πάμε μέσα στη στάνη μου και βλέπουμε...

*

Όταν μπήκαν μέσα, ο Γιωργίτσας ρώτησε τον μπάρμπα Ραούλ:

- Πες μου τώρα την αλήθεια, σταχτογένη γέρο. Μήπως κρύβεις κανένα στη στάνη σου; Καλύτερα είναι να μου το πεις από τώρα... Δεν σου κρύβω ότι ψάχνω παντού να βρω το Μακοβέϊ...

- Όχι, παλληκάρι μου, δεν έχω κρυμμένο εδώ το Μακοβέϊ... είν' αλήθεια βέβαια πως βρίσκεται τώρα κάποιος στη στάνη, σκεπασμένος με τομάρια. Αυτός όμως είναι ο τσοπάνος μου. Ήπια χτες λιγάκι παραπάνω κι' έπεσε άρρωστος... Δεν πρέπει να τον ενοχλήσεις! Είναι αμαρτία από το Θεό να πειράζουμε άρρωστο άνθρωπο που κοιμάται...

- Έννοια σου, μπάρμπα Ραούλ, δεν θα πειράξω τον άνθρωπό σου...

- Διάλεξε τώρα τί θέλεις ν' αγοράσεις...

Και ο Ραούλ, λέγοντας αυτά τα λόγια, έδειξε στο Γιωργίτσα τα κοπάδια και τα πρόβατά του. Ο Γιωργίτσας πήρε τα ψαλίδια και δοκίμασε να κουρέψει μερικά από τα πρόβατα. Μα σταμάτησε. Το μαλλί εκείνο δεν του άρεσε και εξ' άλλου δεν το χρειαζότανε. Τ' ανήσυχα βλέμματά του έψαχναν δεξιά και αριστερά και τέλος ξετρύπωσαν το Μακοβέϊ κάτω από τα τομάρια! Ήταν ο άρρωστος τσοπάνος!... Ο Γιωργίτσας δάγκωσε τα χείλη του για να μη ξεστομίσει μια βρισιά, δάμασε το θυμό του, έκανε πως δεν είδε τον εχθρό του και παρακάλεσε τον μπάρμπα Ραούλ να του δείξει και τα γουναρικά του...

Ούτε και τα γουναρικά Αμώς δεν άρεσαν του Γιωργούλα. Τα έπαιρνε ένα-ένα, τα στριφογύριζε στα χέρια του, τα εξέταζε απ' όλες τις μεριές και τα πετούσε περιφρονητικά σε μια άκρη. Συγχρόνως παρακολουθούσε με λοξές ματιές τον κρυμμένο Μακοβέϊ. Και, σε μια στιγμή, όρμησε πάνω του, τον άρπαξε από τα μαλλιά, τον τράβηξε έξω από τον κρυψώνα του και φώναξε:

- Καταραμένος νάσαι, Μακοβέϊ! Ποιος σ' έριξε μπροστά μου; Και γιατί; Για να λιγοστέψουν οι μέρες της ζωής σου ή για να μεγαλώσουν οι αμαρτίες μου; Εφτά ολόκληρα χρόνια σε υπηρέτησα πιστά! Στάθηκα ο σκλάβος των παιδιών σου! Ύστερα μ' έβαλες να πάρω γυναίκα την ανισιά σου, για να μπορείς να με ληστέψεις ευκολότερα... Λησμονάς τον εξευτελισμό που μου έκανες όταν έβαλες στο γάμο μου να χορέψω -τύφλα μεθυσμένος- με ζεστή στάχτη μέσα στις μπότες μου; Ξεχνάς τη μέρα που μ' έσπρωξες και χτύπησα με το κεφάλι σε μια πέτρα του ποταμιού σπάζοντας τα δόντια μου;... Θυμάσαι τις ατιμίες που μου έκανες; Το ξέρεις πως με κατάντησες να μείνω φτωχός και γυμνός στον κόσμο;

Κι' ο Μακοβέϊ έκλαιγε, κι' ο Μακοβέϊ έλεγε:

- Γιωργίτσα μου, Γιωργούλα μου! Άξιο και τιμημένο παλληκάρι μου! Πάρε μου τ' άλογο με τη σέλλα του, πάρε και τ' άρματά μου, μόνο χάρισέ μου τη ζωή... Έχω ν' αναστήσω και να παντρέψω παιδιά, έχω ανεπιές που πρέπει κι' αυτές να τις παντρέψω... Λυπήσου με...

- Κι' εγώ θα σου τα πάρω όλα. Κι' αυτή τη ζωή σου -αποκρίθηκε ο Γιωργίτσας- για να μη λησμονήσουν τα παιδιά σου και οι ανιπιές σου τις αμαρτίες σου...

Τότε ο μπάρμπα Ραούλ, βλέποντας πως η ιστορία αυτή θα μπορούσε να έχει κακά ξεμπερδέματα, έκανε δύο βήματα μπροστά κι' έτσι μίλησε:

- Γιωργίτσα μου, Γιωργούλα μου! Άξιο και τιμημένο παλληκάρι μου! Μην είσαι τόσο κακός κι' εκδικητικός! Γι' αυτό ήρθες στη στάνη μου; Άφησε το Μακοβέϊ να ζήσει! Μη του κόβεις μέρες από τη ζωή του και κείνος θα σου χαρίσει όλο του το βίος, που το έχει κρυμμένο εκεί, πίσω από την πόρτα.

Ο Γιωργίτσας φρένιασε απ' το θυμό του, ακούγοντας αυτά τα λόγια. Και είπε στο Ραούλ:

- Α! γέρο σταχτογένη, φλύαρε, ψεύτη κι' ακαμάτη ! Γι' αυτό δειλίαζες πάντα να φανείς μπροστά μου; Κι' έλεγες πως έβγαλα εγώ κακό όνομα, ενώ εσύ φιλοξενούσες κλέφτες στο σπίτι σου;

Και ο Γιωργίτσας, τραβώντας το σπαθί του, έκανε το Μακοβέϊ τέσσερα κομμάτια. Ύστερα, πήγε να συναντήσει τα παλληκάρια του... Όμως, κακά και μαύρα προμαντέματα έκαναν την ψυχή του να είναι μελαγχολική.

- Να ο Στέφανος! Ο Στέφανος ήταν άλλοτε κουμπάρος του Γιωργίτσα και είχε από αυτόν, για θυμητικό, ένα καλοδουλεμένο δαχτυλίδι. Μα ο Στέφανος είχε γίνει τώρα αξιωματικός της αστυνομίας...

Μπαίνει στο δάσος, πλησιάζει στο μονοπάτι όπου βρίσκονται ο Γιωργίτσας και τα παλληκάρια του και στέκεται εκεί μαζί με τους άνδρες του.

- Σταθείτε εδώ, παιδιά μου, να ρίξουμε από μακριά του Γιωργίτσα, τους είτε. Αν πάμε πιο κοντά, μπορεί να μάς ξεκάνει!

Και ο Στέφανος σήκωσε το τουφέκι και το σημάδεψε καλά το Γιωργίτσα. Η σφαίρα βρήκε το Χαϊδούκο λίγο κάτω από την καρδιά.

- Προδότη κουμπάρε! φώναξε τότε ο Γιωργίτσας. Δε θυμήθηκες πως σου χάρισα κάποτε ένα δαχτυλίδι από την αγάπη που σου είχα; Πριν όμως πεθάνω, θέλω να δαγκάσω τις σάρκες σου!

Και ο Γιωργίτσας πήρε το μουσκέτο του, ακούμπησε με τις πλάτες σ' ένα βράχο, σημάδεψε το Στέφανο, κι' έκανε να τραβήξει. Μα δεν πρόφτασε. Ο θάνατος τον βρήκε σε κείνη τη στάση. Ο Χαϊδούκος πέθανε όρθιος - όπως πρέπει να πεθαίνουν όλοι οι Χαϊδούκοι!

Τρεις μέρες έμενε εκεί, χωρίς να τολμά κανείς να τον πλησιάσει, γιατί όλοι τον φοβόντουσαν το Γιωργίτσα, ακόμα και νεκρό. Τέλος, ένας από τους ανθρώπους του Στεφάνου πλησίασε, έκοψε το κεφάλι του Γιωργούλα, του άδειασε το μυαλό και το πήγε στο Βουκουρέστι. Και όσοι τον συναντούσαν στο δρόμο κι' έβλεπαν το κεφάλι του Γιωργούλα, τους έπαιρναν τα δάκρυα... Τόσον ωραίος ήταν!

Η «παραλογή - νουβέλα»⁵³

Λαμβάνει τα θέματά της εκ του οικογενειακού βίου, συναντώμενα στα έπη όλων των λαών. Τοιαύτα θέματα είναι: η πίστη ή η απιστία μεταξύ των συζύγων, η δοκιμή της αγάπης, τα γράμματα αρραβωνιασμένων, η επιστροφή του ξενιτεμένου συζύγου. Πολλά εξ αυτών είναι αληθή «χρονικά» του κοινωνικοοικονομικού βίου των τελευταίων δύο αιώνων.

Παρ' όλο ότι έχει χαρακτήρα νέο, η παραλογή - νουβέλα συχνά παρουσιάζει αρχαιότερες εικόνες και σύμβολα. Και εδώ η γενομένη υπό του G. Coșbuc παρατήρηση, ότι δεν δύναται να υπάρχει άσμα γερόντων χωρίς να συντροφεύεται υπό ενός παραδοσιακού μύθου, ισχύει μέχρι ενός σημείου.

Η παραλογή - νουβέλα ήδετο με ορισμένους ηθολογικούς και διδακτικούς σκοπούς, αλλά ο μύθος κρατεί την πρώτη θέση.

Η λυρική ποίηση⁵⁴

Αποτελεί ένα εκ των νεότερων στρωμάτων της δημιουργίας του ρουμανικού λαού, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι το λυρικό άσμα είναι νέο ως είδος. Η ύπαρξη του ποιμενικού ελεγειακού άσματος της κόρης, η οποία απώλεσε τα πρόβατα ή τις κασίκες, μαρτυρείται δια πρώτη φορά, τουλάχιστον ως μελωδία, στην Τρανσυλβανία κατά το 16^ο αιώνα, δια των γενομένων σε αυτό υπαινιγμών υπό του ούγγρου ποιητή Balassa Balint σε ποίημά του.

Η ντόινα⁵⁵

Είναι το γνωστότερο είδος της ρουμανικής λαϊκής ποιήσεως και δια πολλούς η λέξη είναι συνώνυμος με αυτό τούτο το λαϊκό άσμα. Στο λαό είναι γνωστή με διάφορα ονόματα: τραγούδι του δάσους, των φύλλων, τραγούδι μακρό κ.λπ.⁵⁶

⁵³ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 16. Επισκόπηση μελέτης των Al. Amzulescu, A. Fochi, I. C. Chițimia & Gh. Vrabie, *Istoria Literaturii Române...*, σ. 125.

⁵⁴ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 16. Επισκόπηση μελέτης των Ovidiu Paradima, Ion Muslea & Emilia Comișel, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 139-180.

⁵⁵ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 16.

⁵⁶ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 128-129: «Αν και σήμερα, για πολλούς -και ιδιαίτερα για τους ξένους- η ντόινα έφτασε να είναι σχεδόν συνώνυμη με το ρουμάνικο δημοτικό τραγούδι, ρουμάνοι ειδικοί σημειώνουν, ως τόσο, ότι ο όρος «ντόινα», στις μέρες μας χρησιμοποιείται πολύ περιορισμένα στη ρουμανική ύπαιθρο. Οπωσδήποτε, παλιότερα, η ντόινα αντιπροσώπευε τον επικρατέστερο τύπο μελωδίας του δημοτικού τραγουδιού. Κι αυτό μ' όλο που ήταν-και είναι-τραγούδι ιδιαίτερα «ατομικό», πολύ συχνά κυριαρχημένο απ' τη μελαγχολία της **μονα** ελεγειακό το χαρακτηρίζουν και σήμερα ξένοι μελετητές. Ένα τραγούδι που ο μοναχικός, κυρίως, άνθρωπος, ο βοσκός, ο δουλευτής του δάσους, ο ξενιτεμένος, το ταίριαζε σε στίχους ή και «τόλεγε», χωρίς λόγια -συχνά και με τη φλογέρα του- και, που ένα απ' τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι ο αυτοσχεδιασμός. Ένας απ' τους πρώτους που κρίνεται ότι έδωσαν ακριβή, από μουσική άποψη, ορισμό για τη ντόινα, είναι ο μεγάλος συνθέτης Bela Bartok, που, έπειτα από επιτόπια έρευνα και συλλογή δημοτικών τραγουδιών στην Τρανσυλβανία, κυκλοφόρησε, το 1913, υπό την αιγίδα της Ρουμάνικης Ακαδημίας, ειδική μελέτη. Γράφει, λοιπόν, εκεί ο Μπάρτοκ ότι η ντόινα, που καλύπτει

Ντόινα⁵⁷

Ντόινα, ντόινα, εσύ γλυκειά,
όλο ντέρτι και φωτιά!...
Ντόινα που με βαλαντώνεις
και στον τόπο με καρφώνεις.
Φουσκοδέντρης σα φυσάει
κι άνοιξη μοσχοβολάει,
ντόιναν όξω τραγουδώ,
με τα λούλουδα μιλώ
απαλά τ' αηδόνια κράζω
και τα γλυκοκουβεντιάζω.
Το χειμώνα με το χιόνι
ντόινα λέω στο παραγώνι,
μέρες νύχτες, να περνώ
και τις πίκρες να ξεχνώ.
Κι όταν το κλαρί φουντώσει
και το δάσο ξανανιώσει
ντόινα παίρνω λεβεντιάς,
ντόινα της παλικαριάς!...
Μα τα φύλλα ως μαραθούνε
κι όλο πέφτουν και σκορπώνε
ντόινα παίρνω τότε' εγώ,
που' χει χει ντέρτι και καημό.
Ντόινα, ντόινα μόνο λέω,
ντόινα τραγουδώ και κλαίω.
Ντόινα λέω για να κρατιέμαι,
ντόινα να παρηγοριέμαι,
μουρμουρίζω, τραγουδώ,
κι όλο με τη ντόινα ζω!...

μεγάλη ποικιλία θεμάτων και περιεχομένου, είναι είδος μελωδίας που χαρακτηρίζεται (από κίνηση αργή, λικνιστική, ρυθμό ελεύθερο και όχι συγκεκριμένο, πράμα, που, στη μουσική, σημειώνεται με το «tempo rubato»). Μια άλλη άποψη, που επίσης κρίνεται ενδιαφέρουσα, είναι εκείνη του σύγχρονου μας ρουμάνου μουσικολόγου Sabin Drăgoi, που λέει ότι η ντόινα έχει ποικίλο θεματικό περιεχόμενο, επικούς και λυρικούς τόνους, που, σε μια μελωδία, συχνά με πολλά διακοσμητικά στοιχεία, πού και πού και με «ρετσιτατίβο», τραγουδά τον έρωτα και την αγάπη για τη φύση, πλεγμένα με ισχυρά κοινωνικά στοιχεία. Έτσι, συμπληρώνει ο Ντραγκόι η ντόινα, μακριά από το να είναι ένα τραγούδι μελαγχολίας και θλίψης, εμφανίζεται σαν τραγούδι με κινητοποιό δύναμη και ρωμαλεότητα».

⁵⁷ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 128.

*Δύο ντόινες (δημοτικά)*⁵⁸

1. Φύλλο με τρεις δροσοσταλιές,
ποιο φύλλο τάχα σε χτυπά
τη νύχτα, τα μεσάνυχτα
με σύγκρυο του θανάτου;

Της φλαμουριάς το ακρόφυλλο
μ' ένα της λεύκας φύλλο.

Ψιλή κουβέντα αρχίζουνε.
Μα ποιος καταλαβαίνει;

2. Όι, κάμπε, κάμπε,
Ακριβός μούσαι απ' τον καιρό
Πούμουν παιδί μες στο χωριό.
Οι, κάμπε, κάμπε,
Ξεραΐλα πάνω σου να πέσει
Φτάνει να μείνει μες στη μέση
Μονάχα μια βελανιδιά
Μικρούλα, ν' ανεβώ ψηλά
Για να κοιτάξω ολόγυρα
Να ιδώ τον κόσμο, τον ντουινιά,
Όι, και να ιδώ τη χώρα μου
Είτε πικρή κ' είτε γλυκειά,
Να ιδώ και τη μητέρα μου
Νάχει στη ζώνει το δικράνι
Και μες στα στάχια το δρεπάνι.

*Μοιρολόι (Δημοτικό)*⁵⁹

⁵⁸ Απόδοση Γιάννη Ρίτσου, «Ρουμανική ποίηση», *Επιθεώρηση Τέχνης*, αριθμός 75, Μάρτιος 1961, σ. 207.

⁵⁹ Απόδοση Γιάννη Ρίτσου, «Ρουμανική ποίηση», *Επιθεώρηση Τέχνης*, αριθμός 75, Μάρτιος 1961, σ. 208. Βλέπε επίσης Γιάννη Ρίτσου, ό.π., σ. 205: «*Η ρουμανική ποίηση, παρ' όλη την πολυχρωμία της και τις ποικίλες τάσεις της, παρ' ότι δεν αρνήθηκε απ' τα πριν και δεν απέκλεισε τίποτα (γνώρισε καλά και τον Μαγιακόφσκυ και τον Μπλοκ και τον Γεσένιν, όπως παλαιότερα τον Πούσκιν και τον Λέρμοντωφ, και τον Μπάϊρον και τον Μισκέβιτς, τον Χουϊτμαν και τον Λεοπάρντι, τον Ρεμπώ, τον Απολιναίρ, τον Λωτρεαμόν και τον Μπωντλαίρ, τον Γκαίτε, τον Σίλλερ και τον Ρίλκε, τον Ελύάρ και τον Αραγκόν, όπως κι όλους τούς νεότερους γάλλους, Ιταλούς και σοβιετικούς ποιητές), έχει ωστόσο μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία που μας επιτρέπει να νοούμε κάτι ξεχωριστό λέγοντας ρουμανική ποίηση - το ζωτικό πάθος με την νοητική εγκράτεια που φτάνει σε μια καλλιτεχνική εξισορρόπηση, σ' ένα ύφος πολιτισμένο, χωρίς νάνα βεβιασμένα συγκρατημένο και φιλολογικό, και χωρίς ποτέ να εκφυλίζεται σε εκφραστικές ατασθαλίες, σε αισθησιακές ακροβασίες ή σ' έναν κραυγαλέο αισθηματισμό, μα και χωρίς να αφυδατώνεται σε μιαν αυτάρεσκη κι αυτοϊκανοποιημένη ενδοσκόπηση και μυστικιστική ομφαλοσκοπία. Η ρουμανική ποίηση έχει τη δύναμη του ζωντανού αισθήματος και τη σεμνότητα της γνώσης και*

Χάροντας πιο πικριότερος δεν είναι τος
από το Χάροντα που φτάνει με την άνοιξη
φερμένος απ' τον κούκκου το κελάιδισμα
να σεργιανίζει πίσω απ' τ' αλέτρι.

Άδικος πούσαι, Χάρε, ώ Χάροντα,
καί φτάνεις, Χάροντα, δωνάς
όπου κανένας δε σε κάλεσε
κ' έφτασες Χάροντα, δωνάς
όπου κανένας δε σε κάλεσε.

Αϊ, να, που χτύπησες το χέρι στο τραπέζι,
και φάρδυνε το σπίτι μας πολύ.

Αϊ, να, χτύπησες το χέρι στο δοκάρι,
και φάρδυνε η ταράτσα μας πολύ.

Αϊ, να, που ακούμπησες το χέρι σου στη σκάλα
και φάρδυνε ο ντουινιάς για μας πολύ.

Το κοσμικό άσμα⁶⁰

Αναπτύχτηκε παραλλήλως προς τη ντόινα. Άδεται σε ώρες ησυχίας, διασκέδασης και ευθυμίας. Η ύπαρξή του μαρτυρείται ήδη από των ετών 1560- 1580, σε κείμενο του κώδικα **Sturdzanus**, ένθα ελεεινολογείται «εκείνος ο οποίος πίνει και τρώει με άσκαυλο και με κιθάρες και λαούτα»). Εκ της ρουμανικής λέξεως «*alăută*» («λαούτο») προέρχεται ο όρος της Μουντένιας «*lăutar*» («λαουτάρης», μουσικός ο οποίος παίζει λαούτο), ενώ ο αντίστοιχος όρος της Τρανσυλβανίας, «*ceteră*» («κιθάρα»), συνδέεται με το αρχαίο «*κιθάρα*».

Αναφέρεται ότι υπάρχουν «*lăutari*» αιχμάλωτοι των βογιάρων, οι οποίοι μάλιστα δάνειζαν αυτούς μεταξύ τους, αλλά με τον πάροδο του χρόνου αυξήθηκε ο αριθμός των ελεύθερων «*lăutari*», οι οποίοι αποτέλεσαν ιδιαίτερη επαγγελματική τάξη.

αυτοκυριαρχίας που κατέληξε στην αισθητική παραδοχή της ειλικρίνειας και της απλότητας (αυτό στους τελειότερους τεχνίτες της), αφού εξάντλησε την περιττή ευγλωττία μιας πρώτης εξομολογητικής, ρομαντικής ειλικρίνειας. Κι όσο κι αν ενδιαφέρθηκε γι' αυτό καθαυτό το πρόβλημα της τέχνης και της τεχνικής, και το ανύψωσε σε περιωπή, δεν υποκατέστησε ποτέ την ποίηση με την τεχνική της και δεν καταναλώθηκε σε λεπτομέρειες ξεκομμένες απ' τον κορμό της ίδιας πια της τέχνης, που οδηγούν συχνά την τέχνη έξω απ' την περιοχή μιας όποιας κοινωνικής, ακόμη και ατομικής, αναγκαιότητας. Έμεινε στο ανθρώπινο όριο: κ' είναι κι αυτό γνώρισμά της.»

⁶⁰ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 16.

Μπρουμαρένος⁶¹

Στον κήπο στην πλαγίτσα
κάθεται μια κοπελίτσα
Ξαπλωμένη στο χορτάρι
με το χέρι προσκεφάλι.
Ένα παλικάρι περνάει
και βιαστικά τη ρωτάει:
Πες μου ωραία κοπελιά
με τη γλυκιά σου τη λαλιά
Γυναίκα είσαι ή κορασιά
Ή απ' τους ουρανούς θεά;
Ούτε γυναίκα είμαι, ούτε κορασιά
ούτε απ' τους ουρανούς θεά
Είμαι ένα γαρουφαλάκι
δίπλα δώ στο χορταράκι.
Μα σύ παλικάρι μου ωραίο
είσαι λεύτερο ή παντρεμένο;
Εγώ είμαι ο Μπρουμαρένος
ο ξακουστός κι' ο παινεμένος
που έρχομαι σιγά - σιγά
το βράδυ με τη δροσιά
Σε κορμό λουλουδιού αν κοιμηθώ
ρουφάω όλον τον ανθό
κι' όταν φύγω το πρωί
Το λουλούδι θα μαραθεί.

Το άσμα του λαούτου⁶²

Παραλλήλως αναπτύχτηκε το άσμα του λαούτου, το άσμα διασκεδάσεως, προϊόν συχνάκις ανθρώπων των γραμμάτων. Ούτοι στη Τρανσυλβανία γνώριζαν τα αντίστοιχα γερμανικά άσματα και ιδίως τα ουγγρικά, τα οποία ανθούν ήδη από του 16^{ου} αιώνα, ενώ στις άλλες ρουμανικές χώρες είχαν προηγηθεί αλληλοδιαδόχως τα ελληνικά, τα τουρκικά, και τώρα ετέρποντο με τη δυτική μουσική, η οποία είχε διεισδύσει δια των Ρώσων αξιωματικών, οι οποίοι διέδραμον τις χώρες του Δουνάβεως κατά τους εναντίον των Τούρκων αγώνες.

Κέντρα διαδόσεως του κοσμικού άσματος υπήρξαν οι δύο πρωτεύουσες Βουκουρέστι και Ιάσιο, έτερα δε, ήσσονος σημασίας, οι πόλεις Blaj και Sibiu της Τρανσυλβανίας.

⁶¹ *Ηπειρωτική Εστία, μηνιαία επιθεώρηση, έτος ΛΕ', τεύχη 336 - 337 (Απρίλιος - Μάιος 1980), Ιωάννινα, «Ρουμανική λαϊκή ποίηση», μετάφραση Λάμπρου Ζιώγα, σ. 340.*

⁶² *Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας..., σ. 17.*

Με την πάροδο του χρόνου επέρχεται προσέγγιση μεταξύ του κοσμικού άσματος και της ντόινα, δι' αμοιβαίων θεματολογικών δανεισμών και δια της δημιουργίας πλήθους ενδιάμεσων μουσικών κατασκευών. Κατά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όταν αρχίζουν πραγματοποιούνται οι πρώτες λαογραφικές συλλογές, η ιστορική αυτή πορεία έχει προχωρήσει τόσο, ώστε οι δύο κατηγορίες να συγχέονται μεταξύ τους σε μία μόνη και πολλαπλή ενότητα: το λαϊκό λυρικό άσμα.

Υπάρχουν διαφορές κατηγορίες λυρικών ασμάτων, όπως της εργασίας, της αγάπης, το οποίο μάλιστα ίσταται στο κέντρο της λυρικής λαϊκής ποιήσεως⁶³, των χαϊδούκων, το οποίο, σε αντίθεση προς την παραλογή των χαϊδούκων, επικαλείται ψυχικές καταστάσεις συνδεδεμένες με τις περιπέτειες του βίου των χαϊδούκων, και τέλος τις στρατιωτικές υπηρεσίες. Το όνομα της τελευταίας κατηγορίας προέρχεται από την Τρανσυλβανία, όπου οι ιδιαίτερες συνθήκες, υπό τις οποίες ετελείτο η στρατιωτική υπηρεσία, τις οποίες συναντάμε σε όλους τους υποταγμένους στη μοναρχία των Αψβούργων λαούς, προκάλεσαν τη γένεση μιας λαϊκής ποιήσεως

⁶³ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 81-82: «Για τα ρουμάνικα δημοτικά τραγούδια της αγάπης (ντόινες της αγάπης) είναι ένα ακόμα όνομα που εξακολουθούν να τους δίνουν ορισμένοι μελετητές δε θα μπορούσε, ίσως, ν' αναφέρει κανείς κάτι το πολύ ξεχωριστό κι ιδιόμορφο. Στο κάτω-κάτω, τι το πολύ ξεχωριστό κι ιδιαίτερο θα μπορούσε νάχει η αγάπη, ο έρωτας, σ' οποιοδήποτε μήκος και πλάτος της γης, σ' οποιοδήποτε εποχή και ιστορική περίοδο κι αν ανθίζει, σ' οποιαδήποτε γλώσσα κι αν τραγουδιέται; Θα μπορούσε, ως τόσο, να ειπωθεί ότι τα τραγούδια της αγάπης αντιπροσωπεύουν την πλουσιότερη σε όγκο κατηγορία του ρουμάνικου δημοτικού τραγουδιού. Ότι η αρχή και η γέννησή τους χάνεται, όπως είναι φυσικό, μέσα στους αιώνες, ενώ στοιχεία της λαϊκής λογοτεχνίας για την αγάπη συναντάει κανείς ενσωματωμένα σε πολύ παλιά κάλαντα, μπαλάντες, μοιρολόγια, ζόρκια, και ιδιαίτερα στα «φωνάγματα». Ότι στα ρουμάνικα δημοτικά τραγούδια της αγάπης πολύ συχνά και έντονα αντικαθρεφτίζονται οι κοινωνικές αντιθέσεις και ανισότητες. Πιο ειδικά η άνιση και υποβιβαστική όχι μόνο στο οικογενειακό, αλλά μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο, θέση της γυναίκας, που εκείνες τις εποχές, ιδιαίτερα, ήταν καθηλωμένη στο τελευταίο σκαλοπάτι της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης. Απ' αυτό το γενικό κοινωνικό πλαίσιο απορρέουν, άλλωστε, σε μεγάλο βαθμό και οι χαρές, οι λύπες, τα προβλήματα που απασχολούν κι αυτό το τραγούδι. Θα μπορούσε επίσης να ειπωθεί ότι τα τραγούδια αυτής της κατηγορίας είναι τα περισσότερο πλουτισμένα με το στοιχείο της αισιόδοξης ενατένισης της ζωής, με μια καταπληκτική ευρηματικότητα τον λαϊκού στιχουργού στην περιγραφή και την έκφραση του αισθήματος και του πάθους, με χαριτωμένα κι αστραφτερά παιχνιδίσματα τον ποιητικού λόγου και της εικόνας. Ότι συχνά αυτά τα τραγούδια τα διατρέχει κάποιος αισθησιακός τόνος, ένας υπογραμμισμένος κάπως ερωτισμός, που δεν είναι τίποτε άλλο, παρά μια ακόμα εκδήλωση απροκατάληπτης και ανυπόκριτης θεώρησης της ζωής. Της ζωής, που, όπως και να το κάνουμε, όπως και να το πούμε, η αγάπη, ο έρωτας, αποτελεί μέγιστο αγαθό κι ευλογία της, αλλά και πηγή της. Έτσι θεωρώντας, λοιπόν, την αγάπη ο ρουμάνος λαϊκός στιχουργός, κατακεραυνώνει αμείλιχτα τον κάθε αρνητή της: 'Ποιος την αγάπη αρνήθηκε κι αγάπη έχει προδώσει, / εκεί που πάει και περπατεί, χορτάρι μη φυτρώσει!...' Ή την ανακηρύχνει, μ' ενθουσιασμό, αιώνια, άφθαρτη αξία και αγαθό της ζωής: 'Τα ποτάμια, τα νερά / θα στερέψουν μια φορά, / μα οι αγάπες θε να ζούνε / και ποτέ δε θα χαθούνε! / Μια 'χα στα ψηλώματα, / μια στα χαμηλώματα / και στη μέση, στην πλαγιά, / είχα ο δόλιος, άλλη μιά. / Τώρα εγέρασα, που λες, / μ' άφηκαν οι κοπελιές. / Στα ψηλώματ' ανεβαίνω / και ποιον λες πως πετυχαίνω; / Ποιον;... Το Χάρο!... καρτεράει / και λογαριασμό ζητάει. / Την πλαγιά ως κατηφορίζω, / τάχατες ποιον αντικρίζω; / Ποιον;... Το Χάρο, που με κράζ' / μου γελάει και μ' αγκαλιάζει. / Αχ, το δέντρο, όταν γερνά / πιάσε βάλε του φωτιά. / Και τ' ανθρώπου σα γεράσει / κάσα φτιάξ' του να ησυχάσει, / γιατί αυτή 'ναι η απολαβή του / βάι κι αλί και τρισαλί του! / Νιος σαν είναι τος πιστεύει / πως θα ζει θα βασιλεύει, / σαν τον ήλιο, σαν τη γη... / Μα είναι λίγη του η ζωή, / σαν του λουλουδιού η ζωούλα, / π' έχει ανθίσει την αυγούλα, / ως το δειλινό χλωμιάζει και το βράδυ μαραγκιάζει.»

θλίψεως και διαμαρτυρήσεις. Αναφέρεται επί λέξει: «*Τα τέκνα του Ardeal είχαν διδαχτεί εις μίαν ξένη γλώσσα, την οποία δεν ηγνόουν, από ξένους διοικητές, οι οποίοι δεν έδειχναν προς αυτούς καμία κατανόηση. Συχνάκις εστέλλοντο να πολεμήσουν εις χώρες μακρινές, οι οποίες δεν είχαν καμία διένεξη με την πατρίδα των, εις την Ιταλία, τη Βοσνία, τη Γαλικία, χάριν μιας φιλόδοξου δυναστείας, η οποία δεν χόρταινε να υποδουλώνει λαούς. Χαρακτηριστικό είναι παρατιθέμενο απόσπασμα άσματος εκ της συλλογής *Rauleti* (αρ. 122): «Φτωχά παιδιών των χωριών / πώς σας μεταφέρουν στην πόλη / με τα χέρια δεμένα στην πλάτη...».*

Το άσμα του χορού⁶⁴

Οι λαογράφοι γενικώς δεν έδωσαν προσοχή στα άσματα του χορού και περιορίστηκαν στη σημείωση των μελωδιών, αγνοήσαντες τα ποιητικά κείμενα, τα οποία δημιουργήθησαν κατά το χρόνο της ανάπτυξης αυτού τούτου του χορού. Πολλά εκ των ποιητικών κειμένων των χορευτικών μελωδιών αναμίχτηκαν κατά μέγα μέρος με τα συνήθη άσματα. Σήμερα δεν αντιπροσωπεύουν πλέον παρά τα κατάλοιπα ενός λυρικού είδους, του οποίου η ύπαρξη κατά το παρελθόν ήταν πολύ περισσότερο καθορισμένη και πλούσια.

Πολλά ειδή της λογίας ποιήσεως -η μπαλάντα, το ανακύκλωμα (ρουμ. «*rondel*») κ.ά.- έχουν την καταγωγή τους στο άσμα του χορού των ρωμανικών λαών της Δύσεως.

Περί ιδιαίτερης θεματολογίας δεν είναι δυνατόν να γίνει λόγος. Στις περιοχές, όπου το άσμα του λαούτου γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη (Βανάτο, Ολτένια, Μουντένια ιδιαιτέρως και ακόμη και Μολδαβία), το άσμα του χορού συγγενεύει στενά από απόψεως ατμοσφαιρας και θέματος με το κοσμικό άσμα.

Ιδιαίτερη κατηγορία συνιστούν τα ποιητικά κείμενα των παλαιών λαϊκών χορών, τα οποία έχουν ονόματα πτηνών και ζώων (πάπια, γλαυξ, *joiană* = όνομα ζώου γεννηθέντος την Πέμπτη), όπου κυριαρχεί τόνος αστεϊότητας. Ετέρας κατηγορίας αποτελούν άσματα χορού με κείμενο μελαγχολικού περιεχομένου, ως και άσματα με παραγγελίες, των οποίων το κείμενο παραλλάσσει τελευταία συχνάκις δεν αποτελούν άσματα, λέγονται κατά τα διαλείμματα υπό μορφή όσο γίνεται συντομότερα και είναι μάλλον σάτιρες απαγγελιομένες κατά το χορό.

Η σάτιρα⁶⁵

Περί της συνήθειας να απαγγέλλονται σάτιρες κατά το χορό υπάρχουν πολυάριθμες μαρτυρίες από του 18^{ου} αιώνα και εντεύθεν. Εκείνο, το οποίο τις διακρίνει από τα άσματα του χορού, είναι ο μουσικός τονισμός έναντι της ειδικής μελωδίας του άσματος του χορού, ως και η αυστηρά περιορισμένη μορφή, η οποία τις φέρει πλησίον του λογίου επιγράμματος, με το οποίο όμως ουδεμία έχουν σύμπτωση, ούτε από απόψεως καταγωγής, ούτε από απόψεως δομής. Οι κατά τόπους διδόμενες

⁶⁴ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 17-18.

⁶⁵ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 18-19.

σε αυτές ονομασίες αποδεικνύουν τη σχέση αυτών αφενός μετά των ασμάτων χορού και αφετέρου μετά των κυρίως ασμάτων. Η διδομένη σε αυτά στο Bihor ονομασία «descântece» είναι όρος σημαίνων το αντίθετο του όρου «cântec» (=άσμα), δηλαδή ποίηση μη συνοδευόμενη υπό μουσικής.

Την πλέον συμπαγή ομάδα σάτιρων αποτελούν εκείνα, οι οποίες συνοδεύουν το χορό. Τινές μεταξύ αυτών είναι σάτιρες παραγγελίας, οι οποίες δεικνύουν τα βήματα του χορού.

Οι σάτιρες συχνότατα συναντώνται στους χορούς των βοσκών, στους οποίους το σύνηθες μουσικό όργανο είναι ο αυλός (ρουμ. «fluiet»), ένα όργανο μονότονο. Η σάτιρα, η οποία δεν συνδέεται αμέσως μετά του χορού, χαίρει της ελευθερίας του αυτοσχεδιασμού. Ο αυτοσχεδιασμός συνδέεται μετά των κατά τόπους συνθηκών και προσώπων και έχει περιορισμένη κυκλοφορία. Οι σάτιρες του είδους αυτού έχουν χαρακτήρα σκωπτικών, συναντώνται όμως με τις σάτιρες, οι οποίοι έχουν χαρακτήρα λυρικο-συναισθηματικό. Ο χορός, της Κυριακής και των εορτών γενικώς, συνθέτει εν μικρογραφία την εικόνα της ζωής του χωριού. Εκεί αναπτύσσονται τα ειδύλλια, τα οποία απολήγουν σε γάμο. Οι σάτιρες όμως δεν συνοδεύουν μόνον αυτόν τον χορό, αλλά ακούονται και σε άλλες περιπτώσεις, σε διασκεδάσεις, κατά τις Απόκριες κ.λπ.

Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν οι σάτιρες των γάμων, οι οποίες διακρίνονται εμφανώς από τις άλλες. Αυτές συνοδεύουν με ειδικά θέματα όλες σχεδόν τις στιγμές της τελετής, ιδίως στην Τρανσυλβανία.

Το ιστορικό άσμα⁶⁶

Είναι ετερογενές είδος, ταλαντευόμενο μεταξύ του άσματος στρατιωτών - χαϊδούκων, της παραλογής και του κυρίως άσματος. Τις περισσότερες φορές κυκλοφορεί υπό τη μορφή βραχέος ποιήματος, όπου συναντάμε απαραίτητως ονόματα ιστορικών προσώπων και τόπων, συνδεομένων με γεγονότα πραγματικά ή εξιδανικευμένα. Έτερο χαρακτηριστικό αυτών είναι τα πολλά λυρικά στοιχεία, τα οποία περιέχουν. Διαφέρουν από τις παλαιές παραλογές κατά τούτο, ότι ασχολούνται

⁶⁶ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 19. Βλέπε επίσης Βασιλείου Πηγή, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σσ. 121-122: «Τα ιστορικά τραγούδια... αντιπροσωπεύουν μια κατηγορία αριθμητικά πολύ περιορισμένη. Έχουν κυκλοφορήσει, μια ή δύο φορές, σε ειδική, χωριστή, συλλογή, και συναντώνται, αραιά πάντα, μέσα σ' ευρύτερες συλλογές δημοτικών τραγουδιών. Οι ειδικοί σημειώνουν ότι, σ' αυτά τα τραγούδια, η πιστότητα της αναφοράς στο αυθεντικό ιστορικό γεγονός διατηρείται ως ένα χρονικό όριο 150 με 200 χρόνια. Και δεν είναι άσχετο μ' αυτό το ότι, απ' τις πιο μακρινές εποχές, δεν έχουν διασφαι Παρά ελάχιστα τέτοια τραγούδια κι αυτά σε πολύ περιορισμένα αποσπάσματα. (...). Τα περισσότερα απ' τα ιστορικά τραγούδια που έχουν περισωθεί αναφέρονται στις αστικοδημοκρατικές επαναστάσεις τον 1848-49, ιδιαίτερα εκείνη της Τρανσυλβανίας και στο λαϊκό ηγέτη της Αβράμ Γιάνχον. Ιστορικά τραγούδια αναφέρονται επίσης και στις αγροτικές εξεγέρσεις παλιότερων εποχών, κυρίως όμως στην εξέγερση τον 1907, που το αστικοτσιφλικάδικο κράτος, με το βασιλιά του της δυναστείας των Χοετζόλερν, την κατάπνιξε με πρωτοφανή αγριότητα. Ισοπεδώνοντας με το πυροβολικό χωριά και χωριά, σκοτώνοντας ή εκτελώντας πάνω από έντεκα χιλιάδες αγρότες και γεμίζοντας τις φυλακές και τα' αλατωρυχεία, που χρησιμοποιούνταν τότε σαν ισόβια κάτεργα, με δεκάδες χιλιάδες άλλους.»

πάντοτε με ήρωες του λαού, αναδειχθέντες στους απελευθερωτικούς αγώνες (Horia, Antram Iancu κ.ά.)⁶⁷.

Οι συλλογές ιστορικών ασμάτων είναι σπανιότητες. Η μοναδική, αποκλειστικώς ιστορικών ασμάτων, είναι αφιερωμένη στον Antram Iancu και τους ήρωες της επανάστασεως του 1848· έτερα άσματα απαντώνται σε μεγάλες συλλογές λαϊκών ασμάτων.

Στα άσματα αυτά αντικατοπτρίζονται αυθεντικά γεγονότα. Για διάστημα 150 - 200 ετών διατηρούν πιστώσ και άνευ υπερβολών την ανάμνηση των γεγονότων.

Τα ιστορικά άσματα είναι αρκετά σπάνια. Τινές εκ των παλαιότερων ιστορικών αναφέρουν αυτά με πολλή επιφύλαξη (Δ. Καντεμίρ, Κ. Καντακουζηνός). Άλλοι, ως ο Τρανσυλβανός ιστορικός Ioan Monorai (1756 -1836), τα χρησιμοποιούν ως πηγές.

Το νανούρισμα⁶⁸

Τούτο προήλθε εκ της ανάγκης της δημιουργίας κατάλληλης ατμόσφαιρας για να αποκοιμηθεί το παιδί. Από θεματολογικής απόψεως, είναι πολύ περιορισμένο. Σπανίως περιλαμβάνεται σε αυτό μεγάλος αριθμός θεμάτων. Η αφήγηση είναι σύντομος -σπανίως εκτείνεται μέχρι 35 στίχων- αλλά πλούσια στη διατύπωση των συναισθημάτων της μητέρας για το παιδί (ελπίδες για το μέλλον του, η αγάπη της κ.λπ.).

Νάνι - νάνι (1)⁶⁹

Νάνι-νάνι το παιδάκι
νάνι το παλικαράκι!
Η μανούλα σε κοιμίζει
με λαχτάρα σ' αντικρύζει,
δροσερό μου εσύ λουλούδι,
και στα σπάργανα αγγελούδι.
Νάνι, η μάνα σε κουνάει,
να γενείς, παρακαλάει,
αντρειωμένος και λεβέντης
όπως ο Στεφάν⁷⁰ ο Αφέντης,

⁶⁷ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 121-122:

⁶⁸ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σ. 19.

⁶⁹ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 125.

⁷⁰ Ο.π., σσ. 125-126: «Στέφανος ο Μεγάλος, ηγεμόνας της Μολδαβίας (1457-1504). Η περίοδος της ηγεμονίας του κρίνεται σαν η λαμπρότερη για τη Μολδαβία, αλλά και τη Ρουμανία γενικότερα. Ο ίδιος αξιολογείται σαν η πιο-φωτεινή και επιβλητική φυσιογνωμία, στην ιστορία της χώρας αυτής. Στρατιωτικός ηγέτης με εξαιρετικές ικανότητες, ταλαντούχος οργανωτής και συνετός κυβερνήτης, απ' την αρχή σχεδόν ήρθε σε σύγκρουση με την οθωμανική αυτοκρατορία, στην οποία η Μολδαβία ήταν φόρου υποτελής και μέσα από αλλεπάλληλους και πάντα, σχεδόν, νικηφόρους πολέμους με τους τούρκους

του πολέμου αητός να φτάσεις,
την πατρίδα να προφτάσεις.
Νάνι, εσύ πουλί μου, νάνι,
κι ο θεός χάρη ας μου κάνει
πίκρα να μη δοκιμάσεις,
σ' ομορφιά του ηλιού να μοιάσεις
κοπελιές να βαλαντώνουν
κι άνθια εμπρός σου να φυτρώνουν.

Νάνι - νάνι (2)⁷¹

Νάνι-νάνι κοριτσάκι
νάνι σου, γαρουφαλάκι!
Η μανούλα σε κοιμίζει
και γλυκά σε νανουρίζει.
Πλένει σου το προσωπάκι
με βρυσούλας κρύο νεράκι,
να μου φέξεις, να ομορφαίνεις
κι ηλιογέννητη να γένεις.
Νάνι-νάνι, κοπελίτσα,
να γενείς γαρουφαλίτσα.
Σαν της Παναγιάς δακράκι
άσπρο νάσαι, κοριτσάκι,
καλαμιές τη λυγεράδα
και τρυγόνας τρυφεράδα
νάχεις, κόρη μου γλυκειά,
κι αστεριού την ομορφιά.

κατόρθωσε να την κρατήσει ανεξάρτητης επί είκοσι χρόνια. Ο Στέφανος είχε επίσης πολεμήσει με τους Ούγγρους, τους Πολωνούς, τους Τατάρους καθώς και με τους τουρκόφιλους -τότε- ηγεμόνες της Βλαχίας την οποία επίμονα, αλλά μάταια, προσπάθησε να φέρει κάτω απ' την επιρροή του, σ' ένα κοινό αντιοθωμανικό μέτωπο. Η ιστορία αναφέρει ότι, αμέσως μετά τη μεγάλη του νίκη ενάντια στους Τούρκους, το 1475, ο Στεφάνος απευθύνθηκε σ' όλους τους τότε χριστιανούς ηγεμόνες της Ευρώπης με την πρόταση να επιχειρήσουν κοινή εκστρατεία για την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης και την κατάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σημειώνεται ότι, από τις 36 μεγάλες μάχες που έδωσε, κέρδισε τις 34. Είχε πολύ αναπτωγμένο το αίσθημα του δικαίου, αλλά ήταν παράφορος και βίαιος, ως την ωμότητα. Έχτισε τις περισσότερες από κάθε άλλον ηγεμόνα, εκκλησίες και μοναστήρια, καθώς και πολλά φρούρια.»

⁷¹ Βασίλειος Πηγής, *Μικρό Απάνθισμα από τη Ρουμανική Δημοτική Ποίηση*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1984, σ. 126.

Η λαογραφία των παιδών⁷²

Οι πρώτες γνώσεις επί του θέματος κατέχουν οι Ρουμάνοι, αφ' ότου ο Anton Maria del Chiaro περιέγραψε παίγνια τινά και σημείωσε τις ομοιότητες αυτών με αντίστοιχα των Ιταλοπαίδων.

Η λαογραφία των παιδών αποτελεί αυθύπαρκτο γένος, το οποίο συνοδεύει το πεδίο σε όλες τις εκδηλώσεις του δια μέσου των αιώνων, ευρισκομένη εν στενή σχέσει προς τα παίγνια και την οικογενειακή αγωγή.

Η κοινωνική και καλλιτεχνική φύση και λειτουργία του γένους υπαγόρευσαν μία δομή φιλολογική και μουσική, σύμφωνη προς το βαθμό της ψυχικής ανεξίτητος του παιδιού. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ερμηνείας των στίχων, είτε απαγγελλομένων με ορισμένο ρυθμό, είτε αδόμενων, ενίοτε και μετά χειρονομιών, εν στενή συναρτήσσει προς το παίγνιον, όσο και τα θέματα και οι τρόποι καλλιτεχνικής δημιουργίας, αποκρυσταλλωθέντα δια μέσου των αιώνων σε συλλογική χρήση, διακρίνουν το γένος τούτο από τη λαογραφία των ηλικιωμένων ανθρώπων.

Ως φιλολογική δημιουργία, το γένος αυτό χαρακτηρίζεται από απλότητα, μουσικότητα και πλαστικότητα. Οι μελωδίες βασίζονται επί απλών μοτίβων, παραγωγικών κυττάρων ελευθέρως συνδυαζόμενων, πολυτίμων δια την κατανόηση ενός εκ των αρχαιότερων στρωμάτων της Ιστορίας της μουσικής.

Από απόψεως λεξικής και μορφολογικής, η λαογραφία των παιδών προσφέρει πολύτιμα στοιχεία δια τη μελέτη της λαϊκής γλώσσας.

Στα πλαίσια του γένους διακρίνονται, από απόψεως καταγωγής, δομής και σκοπού, ειδή τινά:

α) Άσματα - τύπους, αναγόμενα εις αρχαιότατους χρόνους, των οποίων οι λέξεις είχαν μαγική δύναμη και ξετυλίχθηκαν σε βοηθητικά του παιγνιδιού,

β) Αριθμητικά, «κλήρους», των οποίων σκοπός είναι η εκλογή του παιδιού, το οποίο θα αναλάβει ορισμένο ρόλο στο παίγνιο,

γ) Την κυρίως φιλολογία (αδόμενοι στίχοι, μετά ή άνευ ομοιοκαταληξίης, οι οποίοι συνοδεύουν τα παίγνια κ.ο.κ.).

Τα αινίγματα⁷³

Τα πρώτα αινίγματα δημοσιεύτηκαν κατά τα μέσα του παρελθόντος αιώνα υπό του Constantin Stamati (*Foiletonul zimbrului*, Ιάσιο 1851). Κατά το τέλος του αιώνα εμφανίζεται η αξιοσημείωτη συλλογή του Arthur Gorovei, *Cimiliturile românilor*, Βουκουρέστι 1898.

Όταν γεννήθηκαν, είχαν λειτουργία διάφορη εκείνης, την οποία έχουν σήμερα. Χρησιμοποιήθηκαν στα μαντεία, ως και ετέρα, κατάγονται εκ της συμβατικής γλώσσας των πρωτογόνων, οι οποίοι απέφευγαν να αναφέρουν ευθέως τα ζώα, τα φυτά, τα φαινόμενα της φύσεως, τα οποία θεωρούν ως ταμπού.

⁷² Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 19-20. Επισκόπηση μελέτης της Emilia Comişel, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 180 -190.

⁷³ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 20-21.

Τα αινίγματα αντιπροσωπεύουν ένα είδος αφοριστικό, επιγραφικό. Παρουσιάζουν ομοιότητες με τις παροιμίες, άλλα μόνο εξωτερικές: την αποφθεγματικότητα, τη χρησιμοποίηση κυρίων ονομάτων κ.λπ. Διαφέρουν όμως από απόψεως ουσίας και λειτουργίας. Οι παροιμίες είναι η δηλοποίηση της λαϊκής σοφίας και της ηθικής. Κατ' αντίθεση προς τις ερωταποκρίσεις, τους αριθμογρίφους κλπ., τα αινίγματα έχουν την προτέρηση της φαντασίας και τη δική τους ζωή. Η παρεμβολή αυτών σε λαϊκά κείμενα ανήκοντα σε άλλα γένη, είναι κατά το πλείστον τυχαία.

Εξακολουθεί να ισχύει ο ορισμός του Αριστοτέλους περί του αινίγματος, ότι είναι μεταφορά καλώς συντεθειμένη. Η μεταφορά εδράζεται επί του παραλληλισμού (ενίοτε αρνητικού) και ολισθαίνει προς την αλληγορική έκφραση δια της χρήσεως της περιφράσεως, της μετωνυμίας, της συνεκδοχής. Δεν είναι αναγκαστικώς λογική, της υποκαταστάσεως γινομένης δια να εκπλήξει. Το μεταφορικό στοιχείο ανήκει συχνά σε ένα κόσμο απομακρυσμένο από το σχετικό αντικείμενο. Όταν συγκρίνονται δύο ζωντανές υπάρξεις, αυτές είναι κατά προτίμηση ειδών, όσον γίνεται, απομακρυσμένων (όρνις - ημίονος, ακανθόχοιρος - γέρων ή χοιρίδιο ή γάτος κλπ.) και το αυτό συμβαίνει όταν συγκρίνονται φυτά. Απροσδόκητοι είναι και οι παραλληλισμοί, οι οποίοι γεννώνται από τα αντικείμενα, τα εργαλεία, τα φαινόμενα της φύσεως. Π.χ. η βελόνη συγκρίνεται με την κατσίκια, τον άνθρωπο, το κοκοράκι, ο φούρνος με το βουβάλι κ.λπ.

Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις⁷⁴

Οι διάφορες συλλογείς δεν έλαβαν υπόψη τις υπάρχουσες μεταξύ των δύο ειδών διαφορές: ότι δηλαδή οι μεν παροιμίες έχουν πάντοτε ένα συμπέρασμα, το οποίο περιέχει διδαχή εκδηλωμένη είτε αμέσως, είτε εμμέσως, ενώ οι παροιμιώδεις φράσεις, έχουν και αυτές συμπέρασμα, αλλά δεν το εκφράζουν σαφώς, καθ' όσον η θεμελιώδης αυτών λειτουργία συνίσταται στον υποβολιμαίο χαρακτηρισμό συγκεκριμένων καταστάσεων, στην ενίσχυση ορισμένων διακριβώσεων και ιδεών. Ούτε έλαβαν υπ' όψιν το αυθύπαρκτο των παροιμιών, εν αντιθέσει προς τη σύνδεση της παροιμιώδους φράσεως με το ιδιαίτερο γεγονός, το οποίο χαρακτηρίζει.

Οι παροιμίες και οι παροιμιώδεις φράσεις, επί παγκοσμίου πεδίου, έχουν την αρχή τους σε αρχαιότατους χρόνους και υπήρξαν πιθανώς οι πρώτες προσπάθειες νομοθεσίας. Αποτέλεσαν επίσης ένα τρόπο προφορικής μεταβιβάσεως των συσσωρευθεισών εμπειριών και γνώσεων.

⁷⁴ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 21-22: «Δεν παραλείπεται και η μνημόνευση των αρχαίων γνωμικών, των χριστιανικών γραφών, κανονικών και απόκρυφων, καθ' ο μέτρων εισέδυσαν στην κυκλοφορία τη μεσολαβήσει των λαϊκών βιβλίων. Ακολούθως γίνεται λόγος περί του μεταβλητού της μορφής των παροιμιών, οφειλομένου στην προφορική διαδοσίω αυτών, περί του πλούτου των εννοιών, τις οποίες δύναται να έχει μία και η αυτή παροιμία, περί του τονισμού εις τινες εξ αυτών των θεμελιωδών προβλημάτων του βίου (η ζωή και ο θάνατος, το καλό και το κακό κλπ.), περί της παρουσίας σε αυτές απόψεων εκ διαμέτρου αντίθετων, μη υποκειμένων δηλαδή σε ενιαία περί του βίου αντίληψη κ.λπ.». Επισκόπηση μελέτης των Valeriu Ciobanu, P. Ruxăndoiu & M. Buga, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 193-199.

Ο Ηρόδοτος σημειώνει αυτές ως σοφές γνώσεις, τις οποίες οι άνθρωποι έβρισκαν εκ της Αρχαιότητας και τις χρησιμοποίησαν. Μέγας αριθμός ρουμάνικων παροιμιών ανευρίσκεται στους ρωμανικούς και σλαβικούς λαούς υπό τους αυτούς τύπους. Πολλές παροιμίες προέρχονται εκ της συνθέσεως έτερων γενών της λαϊκής δημιουργίας, ανεκδότων, μύθων, παραδόσεων. Ούτω, δυνάμεθα να μιλάμε περί των παροιμιών και παροιμιωδών φράσεων, ως περί κατηγορίας, η οποία έχει τα περισσότερα ετερογενή δάνεια, τα οποία, υιοθετηθέντα υπό του λαού προς εξυπηρέτηση διάφορων αναγκών του, έλαβαν μεγάλη κυκλοφορία.

Στις συλλογές των πρώτων συλλογών, από του Iordache Golescu Φοίβου μέχρι του Iuliu Zane, περιελήφθησαν και αρχαία γνωμικά, μεταξύ των οποίων την πρώτη θέση κατέχει το γνωστόν του Σωκράτους, «Γνώθι σαυτόν».

Ως μορφές τέχνης, οι παροιμίες παρουσιάζουν χρήση της συγκρίσεως, της μεταφοράς, της αλληγορίας και ενίοτε και στιχουργικών στοιχείων. Ως γλωσσικές μορφές, αποτελούν ένα τρεχούσης φύσεως εκφραστικό τρόπο και δίδουν βαρύτητα και πλαστικότητα στην ομιλούμενη γλώσσα.

Περί της συντάξεως των παροιμιών, αυτή λαμβάνει τύπους ποικίλους και συνθέτους, μεγάλης ευκινησίας, από τους οποίους αποσπώνται όμως στερεότυποι εκφράσεις, υποδειγματικοί, παραγωγικότατοι και με μεγάλη κυκλοφορία: π.χ. ούτε... ούτε, καλύτερα... παρά κ.λπ.

Οι συγγραφείς χρησιμοποίησαν τις παροιμίες στα έργα των από παλαιωτάτων χρόνων, όχι μόνο δια να δημιουργήσουν ύφος ωραιότερο και δημοτικότερο στα έργα τους, αλλά και δια την ιδιαίτερη αυτών δύναμιν επηρεασμού. Οι χρονογράφοι και ιδιαίτερος ο Neculce, χρησιμοποιούντες αυτές, αύξησαν τη δημοτικότητά τους. Ο Eminescu αναζήτησε σε αυτές εικόνες για την ποίηση και κίνητρα για τα πολιτικά άρθρα. Και ο ίδιος ο λαός, εκτός της χρησιμοποίησεως αυτών στην καθημερινή ζωή, τις χρησιμοποιεί και στα παραμύθια, τις παραδόσεις και τις ανέκδοτες διηγήσεις⁷⁵.

⁷⁵ Μαρία Παπαγεωργίου (επιμέλεια), *Δελτίο Ρουμανικής Βιβλιογραφίας...*, σσ. 22-23, αναφορικά με την τέχνη του λόγου στη λαϊκή δημιουργία: «*Εν αρχή στο αχώριστο λόγου και μελωδίας στη ρουμανική δημόδη ποίηση και προβάλλει την αρτιότητα και πληρότητα του λαϊκού κειμένου, ως φιλολογικού δημιουργήματος, αντιπαραβάλλον αυτό προς το λιμπρέτο της όπερας, το οποίο, απογυμνωμένο από τη μουσική, μένει εν γελοίο κατασκεύασμα. Εν συνεχεία δε ασχολείται τόσο με τα γενικά χαρακτηριστικά της λαϊκής δημιουργίας, ως είναι η απουσία παντός προσωπικού στοιχείου εν αυτή, όσον και με επιμέρους ειδικά θέματα μορφής, περιεχομένου, ταξινομήσεως κλπ., αναφερόμενος δια μακρών στα κυρίως άσματα, τις παραλογές και τα παραμύθια.*». Επισκόπηση μελέτης του G. Călinescu, *Istoria Literaturii Române...*, σσ. 200-229.